

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YEREL YÖNETİMLER ANABİLİM DALI
MAHALLİ İDARELER VE YERİNDEN YÖNETİM BİLİM DALI

**AFRO-TÜRKLERİN GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ VE KENTSEL
MEKÂNIN KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

SÜMEYRA YILDIZ

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YEREL YÖNETİMLER ANABİLİM DALI
MAHALLİ İDARELER VE YERİNDEN YÖNETİM BİLİM DALI

**AFRO-TÜRKLERİN GÜNDELİK HAYAT DENEYİMLERİ VE KENTSEL
MEKÂNIN KULLANIMI: İZMİR ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

SÜMEYRA YILDIZ

Danışman: DR. ÖĞR. ÜYESİ OSMAN SAVAŞKAN

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Sümeyra Yıldız
Anabilim Dalı	: Yerel Yönetimler
Programı	: Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Osman Savaşkan
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Aralık 2020
Anahtar Kelimeler	: Afro-Türkler, Gündelik Hayat, Kentsel Mekan, Strateji, Kamusal Alan

ÖZET

Bu çalışma Afro-Türkler'in gündelik hayat denetimleri ve kentsel mekân kullanımlarından yola çıkarak toplumsal hayattaki konumları ve statüleri ile sosyo-ekonomik durumları üzerine ayrıntılı bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Afro-Türklerin kamusal alanda karşılaştıkları deneyimlerini nasıl yorumladıklarını ve anlamlandırdıklarını görmek ve detaylı bir şekilde betimlemek için derinlemesine mülakat ve katılımcı gözlem veri toplama yöntemleri ile nitel bir araştırma tercih edilmiştir.

Araştırma sürecinde İzmir şehir merkezinin birçok semt ve mahallesinde yaşayan farklı yaş ve meslek gruplarından seçilen otuz üç kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler neticesinde Afro-Türklerin gündelik hayatta kentsel mekân kullanım pratiklerine, karşılaştıkları ayrımcı tutumlara karşı geliştirdikleri stratejilerine, toplumsal statülerine ve konumlarına ve sosyo-ekonomik durumlarına, kamusal birçok alanda yer alma biçimlerine, örgütlenme çabalarına, sosyal ve kurumsal ilişkilerine dair temel bulgular tespit edilmiştir.

Alanda geçirilen süre boyunca gidilen kafelerde, ev ve iş yerleri ziyaretlerinde, metro, tramvay, vapur gibi toplu taşıma araçlarında ve çarşı, fuar, sergi gibi kentsel

mekanlarda toplumun diğere bireylerinin tutumların yakından görme fırsatı yakalanmış ve Afro-Türklerin gündelik hayatta sergiledikleri davranışlara dair de bulgular elde edilmiştir.

Araştırma sonucunda Afro-Türklerin meslek ve eğitimlerine göre emek piyasasının her kademesinde ve toplumsal hayatın sosyal, kültürel, sanatsal her platformunda aktif olarak yer aldıkları görülmektedir. Sosyal hayatlarında ve aile ilişkilerinde kurdukları güçlü ve sağlam bağa rağmen bazen ten renginden dolayı ciddi boyutlara varan sorunlarla başa çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Gündelik hayatta yaşadıkları olumsuz deneyimlerin ve toplumun bakış açısının değişmesi ve Afro-Türklerin görünürlüklerinin ve bilinirliklerinin artması şarttır. Bu çalışma Afro-Türklerin bilinirliklerin artması noktasında katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Sümeyra Yıldız
Field	: Local Governments
Programme	: Local Administrations and Decentralization
Supervisor	: Dr. Öğr. Üyesi Osman Savaşkan
Degree Awarded and Date	: Master – December 2020
Keyword	: Afro-Turks, Daily life, Urban Space, Strategy, Public Space

ABSTRACT

This study aims to make a detailed analysis on the position and status of Afro-Turks in social life and their socio-economic situation, based on their daily life experiences of using urban spaces. In this context, a qualitative research with in-depth interviews and participant observation data collection methods was preferred to see how Afro-Turks interpret and make sense of their experiences in the public space.

During the research process, interviews were made with thirty-three people from different ages and occupational groups living in many districts and neighborhoods of Izmir city center. As a result of these interviews, key findings regarding of Afro-Turks practices of using urban space in daily life, the strategies they developed against the discriminatory attitudes they faced, social status and position and socio-economic situation, participation in many public spaces, organizing efforts, social and institutional relations of were determined.

During the time spent in the space, the opportunity to see the attitudes of the other members of the society closely was found in cafes, home and workplace visits, public transportation such as metro, tram, ferry, and urban spaces such as fairs, exhibitions, and the behaviors of Afro-Turks in daily life finding were obtained.

As a result of the research, it is seen that Afro-Turks are actively involved in every level of the labor market and in every social, cultural and artistic platform of social life according to their profession and education. Despite the strong and solid bond they establish in their social life and family relationships, they sometimes have to deal with serious problems due to their skin color. It is imperative that the negative experiences they experience in daily life and the perspective of the society change and the visibility and awareness of Afro-Turks increase. This study aims to contribute to the increase in the awareness of Afro-Turks.

ÖNSÖZ

Afro-Türklerin gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanımı başlıklı bu tezimin bitirilmesi çeşitli kişisel nedenlerden dolayı yaklaşık iki yıl sürdü. Pekçok kez yarıda bırakmayı düşündüğüm tezimin yazılmasında kıymetli tez danışman hocam Dr.Öğr. Üyesi Osman Savaşkan'ın büyük emeği var. Osman Hocam bütün kafa karışıklığıma, kimi zaman ortadan kaybolmalarına rağmen beni sürekli destekledi, günün her saatinde sabırla sorularıma cevap verdi ve süreçten kopmamamı sağladı. Bana inandığı, bilgi birikimi ile beni her zaman yönlendirdiği ve zorumu kolaylaştırdığı için kendisine içtenlikle ve sevgiyle teşekkür ederim. Tez savunma jürimde yer alan ve yönlendirmeleriyle çalışmama katkıda buldukları için Doç.Dr.Aynur Atmaca Can'a ve Doç.Dr.Murat Şentürk'e teşekkür ederim.

Tez sürecime dönüp baktığımda zorlukların yanında birçok güzel zamanlar da yaşadım. Yeni insanlarla tanıştım ve güzel sohbetler gerçekleştirdim. Gönül kapısını açan ve beni hayatına dâhil eden her bir Afro-Türk katılımcıya teker teker teşekkür ederim. Saha çalışmamın her aşamasında ilk günden itibaren insanlara ulaşmamda içtenlikle yardımlarını esirgemeyen, zorlandığım anlarda her zaman desteklerini gördüğüm ve beni dernek tarafından yapılan bütün faaliyetlere davet eden Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği başkanı Şakir Doğuluer'e, yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkollu'ya, vefanın ne demek olduğunu kendisinde bizzat şahit olduğum ve karşılaştığımız ilk andan beri her zaman insanlara ulaşmamda yardımcı olan Mehmet Şen'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Güzel bir çalışmanın ortaya çıkması bir ekip işidir. Bu ekip aile olmadan düşünülemez. Bu noktada hayatımın her aşamasında olduğu gibi tez sürecimin ilk anından itibaren benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen gözümün nuru, en kıymetlim annem Emine Yıldız'a, maddi olarak yanımda olmasa da sıkıntılı anımı hisseden ve bir fotoğrafla bana yol açan rahmetli babam Bahattin Yıldız'a, beni her zaman yüreklendiren kız kardeşim Fatma Reyhan Yıldız'a, tezimi birlikte okuyup değerlendirdiğim, imla ve yazım hatalarımı düzelten kardeşim Hatice Meryem Yıldız'a, İngilizce özet bölümüne yardımını esirgemeyen canım arkadaşım Büşra Kızılırmak'a teşekkür ederim.

İstanbul, 2020

SümeYra Yıldız

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
HARİTALAR LİSTESİ	ix
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1.ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	4
1.1.Araştırmanın Kapsamı ve Amacı	4
1.2.Araştırmanın Soruları	5
1.3.Araştırmanın Yöntemi	6
1.3.1.Derinlemesine Mülakat	8
1.3.2.Katılımcı Gözlem	10
1.4.Literatür Taraması	13
1.5.Araştırmanın Argümanları	16
1.6.Araştırmanın Önemi ve Katkıları	18
1.7.Araştırmanın İçeriği	18
2.TARİHSEL SÜREÇTE AFRO TÜRKLER	21
2.1.Kölelik Tarihine Genel Bakış ve İslam'da Kölelik	21
2.2. Osmanlı Döneminde Afro-Türkler	24
2.2.1. Osmanlı Devleti'nde Kölelik Sistemi	24
2.2.2.Afrika'dan Osmanlı'ya Kölelik Ağı	26
2.2.3. Osmanlı Devleti'nde Köleliğin Kaldırılması	34
2.3.Türkiye Cumhuriyeti'nde Afro-Türkler	37
2.3.1.Köleliğin Dönüşümü- Evlatlık Kurumu	37
2.3.2.Günümüzde Afro-Türkler	40

3.ÖRGÜTLENME-DERNEKLEŞME: AFRİKALILAR KÜLTÜR DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ.....	43
3.1.Dernekleşme Süreci ve Genel Bilgiler	43
3.2.Derneğin Gerçekleştirdiği Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Faaliyetler	45
3.3.Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkiler	47
3.4.Diğer Ulusal ve Uluslararası Kuruluşlar ile İlişkiler	49
3.5.Gelenek ve Göreneklerin Sürdürülmesi	51
3.5.1. Dana Bayramı ve Godya Kültürü	51
3.5.2.Günümüzde Dana Bayramı	57
3.6.Afro-Türkler Arasında Dernek Algısı	59
4. AFRO-TÜRKLERİN KAMU KURUMLARI İLE KURDUĞU İLİŞKİLER	64
4.1.Okul ve Eğitimsel Deneyimler	64
4.2. Kamu Hizmetine Ulaşım Dair Deneyimler.....	69
5.SİYASAL KATILIM ARAÇLARININ KULLANIMI	76
6. GÜNDELİK HAYAT VE KENTSEL MEKÂN KULLANIMI	79
6.1.Kentsel Mekân Kullanım Deneyimleri	79
6.2.Kentsel Mekânda Gündelik Hayat İlişkileri	88
6.2.1. Mahalle İçi ve Komşuluk İlişkileri	88
6.2.2.Mahalle Dışı Sosyal İlişkiler ve Arkadaşlık	91
6.3.İş ve Çalışma Yaşamı Deneyimleri	93
6.4. Boş Zaman Değerlendirme Biçimleri	96
6.5.Ten Rengi Ayrımına Karşı Geliştirilen Stratejiler.....	97
6.6.Medyaya Yansımalarının Etkileri	101
7.ÖZEL HAYAT VE AİLE	104
7.1.Kimlik ve Kendini Tanımlama Biçimleri	104
7.2.Afro-Türklerin Geçmişlerine Dair Anlatıları	108
7.3.Evlilik ve Afro-Türk Olma	113
7.4. Aile, Akraba İlişkileri ve Dayanışma	117
7.5.Toplumun Afro-Türklerle Bakış Açısı	120
SONUÇ	123
KAYNAKÇA	132
EKLER.....	138

EK 1. MÜLAKAT FORMU.....	138
EK 2. SAHA ÇALIŞMASINDAN FOTOĞRAFLAR.....	140
EK 3.KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ	143

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Trablus’a Giden Sahra Yolları.....	30
Harita 2: Trablus Vilayetinden Mısır’a Giden Çöl Yolları.....	31
Harita 3: Başlıca Akdeniz Ticaret Yolları	31
Harita 4: Kızıldeniz Köle Ticareti	32
Harita 5: Basra Körfezi-İrak Köle Ticareti	32
Harita 6: Çerkez ve Gürcü Köle Ticareti	33

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: 1975 Yılına Mehmet Şen ve Babamın (Bahattin Yıldız) Fotoğrafı	140
Fotoğraf 2: Orhan Çetinbilek Tarafından Hediye Edilen Adıma İmzalı Kitap.....	140
Fotoğraf 3: Afro-Türk Derneği’nin Tabelası (27 Mart 2019).....	141
Fotoğraf 4: Afrika Kıtası Simgeli Dana Bayramı Magnetleri (2018 ve 2019)	141
Fotoğraf 5: Dana Bayramı Panelinin Yapıldığı Sahnede Temsili Dana Maketi ve Masklar.....	142
Fotoğraf 6: 13. Ulusal Dana Bayramı Broşürü (15 Haziran 2019).....	142

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Siyasal Katılım Araçlarına Üyelikler.....	76
Tablo 2: Eğitim ve İş Durumu.....	143
Tablo 3: Medeni Durumu	145
Tablo 4: İkamet Bilgileri	147

KISALTMALAR

TRT	:Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TARİŞ Birlikleri	: Tariş, İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
THY	:Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı
APIKAM	:Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi
TİGEM	:Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TEKEL	: Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü
DP	:Demokrat Parti
HDP	:Halkların Demokratik Partisi
TANSAŞ	:Tanzim Satış Mağazaları
ODTÜ	:Ortadoğu Teknik Üniversitesi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization

GİRİŞ

İzmir gibi çok kültürlü ve kozmopolit bir şehirde doğmak ve büyümek farklı ırka, dine, dile mensup insanlarla hayatın her alanında denk gelmek şansına sahip olmak demektir. Birey olarak İzmir’de sokakta birlikte oynadığım ve aynı okula gittiğim, yaşadığım mahallede ve komşuluklarında, çalıştığım işyerinde her zaman göçmen, Kürt, Çingene, Yahudi, Levanten, Afro-Türk veya başka etnik kimliğe mensup farklı arkadaşların, eşin, dostun bulunur. Benim de ilkokula giderken siyah ten rengine sahip aramızda “Arap Ali” diye seslendiğimiz bir arkadaşım vardı. O zamanlar koyu ten rengine sahip olanların sadece Çingeneler olduğunu düşünüyordum. Ama ten rengi çevremdekilere göre farklı olan Ali’nin Çingene olmadığını ve Afrika kökenli olduğunu ilk duyduğumda çok şaşırmıştım. Ailesiyle ilgili soru sordüğümüzda ise bize bir şeyler anlatamıyordu. Daha çocukken karşılaştığım bu koyu ten rengine sahip arkadaşımın dolayısı aklımın bir köşesinde hep İzmir’de yaşayan Afro-Türkler olduğu yer etmişti. 2000’lerin başında Türkiye’de herkesin izlediği meşhur Biri Bizi Gözetliyor yarışmasına İzmir’den katılan Ali’nin babamın arkadaşının yeğeni olduğunu öğrendiğimde de bir kez daha şaşırmış ve yine aklıma arkadaşım Ali gelmişti. Şaşıрма nedenim, babamın da 1970’lerde tanıştığı ve görüştüğü bir Afro-Türk arkadaşı olmasıydı. O zamanlar “kimdi bu Afrika kökenliler?” ve “neden İzmir’de yaşıyorlardı?” diye düşünmüştüm. 2012 veya 2013 yılında bir gün evde ailemle televizyon izlerken TRT Belgesel kanalında yayınlanan “Siyahım, Afrikalıyım ve Türk’üm” (2010) isimli belgesele denk geldik. O zamana kadar Afrika’dan insanların köle olarak sadece Avrupa’ya veya Amerika’ya götürüldüğüne dair birkaç kitap ve makale okumuştuk. Belgeselde anlatılanlardan sonra Afro-Türkler daha çok ilgimi çekmeye başladı. Belgeseli izlerken ayrıca annem Amerikalı yazar Alex Haley’in köle olarak Amerika’ya götürülen kendi atasının hikâyesini anlattığı 1977’de dizisi çekilen ve 1981’de TRT’de yayınlanan “Roots (Kökler)” kitabından ve Türkiye’de yayınladığı dönem herkesin evlere kapanıp bu diziyi izlediğinden bahsetmişti. Sonrasında internette bölümlerini arayıp bulduğum dizinin hikâyesi vicdanen bana ağır geldiğinden sadece ilk bölümünü izleyebildim.

2017-2018 güz döneminde Marmara Üniversitesi Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim bölümü yüksek lisans programında Araştırma Yöntemleri dersinde şu anki tez danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Osman Savaşkan hocamızın bizden tercihen tez yazmak istediğimiz konu ile ilgili bir araştırma ödevi hazırlamamızı istediğinde Afro-Türkler

hakkında detaylı bir araştırmaya giriştim. İlk olarak Afro-Türkler hakkında daha önce izlediğim belgeselden önce çekilen “Arap Kızı Camdan Bakıyor” (2006) isimli başka bir belgeselin daha olduğunu ve Afro-Türklerin 2006 yılında Ayvalık’ta kurulan ve şuan merkezi İzmir’de olan Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği isimli bir derneklerinin olduğunu ve 2007 yılından beri her sene İzmir’de Dana Bayramı etkinlikleri ile çeşitli başka faaliyetler yaptıklarını öğrendim. Ödev için yaptığım literatür taramasında 2003 yılında Esmâ Durugönül’ün Antalya’da yaşayan Afro-Türkler ile ilgili alan çalışması, 2007-2008 yılları arasında Tarih Vakfı’nın yürüttüğü “Sessiz Bir Geçmişten Sesler: Afrika Kökenli ‘Türk’ Olmanın Dünü ve Bugünü” isimli sözlü tarih projesi, 2011 yılında Elif Cici’nin “İzmir’in Üç Köyünde Yaşayan Afrika Kökenli Türklerde Evlilik ve Kimlik Algısı” başlıklı lisans bitirme tezi, 2012 yılında Özel Ege Lisesi öğrencileri İlayda Vurucu ve İlhan Çamiçi tarafından yapılan “İzmir Örneğinde Afrikalı Türk Olmanın Dünü ve Bugünü” isimli çalışma, 2016 yılında Müge Akpınar’ın “Afro-Türklerde Kimlik:Temsiliyet, Gelenek ve Kolektif Bellek” başlıklı yüksek lisans tezi dışında o zamana kadar Türkiye’de yaşayan Afro-Türklerin geçmişleri, bugünkü mevcut sosyo-ekonomik durumları ve kimlikleri üzerine çok fazla akademik çalışma ve projenin yapılmadığını fark ettim. Bir konu hakkında çok fazla çalışmanın bulunmaması araştırmacıya verdiği merak ve heyecan ve o alana dair her zaman yeni bir şey söyleyebileceği düşüncesi ile büyük bir hevesle tez konumu bulduğumu anladım.

Günümüz Türkiye’si farklı etnik ve dini grupları bulunan ulus devletidir. Andrews (1992) “Türkiye’de Etnik Gruplar” isimli kitabında Türkiye’deki etnik grupları Sünni Türkler, Alevi Türkler, Sünni-Yörük Türkler, Alevi-Yörük Türkler, Sünni Türkmenler, Alevi Türkmenler, Tahtacılar, Abdallar, Şii Azeri Türkler’i, Karapapak Azeri Türkleri, Uygurlar, Özbekler, Kırgızlar, Kazaklar, Nogay Tatarları, Kırım Tatarları, Özbek Tatarları, Balkarlar-Karaçaylar- Kumuklar, Balkan ülkelerinden gelen Müslüman göçmenler, Bulgaristan’dan gelen Müslüman göçmenler, Dağıstanlı Müslüman göçmenler, Sudanlılar, Estonlar, Sünni Kürtler, Alevi Kürtler, Yezidi Kürtler, Sünni Zazalar, Alevi Zazalar, Osetler, Ermeniler, Hemşinliler, Arnavutlar, Kuban Kazakları, Molokan asıllı Ruslar, Polonezler, Çingeneler, Hristiyan Rumlar, Rumca konuşan müslümanlar, Almanlar, Sünni Araplar, Nusayrı Araplar, Hristiyan Araplar, Yahudiler, Süryaniler, Keldaniler, Çerkezler, Çeçen-İnguşlar, Gürcüler, Lazlar olarak 47 olarak sınıflandırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’ndan beri bu topraklarda varlığını sürdüren Afro-Türkler Türkiye’nin mevcut etnik gruplarından biridir. Anadolu coğrafyasının çok kültürlü yapısından ve bugün farklı kültürel ve toplumsal grupların varlığından haberdar değilseniz çevrenizde

denk geldiğiniz her siyah tenliyi yabancı zannetmeniz muhtemeldir. Ancak günümüzde bu topraklarda ağırlıklı olarak Batı Anadolu’da başta İzmir olmak üzere Aydın, Muğla, Manisa, Marmara Bölgesinde Balıkesir, Kocaeli, Karadeniz Bölgesinde Samsun, Akdeniz Bölgesinde Adana, Antalya’nın çeşitli semt, köy ve beldelerinde yaşayan Afro-Türkler bulunmaktadır (Tarih Vakfı, 2008). Afro-Türklerin ataları Osmanlı İmparatorluğu’nda Vaday, Burun ve Bagirmi, Kordofan, Darfur, Sudan, Zanzibar ve Etiyopya gibi Orta ve Doğu Afrika ile Sahra-altı bölgelerden köle ticareti, hac, eğitim, diplomasi gibi nedenlerle bu topraklara getirildiği bilinmektedir (Toledano, 1994; Şaul,2015).

İzmir kent yaşamı ve kültürüne bakıldığında Afro-Türklerin şehir tarihinde var oldukları ve önemli yer edindikleri görülmektedir. İzmir’de geçmişten günümüze birçok semt “Arap” adıyla anılmaktadır. Örneğin, İzmir merkezde biri Altındağ semtinde, diğer Yeşilyurt semtinde “Arapderesi” adında iki dere, Hatay semtinde “Arap Hasan” adında bir mahalle, Altındağ semtinde “Arapkuyusu” adında bir mevkii, Halilrifatpaşa semtinde “Arap Hasan” mahallesi, Konak ilçesinde “Arapfırını” semti yeni adıyla “Arap Fırını” sokağı vardır. “Arap Hasan Çeşmesi”, “Arap Hanı” gibi eserler de şehir tarihinde önemli yer almıştır (Ürük, <http://kentyasam.com/2020/06/20/izmirdeki-arap-varligi/>). Ayrıca geçmişte “Kesik Baş Yusuf Dede, Tez Veren Dede, Sinan Dede, Çiğdem Dede, Mızraklı Dede, Bekir Ağa, Yunus Baba” adlarında Afro-Türklerin yedi tane siyah evliyalarının olduğundan bahsedilmektedir (Boratav, 1958, s.10’dan akt. Üzel, 2019, s.75).

Türkiye’de yaşamakta olan etnik gruplardan biri olan ve İzmir kent yaşamında önemli yere sahip olduğu görülen Afro-Türklerin varlığı resmi kaynaklarda çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Literatürde ise bu konu ile ilgili az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır (Durugönül, 2003). Bu bağlamda bu çalışma Türkiye’de azınlık halinde yaşayan etnik gruplar arasında suskun ve yokmuşçasına (Toledano,2010) en az bilinen ve varlıkları göz ardı edilen grup olan Afro-Türklerin sosyo-kültürel yapı içinde atalarından miras kalan ve etnik farklılıklarının en önemli göstergesi olan ten rengi üzerinden kökenleri, geçmişe dair hikâyeleri, gelenekleri, Afro-Türk kimliği, gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanımları, kamu kurumları ile ilişkileri, kamusal alanlarda yer alma biçimleri, toplum içinde renk temelli temsiliyetleri ve sosyal ilişkileri ile var olma mücadeleleri kısacası dünü ve bugünleri üzerine betimsel bir incelemedir.

Bu bölümde odak noktası Afro-Türklerin gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanımı olan tez çalışmasının amacı ve kapsamının ne olduğu, çalışmanın önemi ve

katkıları, çalışmanın soruları, araştırmanın argümanları, saha çalışması sırasında başvuru yöntem ve çalışmanın içeriğine yer verilecektir.

1.ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

1.1. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE AMACI

Anadolu toprakları birçok farklı etnik kimliğe ve dine mensup bireyleri yüzyıllardır içinde barındıran ve farklı kültürlerle ev sahipliği yapan kadim topraklardır. Osmanlı İmparatorluğu'nda köle ticareti, hac, eğitim ve diplomasi gibi çeşitli nedenlerle gelen/getirilen insanların torunları olan ve bugün çoğunlukla Batı Ege 'de yaşayan Afro-Türkler kültürel ve etnik çeşitlilik bakımından bu toprakların önemli unsurlarındandır. Gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nde etnik kökenleri farklı olmasına rağmen inanç eksenli etnik algılama nedeni ile Müslüman- Türk toplumu içerisinde değerlendirilen Afro-Türkler hakkında istatistiksel herhangi bir veri ve resmi belgelerde bilgi bulunmamasından dolayı diğer azınlık gruplarından farklı olarak toplum içerisinde daha az bilinir ve görünür durumdadırlar (Durugönül, 2003, s.289). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Afro-Türklerin 19.yüzyılın ortalarından itibaren anavatanları Afrika'dan Türkiye'ye getirilmeleri, kölelik hayatları, özgürlüğe kavuşmaları ve sonrası Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısındaki konumları ile toplumsal ve kültürel anlamda etkilerini anlamak araştırılmaya değerdir (Güneş, 1999, s.4). Bu bağlamda yaptığım literatür taramasında toplum içinde kurdukları ilişkilerindeki süre ve Türkiye'deki yaşanmışlıklarına rağmen Afro-Türklerin hakkında bu zamana kadar özellikle toplumsal hayatta yer alma biçimleri ve konumları ile kurdukları ilişki ağları üzerine kapsamlı çok fazla çalışmanın bulunmadığını fark ettim. Konu ile ilgili sınırlı çalışmaların olduğu bir alanda bir söz söylemenin hevesi ve belki de literatüre bir katkı sağlarım düşüncesi ile bu çalışmayı gerçekleştirdim.

Bu çalışmanın amacı, İzmir şehir merkezinde yaşayan Afro-Türklerin birer kent sakinleri olarak gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanım pratikleri, toplumsal statüleri ve sosyo-ekonomik durumları, kamusal birçok alanda yer alma biçimleri, örgütlenme çabaları, toplumun diğer bireyleri ile ilişkileri, kamu kurumları ile kurulan ilişki biçimleri, aile, akraba ilişkileri ve dayanışma bağları ile karşılaştıkları ayrımcı tutumlara karşı geliştirdikleri stratejilerin neler olduğu dair elde edilen veriler incelenecektir. Toplum içinde

kamusal birçok alanda yer alan ve diğer bireylerle her zaman iletişim halinde olan Afro-Türklerin varlığının ve bilinirliğinin artmasına katkı sağlamak tezin bir diğer amacıdır.

Bu amaç doğrultusunda İzmir şehir merkezi araştırma sahası olarak seçilerek sosyo-, ekonomik ve eğitim durumları, meslekleri ve yaşları farklı on yedisi erkek, on altısı kadın toplam otuz üç Afro-Türk birey ile derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiş ve kendileri ile evlerde ve kentin birçok mekânında vakit geçirilerek ve 2018 ve 2019 yılında dernek tarafından düzenlenen Dana Bayramı etkinliklerine katılarak katılımcı gözlem yapılmıştır.

Çalışma alanı olarak İzmir şehir merkezinin seçilmesinde birkaç neden bulunmaktadır: Birincisi, İzmir şehir merkezinin birçok semt ve mahallerinde dağınık olarak yaşamaları nedeniyle Afro-Türklerin gündelik hayatın her alanında Afro-Türkleri bilmeyen bireyler ve kamu kurumlar ile her zaman ilişki ve iletişim halinde olmalarından kaynaklı farklı ten rengine sahip olmanın etkilerinin şehir merkezinde daha açık ve yalın şekilde görülebileceği düşüncesidir. İkincisi ise bu zamana kadar Afro-Türkler hakkında yapılan çalışmaların çoğu kırsal kesim ve köy odaklı olduğundan bu yeni çalışmanın öncekilerden farklı olarak literatüre yeni katkılarda bulunabileceği fikridir.

1.2. ARAŞTIRMANIN SORULARI

Çalışmam kapsamında irdelediğim sorular şu şekildedir:

- Gündelik hayat deneyimlerinde ve kentsel mekân kullanımında farklı ten rengine sahip olmanın etkisi nedir?
- Gündelik sosyal ve ailevi ilişkilerde ten renginin önemi nedir?
- Afro-Türklerin karşılaştıkları ten rengi ayırımına karşı geliştirdikleri stratejiler nelerdir?
- “Afro-Türk” kimliğinin kamu kurumları ile kurulan ilişkide etkisi nedir?
- Toplumsal hayata katılım noktasında Afro-Türklerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda yer alma düzeyleri nelerdir?
- “Afro-Türk” kimliğinin toplum içinde tanınmasına yönelik ve aralarında birlik ve beraberliği sağlama noktasında örgütlenme çabaları nelerdir ve bu çabalarda derneğin yeri nedir?
- Kendilerini nasıl tanımlama biçimleri ve geçmiş anlatıları nelerdir?
- Aile geçmişlerini araştırma noktasında ne tür çabalar göstermektedirler?

1.3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

“Sosyal” kişiler, gruplar (aileler, akrabalar, komşular), kurumlar (okullar, örgütler, kuruluşlar) ve topluluk (kültürler ve alt kültürler) arasındaki ilişkileri içeren bir kavramdır. Kavramın odak noktası kişiler arası var olan ilişki bağıdır. Sosyal araştırma, bu ilişkilerin herhangi bir sosyal ögesinin, bu ilişkilerden doğan sosyal olguların, sorunların, süreçlerin incelenmesi ve bunlara dair bilgi toplanmasıdır (Kümbetoğlu, 2017, s.34). Çeşitli bilim dallarında bilgiye ulaşmak ve yeni bilgi üretmede kullanılan yöntemler bulunmaktadır ve bu yöntemler genel olarak nicel ve nitel yöntemler olarak sınıflandırılmaktadır. Nicel ve nitel araştırma yöntemleri kapsamı, amaçları, süreçleri birbirinden farklıdır ve aralarındaki en temel fark: nicel araştırma sayısal verilerden hareketle bilgiye ulaşma ve genelleme yapma; nitel araştırma daha çok konuya ilişkin daha detaylı bilgilere ulaşma veya araştırma konusunun kökenlerine inme çabasıdır (Yaraş, 2019, s.252). Nitel araştırma yöntemi, sosyal olanın bilgisinin insanların kendi ifade ve anlatılarından derlendiği bir araştırma özelliği gösterir. İncelenen birey veya grup davranışlarının ya da sosyal süreçlerin insanlarca algılanan ve yeniden kurgulanan bir resmini sunar. Bu nedenle niteliksel araştırmanın temel özelliği, bu resmin olabildiğince ayrıntılı ve derinlemesine ortaya çıkarılmasını mümkün kılan veri oluşturma teknikleri ve verinin çözümleme biçiminde görülebilir (Kümbetoğlu, 2017, s.38).

Nitel araştırmada derinlemesine mülakat, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s. 19). Bu bağlamda Türkiye’de yaşayan etnik gruplardan olan Afro-Türkleri toplum içinde var olan ilişkileri üzerinden olabildiğince derin bir şekilde yansıtabilecek verilere ulaşmak arzusu ile saha çalışmasında nitel araştırma yöntemine başvurulmuş ve veri toplama yöntemlerinden ulusal ve uluslararası literatür taramasına ek olarak derinlemesine mülakat ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılmıştır.

Ayrıca bir araştırma için yöntem ve veri oluşturma teknikleri kadar önemli olan bir diğer husus görüşülecek kişilerin seçimidir. Örneklemin belirlenmesinde ve katılımcıların seçiminde kartopu yöntemini kullanmıştır¹. Bu bağlamda Afro-Türklerle iletişim kanalını dernek üzerinden oluşturma daha verimli ve doğru olduğunu düşündüğümünden dernek ile tanışmak için 28 Kasım 2017 tarihinde iki günlüğüne İzmir’e gittim ve dernek başkanı Şakir Doğuluer ile ilk olarak telefon üzerinden iletişim kurdum. Telefonda kendisine çalışmamdan

¹ Kartopu yöntemi, “araştırma alanında kaynak kişilerden doğru diğer görüşülecek kişilere ulaşılması ve bir kartopugibi, ilerledikçe yeni kişilere ulaşıldıkça örneklemin büyümesi ile oluşmasıdır” (Kümbetoğlu, 2005, s. 98).

bahsettiğimde severek yardım edeceğini söyledi. Ama hava şartlarının kötü olmasından kaynaklı dernekte buluşamadık ve kendisi ile yüz yüze tanışmadan İstanbul'a dönmek zorunda kaldım. Sonrasında 12-13 Mayıs 2018'de düzenlenen Dana Bayramı etkinliklerine katıldım. Etkinlik çok kalabalık olduğu için burada da dernek başkanı ile yüz yüze tanışamadım ve yalnızca panel ve korteje katılarak gözlem yapabilme imkânı buldum. Ağustos 2018'de dernekle tekrar iletişime geçmeye çalıştığımda ise bir proje üzerinde çalıştıklarını ve zaman konusunda sıkışık olduklarını söylediler. Hem derneğin uğraştığı başka faaliyet ve projeler olmasından hem de şehirlerarası mesafeden kaynaklı her zaman İzmir'e gidemememden dolayı dernek başkanı ile yüz yüze tanışma sürecim baya uzadı. Bütün bu başarısız denemelerden sonra 04 Eylül 2018 tarihinde dernek başkanı Şakir Doğuluer ve yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkollu ile dernek merkezinde buluştuk ve tanıştığımız ilk andan saha çalışmamı bitirene kadar her aşamada bana çok yardımcı oldular. Çalışmam boyunca beni dernek tarafından yapılan bütün faaliyetlere davet ettiler. İlk etapta görüşme yapacağım kişilere dernek aracılığıyla ulaştım. Ancak İzmir şehir merkezinde yaşayan kişilere ulaşmada zaman zaman büyük sıkıntılar yaşadım. Bazıları görüşme yapmayı kabul etmedi, bazıları ise görüşme gününü sürekli erteledi. Dernek başkanı Şakir Doğuluer'in birçok telefon görüşmesi yapmasına ve çok uğraşmasına rağmen yaklaşık bir hafta boyunca mülakat için kimseyi bulamadığımız zamanlar oldu. Bu nedenle saha çalışmam ve görüşmelerim tahmin ettiğimden çok daha uzun sürdü. Zaman zaman "Acaba araştırma sahamı genişletip, köylerde yaşayan Afro-Türkleri de çalışmaya dâhil etsem mi?" diye de düşündüm. Dernek başkanı da köylerde Afro-Türklerin daha toplu halde yaşadığını ve dernek ile iletişimlerinin daha kuvvetli olduğunu söyleyince bu hususta kararsız kaldım. Bu kararsızlık döneminde kendisi bir gün bana birisinin adını ve numarasını mesaj olarak gönderdi ve bu kişinin ertesi gün görüşme için müsait olduğunu söyledi. Aynı gün İzmir'deki evimizde annemin sandığını karıştırırken babamın atletizmle uğraştığı döneme ait siyah beyaz bir fotoğraf buldum. Dikkatlice baktığımda en önde koşan kişinin siyah tenli olduğunu fark ettim. Fotoğrafın arkasında 1975 yılı ve koşanların isimleri tek tek yazıyordu. Hemen dernek başkanını aradım ve "yarın benim görüşeceğim Mehmet Şen daha önce atlet miydi?" diye sordum. O da "Evet" deyince, "acaba aynı kişi mi?" diye düşündüm. Ertesi gün görüşmeye giderken fotoğrafı da yanımda götürdüm. Buluştuğumuz ilk anda büyük bir heyecanla fotoğrafı kendisine gösterdiğimde bu fotoğrafı nerden bulduğumu sordu. Ben de "ikinci sırada koşan kişinin kızıyım" deyince, "sen bizim Bahattin'in kızı mısın?" diye şaşırdı ve çok sevindi. Görüşme boyunca hep babamdan, atletizm zamanlarından bahsetti. Kendisine kişilere ulaşma konusunda yaşadığım sıkıntıları anlatınca hemen birkaç telefon görüşmesi yaparak bana

İzmir'in farklı yerlerinde oturan ve farklı meslek ve yaş gruplarından kimlerle görüşebileceğimi tek tek yazdırdı. Aynı gün içerisinde kendisinin yönlendirdiği yedi kişi ve sayesinde toplam on dört kişi ile görüşme fırsatı elde ettim. Her gittiğim evdekiler “Mehmet abinin arkadaşının kızıymış” diyerek bana çok yardımcı oldular. Güzel bir tesadüf ile sandıkta bulduğum bir fotoğraf sayesinde baba dostuna, baba dostundan diğer Afro-Türlere ulaştım.

1.3.1.Derinlemesine Mülakat

Bir konunun ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasını sağlayan derinlemesine görüşme tekniği, öncelikli olarak antropolojinin veri toplama tekniklerinden biri olsa da günümüzde sosyal bilimlerde de kullanılan bir yöntem halini gelmiştir. Bu yöntemde, açık-uçlu soruların katılımcıya sorulması, cevapların dinlenmesi, kaydedilmesi ve araştırma ile ilişkili ilave sorularla konunun derinlemesine incelenmesini sağlar (Kümbetoğlu, 2017, s. 71).

Niteliksel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği sosyal dünyadaki “görünür” birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır. Araştırılan konuya odaklanan, bu konu etrafında bireylerin görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmayı amaçlayan etkin bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2017, s.72). Bu teknik ile doğrudan gözlemlenemeyen, ancak belirli bir süreç içinde ortaya çıkabilecek anlamlara, niyetlere, beklentilere bakarak bireylerin dünyalarını nasıl oluşturduklarını, dış dünyaya ilişkin algıları ile kendilerini kuşatan sosyal çevreyi nasıl değerlendirdiklerini ortaya koyma fırsatı yakalanabilir (Kümbetoğlu, 2017, s.72).

Bu bağlamda tezimin saha çalışmasının bir kısmını açık uçlu sorularla derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak gerçekleştirdim. Görüşmelerde kullanılmak üzere önceden hazırladığım “gündelik hayat ve kentsel mekân kullanımı”, “gündelik sosyal ilişkiler”, “örgütlenme”, “sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal hayat”, “aile”, “kamu kurumları ile ilişki” ve “kimlik” olmak üzere yedi tema çerçevesinde yirmi iki açık uçlu sorulardan oluşan bir form kullandım. Bazı görüşmelerde katılımcıların özelliklerine ve deneyimlerine göre takip sorular da sordum. Örneğin, askerliği yapmış erkek katılımcılara askerlik süresince ten renginden dolayı yaşadıklarına dair sorular veya köyde doğup çalışmak için İzmir’e gelen katılımcılara köy-şehir karşılaştırması yaparak büyük bir kente gelişleri ve sonrasında yaşadıkları zorluklarına dair sorular sordum.

Görüşülen kişileri kendi aralarında genç-yetişkin (yirmi-elli yaş grubu) ve orta-yetişkin (+elli yaş grubu) olarak sınıflandırılarak Eylül 2018- Haziran 2019 tarihleri arasında genç yetişkin gruptan dokuz, orta-yetişkin gruptan yirmi dört kişi olmak üzere on yedi erkek ve on altı kadın ve toplamda otuz üç kişi ile mülakatlar gerçekleştirdim. Bu yaş grubu- kişi sayısı arasında oluşan dengesizlik, saha çalışması boyunca yaşadığım zorluklardan biriydi. Görüşmelerim için çoğunlukla dernek üzerinden veya kişiler aracılığıyla gençlere ulaşmaya çalıştım. Ancak gençlerden bazıları ya görüşmek istemediler ya görüşmeyi kabul etmelerine rağmen mülakat günüyle ilgili net bir zaman söylemediler ya da kararlaştırılan mülakat gününde görüşülecek yere gitmeme rağmen gelmediler.

Katılımcıların genel profiline bakıldığında, en genci yirmi üç, en yaşlısı yetmiş yedi yaşındadır. En genç ile en yaşlı arasında yaş farkı anlatılarda deneyimlerin kuşaklar arası nasıl farklılaştığını görmek açısından yardımcı olmuştur. Ayrıca onu ilköğretim, üçü ortaokul, yedisi lise, on ikisi üniversite mezunudur ve sadece bir katılımcı okur-yazar değildir. Görüşmelerin on üçü evde, altısı dernek merkezinde, altısı kafede, altısı Dana Bayramı pikniğinde, ikisi işyerinde gerçekleşmiştir.

Görüşmeler öncesi katılımcılara tezin amacının ve konusunun ne olduğunu anlattım. Yapılan görüşmeleri katılımcıların onayını alındıktan sonra telefonu göreceklere yere koyarak kayıt altına aldım. Sadece bir kişi dışında diğer katılımcılar ses kaydına izin verdiler. Her görüşmede ses kayıtlarının sadece tez için kullanılacağına ve anlatılarda isimlerinin değiştirileceğine dair bilgi vererek kayıtları sonlandırdım. Görüşmeler en az on iki dakika, en fazla bir saat beş dakika sürdü. Eylül 2018- Haziran 2019 arasında gerçekleştirilen görüşmelerin ilkinin 04 Eylül 2018’de, sonuncusu 16 Haziran 2019’da yaptım. Katılımcılardan izin alarak görüşmelerin birçoğunda birlikte fotoğrafımızı çektim. Çalışma boyunca çektiğim fotoları saha notlarımı tamamlamak ve zaman, mekân, olay ve kişiler arası bağlantıda hatırlatıcı bir öge olması nedeniyle kullandım.

Görüşmeleri gerçekleştirdiğim birçok evde bir yabancı gibi değil de eve misafirlğe gelen bir arkadaş veya aile dostu gibi ve ev sahiplerinin özellikle benim için hazırladığı ikramlarla karşılandım. Görüşmelerimiz sıcak ve samimi bir ortamda sohbet havasında geçti. Bir gün önce ritim grup çalışmasında tanıştığımız sonrası uzunca bir zaman sohbet ettiğimiz Kübra ertesi günkü görüşmemize yanında aile fotoğraf albümüyle geldi. Bana fotoğrafta kim, kimdir tek tek anlatarak ailesini tanıttı ve izni dâhilinde albümden birkaç fotoğraf çektim. Ayrıca Orhan Çetinbilek “Belkıs” isimli kitabını imzalayarak hediye etti. Görüşmelerin

genelinde Afro-Türkler ten rengi ile ilgili anlatılarında beni “senin gibi beyaz, senin gibi akça pakça, senin gibi kar beyazı” diyerek hep siyah rengin karşıtı olarak konumlandıldılar.

Saha çalışmamın tahminimden uzun sürmesi nedeniyle ses kayıtlarını deşifre etme sürecim de uzadı. Ayrıca çocukluğumdan beri alışkın olmama rağmen Ege şivesi ile konuşan bazı katılımcıların ses kayıtlarının deşifre ederken söylediklerini anlamakta zorluk yaşadım. Görüşmeler devam ederken veya sonrasında deşifre edilen kayıtlardan mülakat dökümlerini hazırladım ve tekrardan ses kayıtlarını takip ederek deşifreleri gözden geçirdim. Görüşmeler deşifre edilirken aktarılan bilgilerin özüne dokunmadan konuşma dilinin rahatlığından kaynaklanan bozuklukları ve cümle düşüklüklerini düzelttim.

1.3.2.Katılımcı Gözlem

Katılımcı gözlemin araştırma yapılan kültüre dâhil insanları anlamak ve yorum yapmak hususunda önemli bir rolünün olduğu söylenebilir. Katılımcı gözlemde incelenen grubun içinde uzun zaman yaşamak, onların faaliyetlerine, törenlerine, sosyal birlikteliklerine, özel günlerine katılmak olan katılımcı gözlem grup üyeleri ile aynı dilden iletişim kurmak, grup üyelerinin neler yaptığını gözlemlemek imkânı verir. Katılımcı gözlem derinlemesine görüşmeler aracılığıyla grup üyelerinin anlattıklarını dinlemenin yanında onların davranışlarına bakmaktır (Kümbetoğlu, 2017, s.130). Katılımcı gözlem sırasında tutulan notlar ve kazanılan deneyimler araştırmanın değerlendirmesinde önemli bir yere sahip olacaktır. Bu nedenle araştırmacı olaylara objektif bir bakış açısıyla yaklaşırken aynı zamanda içinde bulunuyor olmanın avantajıyla olayları daha iyi anlayabilme fırsatı yakalamaktadır (Bernard, 1995, s.136).

Afro-Türkleri daha yakından tanımak ve diğer insanlar ile ilişkilerini ve etkileşim kanallarını doğrudan gözlemlemek için dâhil olabileceğim alanları mümkün olduğunca çoğaltmaya çalıştım. Dernek başkanı Şakir Doğuluier Dana Bayramı etkinliklerinde kendi müziklerini temsil etmek amacıyla dernek tarafından 2018 yılında kurulan müzik ritim grubunun haftada bir olan çalışmalarına katılmamda bir sakınca olmayacağını söyleyerek beni davet etti. Grubun Konak Belediye Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi’nde gerçekleştirdiği çalışmasına 26 Şubat 2019 ve 12 Mart 2019 tarihlerinde iki kez katılma fırsatı yakaladım. Repertuvarları hem Afrika ritim ve müzik aletlerinden, hem de geleneksel Ege yöresine ait ezgilerden oluşmaktadır. Bu grup çoğunlukla Afro-Türklerden oluşmakla birlikte herkese açıktır. Çalışmalara katıldığım ilk hafta yeni gelen yabancıyı başta meraklı gözlerle süzdükten

sonra hoca ve diğer grup üyeleri benim kim olduğumu sordular. Çalışmalarını izlerken ilk düşündüğüm şey, grup üyelerinin aralarındaki tek farkın ten renkleri olduğu ve müzik aletlerini çalma şekillerinin, giyiniş tarzlarının, oturuşlarının, gülüşlerinin aynı olduğuydu. Gördüğüm kadarı ile grup içerisinde Afro-Türkler ile beyaz tenli Türkler arkadaş, dost olmuşlardı. Benim dışında ortamda farklı ve yabancı hiç kimse yoktu. 26 Şubat 2019 tarihinde derneğin solistliğini yapan Turgay Karasolak'ın yer aldığı ve İzmir Fuarı'nda gerçekleşen İzmir Klasik Türk Sanat Müziği Korusu konserine on kişilik grupla katıldık. Turgay konserde solist olarak en son sahne çıkıp şarkısını söylediğinde önceki sahneye çikanlardan farklı olarak bütün salon ayağa kalkarak onu uzunca bir süre alkışladı.

Tez sürem boyunca dernek tarafından 12-13 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilen ve iki günlük programları kapsayan 12.Dana Bayramı festivalinin birinci gün etkinliklerine ve 15-16 Haziran 2019 tarihinde gerçekleştirilen 13.Dana Bayramı festivalinin birinci ve ikinci gün etkinliklerine katılma fırsatı buldum. 2018 yılındaki Dana Bayramı etkinliklerinin birinci gününde Alsancak Türkan Saylan Kültür Merkezi'nde "Hayatın İçinden Afro-Türkler" isimli Fotoğraf Sergisi, "Afrika'dan Anadolu'ya" Paneli, kitap sunumu, slayt gösterimi, müzik ritim grubunun müzik dinletisi ve Turgay Karasolak tarafından icra edilen "Ağır Koca Arap Zeybeği" gösterisi yapıldı ve Alsancak Kıbrıs Şehitleri caddesinde gerçekleşen kortej ile gün sona erdi. 2018 yılındaki Dana Bayramı etkinliklerini öncesinde dernekle veya herhangi bir Afro-Türk ile iletişim kurmadığım için sadece meraklı bir vatandaş olarak etkinliği seyrettim ve ikinci gün Buca Kaynaklar'da düzenlenen pikniğe yabancıların katılmadığını düşünerek ve kimseyi tanımadığımdan çekindiğim için gitmedim. 2019 yılındaki Dana Bayramı etkinliklerine birçok Afro-Türk aile ile tanışmış olmanın ve dernekle iletişim kurmamın verdiği rahatlıkla katıldım ve hoş zaman geçirdim. Etkinliklerin birinci günü "Ruhun Şifacıları" adlı Fotoğraf Sergisi ile başladı. Ardından "Afrika Kültürü ve Mirası" başlıklı bir Panel düzenlendi. Slayt gösteri, Afro-Türk ritim grubunun müzik dinletisi ve Turgay Karasolak tarafından icra edilen "Ağır Arap Zeybeği" ve "İnce Hava Zeybeği" gösterisiyle program devam etti. Alsancak Kıbrıs Şehitleri Caddesi'nde İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Tunç Soyer ve Konak Belediye başkanı Abdül Batur ile Afro-Türklerin, Türkiye'de yaşayan diğer Afrikalıların ve vatandaşların katıldığı büyük bir kortej gerçekleşti. Kortejin önünde temsili bir dana maketi ile iki çocuk, arkalarında Mask sanatçısı Eylem Sürer tarafından hazırlanan maskları takan ve elbiseleri giyen Afro-Türk kız ve erkekten oluşan grup ritim grubunun ezgileriyle dans ederek yürüdü. Bu arada benim de elime bir pankart tutuşturdular. Etkinliğin birinci günü kendisi de bir Afro-Türk olan sanatçı Melis Sökmen'in

verdiği konserle sona erdi. Ertesi gün Buca Kaynaklar'daki Yörük Obası Piknik Alanı'nda herkese açık şekilde bir piknik düzenlendi. Ben de pikniğe dernek tarafından daha çok insanın katılımını sağlamak için İzmir'in birçok noktasından kaldırılan servislerden biriyle gittim. Piknikte Türkiye'nin birçok yerinden gelen Afro-Türkler ile Türkiye'de okuyan Afrikalı öğrenciler ve Afrika ülkelerinden gelen misafirler buluştu, kaynaştı ve bütün gün Türk ve Afrika müzikleri eşliğinde dans ettiler. Ayrıca ulusal ve uluslararası basın kuruluşları tarafından fotoğraf ve video çekimleri ve röportajlar yapıldı. Hem çalışma kapsamımda görüşmelerimin bir kısmını burada yaptım hem de çalan müzikler eşliğinde daha önceden tanıştığım kişilerle eğlendim. Pikniğe tek başıma gitmiş olmama rağmen o kadar sıcak bir ortam vardı ki herkes beni masasına çağırdı ve çay, yiyecek, içecek ikram ettiler ve tanımadığım kişilerle de tanıştıtararak sohbetlerine dâhil ettiler. Piknikte dikkati çeken konu, benimle ilgili konuşurken hepsinin “bizim kız” ifadesini kullanmasıydı.

Dana Bayramı etkinliklerinde özellikle kortej sırasında çevreden gelen birkaç tepkiye şahit oldum. Çevredekiler Afro-Türkleri ten renklerinden dolayı yabancı zannettiklerinden Türkiye'ye ne zaman geldiklerine, Türkçe'yi nasıl böyle güzel konuştuklarına, Müslümanların zaten Kurban Bayramı olduğundan, neden şimdi böyle bir şey yaptıklarına, dana mı keseceklerine dair birçok sorular sordular. Kortej geçişinde yoldan geçen bir gencin sosyal medya hesabından canlı yayın açarak etkinlik ve Afro-Türklerle ilgili alaycı ifadeler kullanmasından rahatsız olan bir Afro-Türk tarafından da uyarıldı. Ayrıca insanlar “merak edilen yabancı” düşüncesiyle kortejdekiyle bol bol fotoğraf çektiler. Şahit olduğum bir sohbette sarışın bir kadın anneannesinin fotoğrafını göstererek aslında onun da Afro-Türk olduğunu ve derneği ilk defa duyduğunu söyleyerek artık Dana Bayramı etkinliklerine katılacağını ifade etti. Dana Bayramı etkinliklerinde dikkatimi çeken bir diğer konu 2019 etkinliğine katılan siyah ve beyaz insanların sayısının 2018 yılına göre gözle görülür şekilde arttığı idi. Türkan Saylan Kültür Merkezi'nde düzenlenen programda birçok insan ayakta kalmasından dolayı bir dahaki sene program için artık bu salonun yetmeyeceğine dair konuşmalar yapıldı.

Kafelerde, ev ve iş yerleri ziyaretlerinde, birlikte kullandığımız metro, tramvay, vapur gibi toplu taşıma araçlarında ve çarşı, fuar, sergi gibi kentsel mekanlarda zaman geçirdiğimizde toplumun diğer bireylerinin Afro-Türklerle karşı nasıl tutum ve davranış sergilediğini görme fırsatı buldum. Dernek yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkollu ile görüşme yapacağım bir kişinin iş yerine gitmek için Konak'tan tramvaya bindiğimizde yolculuk süresince insanların bize bakışlarını yakaladım ve pürdikkat bizi dinlediklerini

gördüm. Bir başka gün dernek başkanı Şakir Doğuluer, dernek yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkollu ve Amerika'dan doktora çalışması için gelen Afro-Amerikan biri ile gittiğimiz İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'ndeki "Kent ve Ulaşım" Sergisi sonrası derneğe dönüşte Kemeraltı'ndan geçerken insanların laf atmalarına, gülmelerine şahit oldum.

Görüşme yerleri olarak katılımcıların genelde ya ikamet ettiği muhitte ya da iş yerlerine yakın kafeleri tercih ettiğimizden ve Afro-Türklerin tanındığı çevrede olmamızın verdiği rahatlıktan kafe buluşmalarımızda rahatsız edici ve dikkat çekici herhangi bir durum gözlemlemedim.

Ayrıca saha çalışmamı bitirdikten sonra 4 Temmuz 2019'da Akbank 37.Günümüz Sanatçıları Ödülü Sergisi sanatçılarından fotoğrafçı Osman Sadi Temizel'in Afro-Türklerin günlük yaşamdaki hallerine dair olan Beyoğlu Akbank Sanat'taki "Tarihin Karadeligi" isimli Sergisini gezdim. Serginin fotoğraflarını çekerken yanıma gelen bir kadınla yaptığımız sohbet esnasında yakın zamanda tanıştığı bir Afro-Türk arkadaşı sayesinde Afro-Türk varlığından haberdar olduğunu ve tavsiye üzerine sergiye geldiğini söyledi.

1.4.LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmanın literatür kısmında Afro-Türklerin tarihini, kamusal birçok alanda ten rengi deneyimlerini, sosyo-ekonomik durumlarını ve toplum içindeki konumlarını daha ayrıntılı yansıtabilmek için farklı disiplinlerin (tarih, sosyoloji, antropoloji vb.) ortaya koyduğu birçok ulusal ve uluslararası kaynaklardan (kitap, tez, makale, internet) yararlanılmıştır.

Afro-Türkler ile ilgili literatürde yer alan kaynaklar, tarihsel arka plan oluşturma ve toplumsal hayattaki bugünkü mevcut durumlarına ilişkin olmak üzere temelde iki grup şeklinde değerlendirilmiştir. Birinci grupta öncelikle dünya kölelik tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nda kölelik sistemi, Afro-Türklerin sistem içindeki yerleri, Türkiye Cumhuriyeti'nde kölelik sisteminin dönüşümü ile ilgili sayısız çalışmanın ve oldukça zengin bir literatür mevcudiyetinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu literatür zenginliği içinde kaybolmamak için Ehud R. Toledano'nun "Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890", Y.Hakan Erdem'in "Osmanlı'da Köleliğin Sonu 1800-1909", Bernard Lewis'in "Orta Doğu'da Irk Kavramı ve Kölelik", Ömer Şen'in "Osmanlı'da Köle Olmak: Esaretten Özgürlüğe Geçiş Süreci" kitaplarını ve Mahir Şaul'un "Geçmişten Bugüne Siyah Afrika'dan Türkiye'ye

Göçler: Kölelikten Küresel Girişimciliğe” isimli çalışmasını başvurulacak temel kaynaklar olarak belirledim.

Toledano (1994), 19. yüzyılda Osmanlı’da kölecilik ve köle ticaret ağının genel hatlarını çizdiği kitabında köle ticaretinin yasaklanması yönünde imzalanan uluslararası anlaşmalara ve köle ticaretinin önlenmesi yönelik çabalara yer verilmiştir. Erdem (2013), 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemde Osmanlı’da kölelik ve köle ticareti ile ilgili bilgilerin yer aldığı kitabında Tanzimat Dönemi ve sonrası toplumsal ve siyasal gelişmeler dâhilinde köleciliğin değişimini ve dönüşümünü yazmıştır. Lewis (2017), sistematik ve kronolojik sıra ile ilk çağlardan itibaren ırkçılık ve kölelik kavramını irdelediği kitabında Ortadoğu’da kölelik anlayışını ve İslam devletlerinde uygulanma biçimlerini, İslam tarihinde ırk ve kölelik sisteminin dönüşümünü ayetlerde ve hadislerde geçen hükümler çerçevesinde detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

Şen (2007), Osmanlı İmparatorluğu’nda köle kaynakları ve kölelik kurumunun kendine özgü işleyişini ele aldığı kitabında 19. yüzyıl Osmanlı köleciliği hakkında genel bilgi verdikten sonra köle ticaretinin yasaklanmasına yönelik uluslararası girişimlerin Osmanlı’ya yansımaları ve köleliğin yasaklanmasına yönelik verilen uğraşları uygulamada devam eden çelişkiler ile ele almaktadır. Şaul (2015), Afrika’dan köle ticaretini ve Osmanlı şehirlerinde Afrikalı kölelerin ve azatlı topluluğun durumunu ayrıntıları ile bahsettiği çalışmasında köle ticaretinde Afrika’nın hangi bölgelerinden ne kadar insan getirildiği, köle ticaret yollarını, Afrikalı toplulukların önemli kültürel değerleri incelemektedir.

Ayrıca konu ile ilgili İsmail Parlatır, Gül Akyılmaz, Pertel Naili Boratav, Günver Güneş, Abdullah Martal, Ferhunde Özbay, Mustafa Olpak, Madeline C. Zilfi’nin tarihsel ve folklorik özellikte eserlerinden ve çeşitli romanlardan yararlanılmıştır. Afro-Türklerin tarihsel geçmişine ışık tutan her biri ayrı kıymetli çalışmalar benim tez çalışmama da yol gösterici olmuşlardır.

İkinci grupta Afro-Türklerin bugünkü durumlarına ilişkin yapılan az sayıda araştırma bulunmaktadır. 2003 yılında Prof. Dr. Esma Durugönül tarafından Antalya’nın köylerinde yaşayan Afro-Türklerin geçmiş anlatıları, toplum içindeki mevcut durumları üzerine “Afro-Türkler ve Kimlik Sorunu” isimli ampirik bir çalışma yapılmış ve sonrasında çeşitli makaleler yayınlanmıştır. Tarih Vakfı tarafından 2007-2008 yılları arasında on bir ay süren Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği üyeleri ile profesyonel kişilerin bulunduğu bir

ekiple Ege Bölgesinin farklı şehir ve köylerinde yaşayan yüz kişi ile gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen yaşam öykülerinin yanı sıra ulaşılan görsel, yazılı ve işitsel malzemelere dayanan sözlü bir tarih çalışması yapılmıştır.

Literatürde mevcut olan diğer çalışmalara bakıldığında 2011 yılında Elif Cici'nin Afro-Türklerin köy içi günlük yaşam pratiklerinin, geçmişten günümüze sosyal, kültürel ve ekonomik yönden karşı karşıya kaldıkları sorunlarının, evlilik ilişkileri üzerinden toplum içindeki konumlarının ve kimlik algısının araştırıldığı üç aylık bir süreci içeren “İzmir'in Üç Köyünde Yaşayan Afrika Kökenli Türklerde Evlilik ve Kimlik Algısı” isimli lisans bitirme tezi bulunmaktadır. 2012 yılında Özel Ege Lisesi öğrencileri İlayda Vurucu ve İlhan Çamiçi tarafından gerçekleştirilen Afro-Türklerin İzmir'e geliş süreçlerine, sosyal yaşama adapte olmalarına ve toplum içinde nasıl karşılandıklarına dair “İzmir Örneğinde Afrikalı Türklerin Dünü ve Bugünü” isimli proje 2013 yılında “İzmir'de Yaşayan Afro-Türkler” ismi ile kitap haline getirilerek yayınlanmıştır.

2014 yılında Lülüfer Körükmez ten rengi üzerinden gündelik hayatta ayrımcılık, kurumsal ayrımcılık, ayrımcılığın mekanizmaları, ayrımcılığın yaş, cinsiyet, sosyo-kültürel durum ve ikamet yeri ile ilişkisi üzerine “Ten Rengi Ayrımcılığı: İzmir Merkez ve İlçelerinde Yaşayan Afro-Türkler Üzerine Bir Araştırma” başlıklı bir saha çalışması gerçekleştirmiştir.

Ayrıca 2016 yılında Müge Akpınar tarafından Afro-Türklerin kimlik anlamlandırma ve köy içi günlük hayat deneyiminde kimlik kavramını konumlandırma biçimi, Afrika temsillerinin ve geleneklerin kimlikle olan ilişkisini ve evlilik, din, eğitim gibi kurumlarda kimlik ayrımcılığı üzerine yapılan bir yıllık nitel bir araştırmaya dayanan “Afro-Türklerde Kimlik: Temsiliyet, Gelenek ve Kolektif Bellek” isimli yüksek lisans tezi yazılmıştır. Konu ile ilgili bir diğer yüksek lisans tezi ise 2017 yılında Hülya Akkaş'ın Afro-Türklerin eğitim deneyimleri ve karşılaştıkları ayrımcı pratikler ve eğitim süreçlerinin toplumsal yaşamlarındaki etkileri üzerine bir haftalık saha araştırmasına dayanan “Afrika Kökenli Türklerin Eğitim Deneyimleri” isimli yüksek lisans tezidir.

Farklı disiplinlerde yapılan bu çalışma ve tezler, çalışma konuma karar verirken ve sonrası bütün süreçte katılımcıların anlatılarını farklı pencereden de değerlendirmem açısından yardımcı kaynaklar oldular.

1.5.ARAŞTIRMANIN ARGÜMANLARI

İzmir şehir merkezinde yaşayan Afro-Türklerin gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanımı ve ayrımcı tutumlara karşı geliştirdikleri stratejileri anlatılar üzerinde incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın temel argümanları birbiriyle bağlantılı olarak şu bulgulardan oluşmaktadır:

- Afro-Türkler hayatları boyunca en az bir kere gündelik hayatta çarşı, sokak, meydan gibi kentsel mekanlarda ve otobüs, metro gibi toplu taşıma araçlarında ten renginden dolayı olumsuz deneyimler yaşamaktadır. Bu deneyimler, gülme, kıkırdama, birbirine gösterme gibi hareketler ile ima, laf atma, lakap takma ve ünlü kişilerin isimleriyle seslenme gibi davranışlar şeklindedir.
- Ten renginden dolayı gündelik hayat deneyimleri şehirlerde, köylerde veya yaşanan çevrede farklılık göstermektedir. Köylerde veya yaşanan çevrede biliniyor olmak olumsuz bir durumla karşılaşmamanın nedeni iken; şehirlerde her gün farklı insanlarla karşılaşmak ve toplum içinde bilinmemek yabancı zannedilmeye ve olumsuz davranışlara maruz kalmaya neden olmaktadır.
- Gündelik hayatta yabancı zannedilme, kendine inandırıcılık ve meraklı sorulara maruz kalma durumları yaşanmaktadır. Yabancı zannedilme düzeyleri İzmir ile Anadolu'nun başka şehirlerinde farklılık göstermektedir. Afro-Türklerin hepsi Anadolu'nun başka şehrine gittiğinde mutlaka yabancı zannedilmekte ve olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmaktadır.
- Afro-Türkler kamusal alanda ve sosyal çevrelerinde sıklıkla “Arap, gündüz feneri, kara, karabiber, zenci” gibi çoğunlukla olumsuz anlam içeren lakap takılmaları ile karşılaşmaktadır.
- Gündelik hayatta karşılaşılan olumsuz deneyimlerle başa çıkmada geliştirilen birtakım stratejiler bulunmaktadır. Bireysel boyuttaki stratejiler: Bazen kabullenme, tepkisiz kalma ve görmezden gelme, bazen toplum içinde görünmez olmaya çalışma ve kimliğini reddetme, bazen anlık tepkiler verme veya toplumda seslerini duyurmak için çeşitli platformlarda mücadele etme, bazen de toplum içinde “Afro-Türk” kimliğini ortaya çıkaracak davranışlar sergilemedir.
- Kurumsal boyuttaki stratejiler dernek tarafından yürütülmektedir. Bunlar:

Toplum içinde yaygın söylemi ve kullanımı olan ten rengi ile ilgili olumsuz çağrışımlar içeren tekerlemelerin, ifadelerin ve tanımların kullanılmamasına yönelik yapılan farkındalık mücadeleleridir.

- Emek piyasasının her kademesinde yer alan Afro-Türkler çalışma yaşamında gündelik hayatta karşılaştıkları türden olumsuz tutum ve davranışlar ile karşılaşmamaktadırlar. Ancak çalışma yaşamında yaşanan zorluklar toplum içinde var olan renk ile yapılan işin bağdaşmadığına dair önyargılardan kaynaklanmaktadır. Ten rengi, bazen işe girme nedeni iken bazen reddedilme gerekçesi olmaktadır.
- Dernek ulusal ve uluslararası kurumlar ve merkezi ve yerel yönetimler ile Afro-Türklerin bilinirliğini artırmaya ve “Afro-Türk” kimliğinin tanınmasına yönelik çeşitli ortak projeler yürütmektedir. Ayrıca geleneklerin yaşatılması, birlik ve beraberliği tesis etme ve dayanışma noktasında Dana Bayramı etkinlikleri ve Afro-Türklerle yönelik başka birtakım faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda dernek, topluluk için her geçen gün daha da önemli konuma gelmektedir.
- Afro-Türkler derneğe karşı farklı tutum ve davranışlar sergilemektedirler: Bazıları derneğe üye olarak aktif şekilde faaliyetlerde yer almakta iken, bazıları üye olmayıp sadece Dana Bayramı etkinliklerine katılmaktadır. Derneğin varlığından tesadüfen haberi olanlar hiçbir etkinliğe katılmamıştır. Bu bağlamda dernek İzmir şehir merkezinde yaşayanlar ile iletişim kurma noktasında sıkıntı yaşadığı ve faaliyetlere yeterince ilgili gösterilmediği anlaşılmaktadır.
- Okullarda diğer çocukların farklı tutum ve davranışlara maruz kalan ve psikolojik olarak etkilenen, okula gitmek istemeyen veya eğitim hayatını yarıda bırakanlar bulunmaktadır. Keza renk farkını kabul edilebilir hale getirmek için daima performans göstermek veya rengin olumlu yönlerini ortaya çıkarmak zorunda kalınmaktadır.
- Kamu hizmetinden faydalanma, kamu görevi yerine getirme veya kamu görevlileri ile ilişki noktasında herhangi bir sorunla karşılaşmamakla birlikte bazen polislik gibi kamu mesleklerine girerken renk engel olarak önlerine çıkabilmektedir.
- Afro-Türkler, “Türk”, “Müslüman”, “Arap”, “Afrikalı veya Afro-Türk”

şeklinde dört kimlik kategorisi üzerinden kendilerini tanımlamaktadır. Mutlak suretle ayrı olmayan bu kimliklerden bazen tek kimlik ön plana çıkarken bazen birden fazla kimlik kullanımı tercih edilmektedir.

1.6.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE KATKILARI

Küreselleşme süreci her geçen gün hızla devam ederken günümüz dünyasında kültürel çeşitliliğe sahip olmayan, etnik-kültürel ve dini homojenliğini koruyabilen çok az ülke ve toplum vardır. Birçok ülke, içerisinde etnik-kültürel kimliği veya dini farklı toplulukları barındıran çok kimlikli/ kimliksiz ve çok kültürlü yapıdadır. Bu yapılarda toplum içerisinde egemen konumunda olan grup ile azınlık halindeki gruplar arası ilişkilerde kimi zaman farklılıkları ön plana çıkarma, çatışma yaşama, dışlama ve ayrımcı pratiklerin yaşanması kaçınılmaz olabilmektedir. Bu bağlamda Türkiye gibi birçok etnik kimliği ve dini farklı grupları içerisinde barındıran bir ülkede azınlık gruplarının toplumsal yapıdaki konum ve statüleri ile toplumsal yaşamda hem kendi içlerinde hem egemen grup ile hem de diğer azınlık grupları ile ilişkilerinde yaşanması kuvvetle muhtemel farklılık temelli deneyimlerinin incelenmesi önem taşımaktadır.

Türkiye’de yaşayan farklı etnik gruplardan biri olan Afro-Türklerin etnik kimlik ve aidiyet, evlilik ve eğitim süreçleri ve kültürel yapısı üzerine çalışmalar olmakla birlikte bu zamana kadar toplumun sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik katmanları içinde yer alma biçimlerine, görünür olma ve örgütlenme çabalarına dair herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışma Afro-Türklerin gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanımları, örgütlenme çabaları, kamusal birçok alanda yer alma biçimleri ve düzeyleri ile özel ve sosyal hayatlarında kurdukları ilişkiler üzerine yapılacak ayrıntılı ve kapsamlı ilk inceleme olması açısından önemlidir.

1.7.ARAŞTIRMANIN İÇERİĞİ

Afro-Türklerin gündelik hayat deneyimlerine, kentsel mekân kullanımlarına ve geliştirdikleri stratejilerine odaklanan bu tez yedi ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş kısmında ilk olarak araştırmanın kapsamı ve amacından bahsedildikten sonra araştırma soruları ile araştırmada kullanılan yöntemlere yer verilmiştir. Ayrıca araştırma konusu ile ilgili literatürde yer alan ve çalışmada yararlanılan kaynaklardan örnekler verilmiş ve araştırmanın argümanlarından, araştırmanın öneminden ve katkılarından söz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü olan “Tarihsel Süreçte Afro-Türkler” bölümünde Türkiye’de yaşayan Afro-Türk topluluğun geçmişten günümüze toplumsal hayatlarına dair genel bir çerçeve çizmek adına tarihsel bilgilere yer verilmektedir. Bu bölümde dünya kölelik tarihi genel bir değerlendirildikten sonra Osmanlı Devleti’nde kölelik sistemi ile Afro-Türklerin bu topraklara ne zaman ve hangi yollarla getirildikleri, köle ticaretinin yasaklamasına ilişkin yapılan düzenlemeler, Cumhuriyet sonrası yaşanan değişimler ile birlikte evlatlık kurumu incelenmiştir.

“Örgütlenme-Dernekleşme: Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği” başlıklı üçüncü bölümde Afro-Türklerin örgütlenme çabalarına, kurumsal düzeyde ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla kurulan ilişkilere, yaşatılmaya çalışılan geleneklere ve bireylerin dernek algısına odaklanılmıştır.

Dördüncü bölümde “Afro-Türklerin Kamu Kurumları ile Kurduğu İlişkiler” başlığı altında “Okul ve Eğitimsel Deneyimler”, “Kamu Hizmetine Ulaşım Dair Deneyimler” alt başlıkları üzerinden Afro-Türklerin hem eğitim hayatında hem de kamu hizmetinden yararlanma, kamu hizmetine girme ve bir kamu görevi yerine getirme noktasında etnik kimlik ve ten rengi farkından kaynaklı yaşadıkları olumlu veya olumsuz deneyimler aktarılmıştır.

“Siyasal Katılım Araçlarının Kullanımı” başlıklı beşinci bölümde Türkiye’nin kamusal birçok alanında “görünür” olmadıkları düşünülen Afro-Türklerin siyasal ve sosyo-kültürel platformlarda yer alma düzeyleri ve biçimleri, bunun sosyalleşmelerine ve tanınırlıklarını artırmaya ne türden katkı sağladığının değerlendirmesi yapılarak incelenmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümünde “Gündelik Hayat ve Kentsel Mekân Kullanımı” başlığı altında yer alan “Kentsel Mekân Kullanım Deneyimleri”, “Kentsel Mekânda Gündelik Hayat İlişkileri”, “Mahalle İçi ve Komşuluk İlişkileri”, “Mahalle Dışı Sosyal İlişkiler ve Arkadaşlık”, “İş ve Çalışma Yaşamı Deneyimleri”, “Boş zaman Değerlendirme Biçimleri”, “Ten Rengi Ayrımına Karşı Geliştirilen Stratejiler”, “Medyaya Yansımanın Etkileri” alt başlıkları üzerinden kimlik ve ten renginin Afro-Türklerin gündelik hayatta kentsel mekân kullanımında ve kurdukları sosyal ilişki ağlarında etkisinin neler olduğu ve ayrıma karşı geliştirmek zorunda kaldıkları ne tür stratejiler olduğu, boş zaman değerlendirme biçimlerinden hangi sosyal ve kültürel faaliyetleri tercih ettikleri, yazılı ve görsel medyada “Afro-Türk” kimliğinin yer almasının etkileri anlatılardan yola çıkarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın “Özel Hayat ve Aile” başlıklı yedinci bölümde ise “Kimlik ve Kendini Tanımlama Biçimleri”, “ Afro-Türklerin Geçmişlerine Dair Anlatılar”, “Evlilik ve Afro-Türk Olma”, “Aile, Akrabalık İlişkileri ve Dayanışma”, “Toplumun Afro-Türlere Bakış Açısı” adlı beş alt bölüm ile gündelik hayatın her alanında farklı etnik kimlik ve ten rengi üzerinden temsil edilen Afro-Türkleri anlama noktasında kendilerini tanımlama biçimleri ve geçmiş anlatıları, toplumun diğer bireyleri ile kurulan ilişki türlerinden biri olan evlilik kurumunda gösterdikleri ve karşılaştıkları tutum ve davranış üzerinden Afro-Türklerin toplumsal ve kültürel pratiklerinin neler olduğunu okunmaya çalışılmıştır. Ayrıca İzmir için fiziki mekân uzaklıkların ve beyazlar ile yapılan karma evliliklerin ve ten rengi ortaklığında buluşmanın Afro-Türkler arası aile, akrabalık ilişkileri ve dayanışma bağları kurma noktasında etkisinin neler olduğu ve toplum içinde Afro-Türlere yönelik var olan önyargı ve batıl inançlar irdelenmiştir.

Sonuç bölümünde saha çalışmasından elde edilen bulgular değerlendirildikten sonra Afro-Türkler ile ilgili ortaya çıkan sonuçlara yer verilmiştir.

2.TARİHSEL SÜREÇTE AFRO TÜRKLER

Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin birer vatandaşı olan ve bu topraklarda yaşayan Afro-Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nda 19.yüzyılın sonlarına kadar Afrika'nın Sahra-altı bölgelerinden Doğu Akdeniz, Hicaz ve Basra köle ticareti ağları üzerinden Anadolu topraklarına birçok farklı amaç için zorunlu veya gönüllü olarak getirilip yerleştirilenlerin torunlarıdır. Afro-Türkler Türkiye'de yaşayan azınlık grupları arasında suskun ve yokmuşçasına (Toledano,2010) en az bilinen grup olmaları nedeniyle geçmişleri, mevcut toplumsal yapıları ve sosyo-ekonomik durumları hakkında çok az bilgi ve akademik çalışma bulunmaktadır. Türkiye'de uygulanan kimlik politikaları ve tarih yazımının da görünmez olmaya etkisi bulunmaktadır (Körükmez, 2014, s.3).

Bu bölümde Türkiye'de yüzyıllardır yaşayan Afro-Türkler hakkında ulusal ve uluslararası literatür bulunan kaynaklar taranarak Osmanlı İmparatorluğu'nda kölelik sisteminin, Afrika kökenlilerin sistemdeki yerlerinin, Afrika'dan gelen köle ticaret yollarının, özellikle Tanzimat Fermanı'ndan sonra köle ticaretinin yasaklanmasına yönelik yapılan düzenlemelerin ve Türkiye Cumhuriyeti'nde kölelik sisteminde yaşanan değişim ve dönüşümlerin neler olduğunun üzerinde durulmuştur.

2.1.KÖLELİK TARİHİNE GENEL BAKIŞ VE İSLAM'DA KÖLELİK

Kölelik kavramı “köle olma durumu, esirlik, kulluk, esaret”, “bazı bireylerin diğerlerinin üzerinde mülkiyet hakkına sahip olduğu bir tür toplumsal katman biçimi” şeklinde tanımlanmaktadır www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d92618790c591.81778470). Köle ise “savaşta tutsak alınan, yabancı ülkelerden zorla kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan veya başkasından satın alınan erkek, kul, esir”, “birinin emri altında bulunan, özgür olmayan kimse” olarak ifade edilmektedir (www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d92618e65f400.87449976). Lewis (2017, s.1)'in “Ortadoğu'da Irk Kavramı ve Kölelik” kitabının giriş bölümü şu şekilde başlamaktadır:

“Fas'ta bulunan İngiliz Başkonsolosluğu, İngiliz hükümetinin köleliğin kaldırılması veya köle ticaretinin engellenmesine yönelik dünya genelinde uğraşları kapsamında 1842 yılında Fas Sultanı'na bu hususta başarı elde edilmesi için ne tür önlemler aldıklarını sorduğu sunumuna karşılık, Sultan'ın

şaşkınlığını içeren mektubunda; 'köle ticareti, Adem'in oğullarının zamanından... bugüne kadar üzerinde bütün inanç ve toplumların hem fikir olduğu bir meseledir'."

Yani kölelik insanlık tarihi kadar eski bir olgudur, eski çağlardan günümüze hemen hemen bütün toplumlar da var olmuştur. Sümer, Akad, Eski Mısır, Hitit, Fenike, Babil, Hint uygarlıklarında kölelik kurumu hep görülmüştür (Akyılmaz, 2004, s.214). Emeğe duyulan ihtiyaçtan kaynaklı köleliğin olmadığı bir kavim yoktur. "bütün insanlar eşittir" fikrini savunanlar bile köleliğin kaldırılmasını değil, sadece kölelere iyi davranılmasını istemişlerdir. İlkçağ'da üretimi çoğunlukla tutsaklar, köleler yani alt tabaka yapmıştır. Bu durum eski Yunan ve Roma toplumlarında ve Hristiyanlık, Musevilik, İslamiyet gibi semavi dinlerde de geçerli olmuştur. Bu dinlerde sadece kölelere iyi davranılması tavsiye edilmiş ve istenmiştir. Ancak köleliğin kaldırılması fikri ortaya atılmamıştır (Şen, 2007, s.3-4).

İlkçağ'da ve Ortaçağ'da köleliğin kaynağı savaş esirleri olmuştur. Bütün dünyada savaş esirleri ya öldürülmüş ya köle olmuş ya da belli bir bedel karşılığı özgür bırakılmıştır. Museviler eli silah tutan esirleri öldürüp, çocuk ve kadınları savaş ganimeti olarak el koyarak satmışlardır. Aynı durum İslamiyet öncesi putperest Araplarda da geçerlidir. Ayrıca insanların kabilelerinden kaçırılıp esir olarak satılması da yaygındı. Afrikalı siyahların ve savaş esirlerinin satışı kârlı olduğundan, bu "esir- köle ticareti" esir tüccarları diye yeni bir meslek grubu oluşturmuştur (Şen, 2007, s.5).

Köle ticareti sistemi tarihteki Türk devletlerinde ve Anadolu beyliklerinde de görülmüştür. Ortaçağ'da Yakındoğu'da olan esir- köle ticareti Güney Rusya'nın Karadeniz kıyılarıyla Mısır ve Batı Avrupa arasında işlemiştir. Anadolu'da Beylikler Döneminde Tatar, Slav ve Yunan esirler Ege'den Efes ve Manisa'dan ihraç edilmiş ve bu ticaret ağında Girit, Rodos ve Sakız adaları önemli köle ticaret merkezleri olmuştur (Şen, 2007, s.5). Selçuklular Döneminde köleler önemli ticari mal sayılarak Kırım Kefe'de, Anadolu Sivas'ta, Ege Girit'te büyük esir pazarları kurularak satılan köleler cinsiyet ve çeşitli özelliklerine göre evlerde, çiftliklerde veya gemilerde kürekçi olarak çalıştırılmıştır (Şen, 2007, s.6).

İslamiyet'in doğduğu zamanda Arap toplumunda ve diğer ülkelerde köleler: Savaşlarda esir olanlar, hür oldukları halde gasp edilip satılarak köle olanlar, ne zaman ve nasıl köle oldukları bilinmeyenler ve köle soyundan gelenler olarak üç şekilde elde edilmektedir (Şen, 2007, s.7). Ancak İslamiyet ile İslam Hukuk sistemi şeriat köle kaynaklarını sınırlandırmış ve esasen iki kaynaktan köle elde edilmiştir. Bunlar: Savaş esirliği

ve doğum yoluyla köleliktir (Akyılmaz, 2004, s.218). İslam'ın ilk zamanlarında kölelerin çoğu savaş esirlerinden oluşuyordu. Sınırlarda güvenliğin sağlanması ve esirlerin fidye verilerek veya takas ile kurtulması, kölelerin azat edilme yollarının varlığı ve hür Müslümanlar ile statü ihlali yapmayan zimmîlerin (korunmuş azınlık) köle yapılmasının yasak olması gibi nedenler köleliğin kendi kendine üretimini kısıtladığı için köle kaynaklarının İslam ülkeleri dışındaki yerlerden devşirilmesini zorunlu kıldı (Toledano, 1994, s.6).

İslam ülkelerinde diğer yerlerden farklı kölelik biçimleri olarak Yeniçeri sistemi örneği gibi askeri kölelik, hizmet köleciliği, cariyelik, ev dışı kölelikleri ve küçük ölçekli işletmeler için tarım köleliği görülmüştür (Toledano, 1994, s.6; Şen, 2007, s.7). Din ve devlet işleriyle uğraşan halifelerin hizmeti altındaki bir kölenin azat edildikten sonra yüksek mevkilere çıkabilme imkânı bulunduğundan bu uygulamanın sonucunda köle askerlik, sadece İslam dünyasında askerlik kurumunun en üst düzeyini oluşturmuştur (Şen, 2007, s.7).

Ayrıca İslamiyet'in en temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'e dayanarak geçmiş dönemlerden farklı olarak kölelik sisteminde şeriatta ayrıntıları ile düzenlenip onaylanan iki büyük değişiklik olmuştur. Birincisi "özgürlük karinesi", ikincisi kesin belirlenmiş istisnalar dışında "özgür insanların köleleştirilmesinin yasak olması"dır (Lewis, 2017, s.5). İslam Hukuku sistemi şeriata göre köle ile sahibi arasında ilişki ve yükümlülükler vardır (Toledano, 1994, s.5). İslam'da köle azat edilmesi telkin ve tavsiye edilmiştir, ancak zorunlu tutulmamıştır. İslam Hukuk sisteminde köle azat etme yolları tarif edilmiştir. Bunlardan biri, efendi adına bir bildirge ile yerine getirilen ve köleye verilen sertifikaya kaydı tutularak azat edilme biçimidir. Bir kölenin azat edilmesi çocuklarını da kapsamaktadır. Bu azat etme biçiminden kaynaklı yaşanacak herhangi bir hukuki belirsizlikte şüphe kölenin lehine yorumlanması gerekmektedir. Diğer, efendinin belli bir para miktarı karşılığı köleyi azat edeceğini belirten yazılı sözleşmedir. Bu tür bir sözleşme yapıldığında efendi, kölesini artık satış veya hediye yoluyla kimseye veremezdi ve sözleşmenin feshi ancak köle tarafından yapılabilirdi. Sözleşme yapıldıktan sonra doğan çocuklar artık köle değil, özgürlerdi. Efendiler kendilerini belli bir tarihte köle azat etmeye ya da öldükten sonra mirasçılarını bir köleyi azat etmeye bağlayabilirdi (Lewis, 2017, s.9-10). Bir diğeri, bir karşılık beklemeden sırf Allah rızası için veya belli dini kuralların ihlalinin kefareti olarak köle azat edilmesidir. Hürriyetine kavuşan bir köle herhangi bir kısıtlama olmadan bütün haklardan yararlanabilmekteydi (Akyılmaz, 2004, s.219-220). Ayrıca efendisinin iradesi dışında kölenin azat edilmesine yol açan hukuki gerekçeler de bulunmaktaydı. Bunların en bilineni bir

kadının, efendisinin kötü davrandığını tespit ettiği köleyi azat etmesini buyurduğu hukuki hükümdür (Lewis, 2017, s.10).

Köleler arasında genel olarak renklerine, işlevlerine ve kölelik durumunun kökenine göre hiçbir ayırım yapılmamakla birlikte aslında beyaz köleler değer ve rağbet bakımından Habeş ve zenci kölelerden daha üstte olduğu bir sosyal tabakalaşma bulunmaktadır (Toledano, 1994, s.5). Ancak bu durumun istisnası olarak Afrika'dan getirilen ve arzı sınırlı olan hadım edilmiş siyahlar ve Etiyopyalı (Habeş) kadınlar her zaman değerli olmuştur (Zilfi, 2018, s.161). Müslüman devletlerde Müslüman olmayan zimmî gayrimüslim tebaa yani Hristiyanlar ve Museviler güçleri yettiği ölçüde Müslümanlar gibi köle edinebilirlerdi. Yalnızca Müslüman köle edinmelerine izin yoktu. Bu nedenle İslam'ı kabul eden köleyi zimmî sahibi yasal olarak ya satması ya da azat etmesi gerekmektedir (Lewis, 2017, s.10).

2.2. OSMANLI DÖNEMİNDE AFRO-TÜRKLER

2.2.1. Osmanlı Devleti'nde Kölelik Sistemi

Osmanlı İmparatorluğu kölelik sistemini İslam Hukuku şariat çerçevesinde önceki İslam devletlerinden aldığı gelenekle yasal düzende ve sosyal hayatta devam ettirmiştir. Genel olarak şariat ve Padişah'ın koyduğu kanunlar, İmparatorluğun yasal düzeninin kaynaklarıdır. Şariat kişi hukuku, vakıflar, din ve ibadetlerle ilgili konularda uygulanırken; kanun idare, maliye, ticaret ve ceza hukuku alanları kapsamaktadır. İmparatorluktaki kölelik statüleri, kişi hukuku kapsamında görülerek şariat ilkelerince değerlendirilmektedir (Toledano, 1994, s.6). Osmanlı resmi yazılarında ve toplumsal hayatta köleler ve kölelik için esir, üsera, esaret, rıkkıyet, cariye, cevware, seyyibe, halayık, duhter, gulam gibi kelimeler kullanılmıştır (Şen, 2007, s.10). Hür doğmuş Müslümanların ve zimmî gayrimüslimlerin köleleştirilmesi yasak olması nedeniyle kölelerin dış kaynaklardan elde edilmesi yoluna gidilmiştir (Erdem, 2013, s.34). Köleleştirilmeleri yasak olan zimmîler- Hristiyan ve Yahudiler yani “Ehli Kitap”tan olup Osmanlı idaresinde yaşayan, İslam'ın üstünlüğünü kabul eden ve devlet ile bir sözleşme yapanlardı. Bu sözleşmeyle ikincil statüde vatandaş konumunda olmaları neticesinde kendilerine ibadet, mülk edinme, kişi özgürlüğü ve kölelikten muafiyet teminatı veriliyordu (Erdem, 2013, s.15). Fakat İslam devletine karşı başka bir devletle işbirliği yapan ve İslam devletine karşı gelen Hristiyan ve Yahudiler Ehli Kitap'tan olmasına rağmen zimmî statüsünü kaybederek “harbi” statüsüne geçirdi. Harbiler savaşta öldürülebilirdi veya köleleştirilebilirdi (Erdem,2013, s.15).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Dönemi ve sonrasına bakıldığında kölelik sistemine Osman Bey Döneminde rastlanmaktadır. Ancak sistemi yerleşik bir kurum haline Orhan Bey getirmiştir. Klasik Dönemde köleler genelde iki kaynaktan elde edilmektedir. Bunlardan biri savaş veya fetih diğeri de köle ticaretidir (Karadoğan, 2015). Osmanlı Klasik Döneminde köle ile devlet arası ilişki askeri- idari kulluk anlayışı üzerine kurulmuştur (Şen, 2007, s.10). Osmanlı bu askeri ve idari kulluk anlayışının uygulaması olan Devşirme sistemindeki asker, idareci ve devlet görevlisi olarak istihdam edeceği insan ihtiyacını pek çok Müslüman devletlerinden farklı olarak kendi toprakları içerisinde karşılamıştır. Ayrıca kölelik kurumunun, askeri- idari kulluk düzeninin dışında başka biçimleri de bulunmaktadır. Özellikle Kuruluş ve sonraki dönemlerde en çok köle talebi ev hizmetlerinde, ev içi köleliğinde olmuştur. İmparatorluğun son dönemlerinde tamamen ortadan kalmakla birlikte kölelik tarım ve sanayide görülmekteydi (Erdem, 2013, s.14). Ev içi hizmetlerde kullanılan köleler zamanla ailenin bir bireyi olur, azat edilseler bile efendilerine sadık kalarak aynı evde hizmet görmeye devam ederlerdi (Martal, 1994, s.15).

Osmanlı İmparatorluğu'nun köle edinme güzergâhı fetih ve askeri akınlarla aynı güzergâhı doğrultusundadır. Kölelerin etnik güzergâhı 14. ve 15.yüzyıllarda Güney Slavları ve Yunanlardan 16. ve 17.yüzyıllarda Avusturya- Germen kökenliler, Macarlar, Kuzey Slavları, İranlılar ve Sahra-altı Afrikalılardan 18. ve 19.yüzyıllarda Abazalar, Çerkezler, Gürcüler ve diğer Kafkas topluluklarına doğrudur. Ayrıca bunların yanında Osmanlı Devleti'ne düzensiz şekilde Afrika'dan köle akışı olmuştur. İstanbul ve kuzeyde bulunan diğer vilayetlerde "beyaz" köle sayısına nazaran Afrika'dan gelen kölelerin sayısındaki artış 19.yüzyılda zirveye ulaşmıştır (Zilfi, 2018, s.124).

Köle arzında zamanla yaşanan bu değişim Lewis (2017, s.122)'e göre, Doğu Avrupa'da Rus egemenliğinin olması ve 1783'te Kırım'ın hâkimiyetine girmesi ile Tatarlar tarafından Ukrayna köy ve çevrelerinden İstanbul ve diğer Osmanlı şehirlerindeki köle pazarlarına her yıl yapılan köle ticareti son bulmasından Orta ve Doğu Avrupa'dan getirilen beyaz köle arzının zamanla azalması ve 1801-1828 yıllarında kalan Kafkasya topraklarının Rusya tarafından tamamen ilhak edilmesinden kaynaklanmıştır. Böylelikle diğer beyaz köle kaynakları azalmıştır, Gürcü ve Çerkezlerden yoksun kalan Müslüman devletler diğer bir köle kaynağı olan Afrika'ya yönelmiş ve çok sayıda siyah köleleştirilmiştir. Keza Mehmet Ali Paşa Döneminde Mısırlıların Nil'in yukarısına doğru ilerleyişi de bu durumu sağlamlaştırmıştır.

Erdem (2013, s.79)'e göre ise, beyaz köle arzı Kafkas topraklarının Ruslar tarafından işgal edilmesiyle son ermemiştir. Aksine beyaz köle kaynaklarının kendisi İmparatorluğa taşınmış olup, özellikle de 1850'lerde başlayan Çerkez göçleri ile 1860'larda doruk noktasına çıkmıştır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun bu büyük beyaz köle kaynağına kavuşması ile 19.yüzyılda Afrika'da köle ticaretinin canlanması arasında bir nedensellik bağı bulunmamaktadır. 19.yüzyıldaki Afrika'dan gelen köle arzındaki artış nedenleri olarak Mısır'ın 1820-1822 yıllarında Sudan'ı işgal etmesi ile Mısır pazarlarına gelen kölelerin bir bölümünün Anadolu ve Rumeli kentlerine ulaştırılması, Osmanlı'nın 1835'te Trablusgarp'ı tekrar işgal etmesiyle Bornu, Bagirmi, Vaday'dan toplanan kölelerle bu eyaletteki köle ihracatını harekete geçirmesi ve 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla köle ticaretinin yapıldığı kentler arasında buharlı gemi ile ulaşım ağının kurulması sıralanabilir.

Afrika kökenlilerin geçmişlerine bakıldığında atalarının Türkiye'ye geliş hikâyelerinde sadece köle ticareti değil, az da olsa ticaret, hac, eğitim gibi farklı nedenlerle kendi istekleri ile gelme durumu da söz konusudur (Şaul, 2015, s.78).

Olpak (2013, s.139), Afro-Türklerle ilgili yaptığı çalışma kapsamında gerçekleştirdiği görüşmelerden birinde yaşlı bir amcanın, yakın akrabasının hac dönüşü hacca gittiğini ispat etmek için yanında bir Afrikalı kız getirdiğini anlattığını söylemekte ve çalışmasının sonunda bu yolla Anadolu'ya getirilen birçok Afrika kökenlinin bulunduğunu ifade etmektedir. Tez çalışmamda görüşme yaptığım bir katılımcı ise babasının büyük dedesinin Trablusgarp Savaşı zamanı yaşadığı yerin ileri gelenleri onu öldürmeyi planladığı için yanına çocuğunu da alıp gizlice bir gemiye binerek İzmir'e geldiğini anlattı.

2.2.2.Afrika'dan Osmanlı'ya Kölelik Ağı

Osmanlı İmparatorluğu'nda Afrika'dan gelen köle ticareti sistemi “kaynaktan pazara” şeklinde işlemektedir (Toledano, 1994, s.12). 19.yüzyılda Osmanlı pazarlarına siyah köleler, Vaday, Bagirmi, Borgu gibi Orta Afrika ve Yukarı Nil ile Batı Sudan'dan; Habeşli köleler, Galla ve Sidama Beyliklerinden; beyaz köleler ise Gürcistan ve Çerkezistan'dan sağlanmaktaydı (Toledano,1994, s.13). Bu bölgelerden köleler üç şekilde ele geçirilmekteydi.

1.Savaşta tutsak alma yoluyla: bilhassa Orta Afrika ve Etiyopya'da var olan yerel savaşlar nedeniyle çok sayıda tutsak, köle olarak ele geçirilmekteydi. Etiyopya'nın güney ve batı bölgelerinde sürekli yaşanan çatışma, Galla ve Sidama kökenli köle kaynağını oluşturmaktaydı. Ayrıca 19.yüzyılın ilk yarısında bu toprakların Avrupa ve Osmanlı

tüccarlara açılmasıyla köle ihracatı bu bölgelerinin ekonomisine önemli katkı sağlamıştır (Toledano, 1994, s.13).

2.Akınlar ve kaçırma yoluyla edinim: Savaş yoluyla köle ediniminin yeterli olmadığı pazarlarda köle talebini karşılamak için köle akınları düzenlenmekteydi. 1850'lerin sonunda kuzey pazarına köle sağlamak için Trablusgarp'ın Kavar ve A'ir yörelerine köle akınları yapılıyordu. Savana kralları, Tuaregler ve yarı-kabilevi Krallıklar akınlarla köle yakalamayı düzenli halde yapmaktaydı. 1850'lerle Osmanlı ve Avrupalı tüccarların Yukarı Nil, Bahr al- Ghazal ve Beyaz Nil bölgelerindeki faaliyetleri ile büyük bir köle ticaret akını olmuştur. Akınlar Osmanlı tebaası "Kuzeyli tüccarlar" olan Suriyeli, Mısırlı ve Kuzey Sudanlı tüccarlarca düzenlenmekteydi. Etiyopya'daki köle seferleri güneybatıda ve komşu ülke topraklarında yürütülüyordu. Ayrıca bu köle edinim yolu dışında insan kaçırma âdeti de bulunmaktaydı. Etiyopya ve Çad etrafındaki topraklarda insan kaçırma çok yaygın bir şekilde görülmekteydi (Toledano, 1994, s.14).

3.Satın alma yoluyla edinim: Pek çok Afrika toplumunda kıtlık gibi yaşam koşullarının zor olduğu dönemlerde çocuk ve yetişkinler herhangi bir tahıl ürünü ile takas ediliyordu ve kişiler borcunu ödeyemediği veya bir suçu bulunduğu için köle olarak satılabiliyordu. Ayrıca kendini veya çocuklarını daha iyi yaşam şartları için satanlar ve belli bir para karşılığı köle olanlar da bulunuyordu (Toledano, 1994, s.15-16).

Osmanlı İmparatorluğu'nun göç-köle ticaret sistemi: Köle ihraç eden kaynaklar, köle ithal eden büyük pazarlar ve üzerinde merkez ve çevre yerlerin bulunduğu kaynağı pazara bağlayan kara ve deniz yolları şeklinde temelde üç öğeden oluşmaktadır. Kaynaktan pazara olan bu köle ticaret sisteminin ağı dört ana yol üzerinden işlemekteydi: Kuzey Afrika Ticareti, Kızıldeniz Ticareti, Basra Körfezi- Irak Ticareti, Çerkez Gürcü Ticareti. Tamamı beyaz kölelerden oluşan Çerkes Gürcü Ticareti dışında diğer ana yolların tamamı siyah köle ticaretine dayanmaktaydı (Toledano,1994, s.16-17). Toledano (1994, s.76)'na göre Mısır'ın iç ticareti hariç Osmanlı'nın siyah ve beyaz köle sayısı yılda 11.000-13.000 arasındır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun köle ticareti ağına bakıldığında Toledano tarafından şemalaştırılan ve haritalanan dört ana köle ticaret yolu bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir (1994, s.17-25):

A. Kuzey Afrika ticareti

Kaynaklar: Çad Gölü'nü çevreleyen bölgeler, başlıca Vaday, Burun ve Bagirmi.

Köleler: Siyah

Yollar:

(1) Karadan:

(a) Gat-Mırrzuk-Bingazi

(b) Gat-Gadames Trablusgarp

(c) 'Trablusgarp vilayetinden Mısır'a çeşitli yollar

(2) Denizden:

Trablusgarp, Bingazi ve diğer sahil kasabalarından Malta, Girit, Rodos gibi Akdeniz adaları ve Ege adalarına uğrayarak İstanbul, İzmir, Selanik ve Doğu Akdeniz'in diğer limanlarına. Ek yollar İskenderiye'yi çoğunlukla Kıbrıs'a uğrayarak, İstanbul, İzmir, Güney Anadolu ve Doğu Akdeniz limanlarına bağlamaktaydı.

B. Kızıldeniz Ticareti

Kaynaklar: Kordofan, Darfur, Sudan'daki Mavi ve Beyaz Nil havzaları, Etiyopya'daki Galla, Sidama ve Gurage beylikleri.

Köleler: Siyahlar(başlıca Nubyalılar) ve Habeşler

Yollar:

(1) Karadan

(a) Yukarı Nil'den Berbera ve Kızıldeniz. kıyısına, Sevakın veya Massava yakınlarına.

(b) Beyaz ve Mavi Nil havzalarından Kallabat, Kadarif- Kassala-Sevakın veya Massava'ya.

(c) (b) Yoluna kısmi bir alternatifi olarak Mavi Nil'den yukarıya Şandi'ye (d) Galla ülkesinden Şova yolu ile Rahita, Tacura ve Zeyla'ya.

(e) Güney Etiyopya'dan Harar ve Berbera'ya (f) Güney Etiyopya'dan Şova yolu ile Gondar'a ve Massava yakınlarındaki kıyılara.

(2) Kızıldeniz'i çapraz geçerek:

Şevakin, Agig, Port Mornington, Şeyh Barghuth, Massava, Baylül, Tacura, Zeyla ve Berbera'dan (ve kıyı boyunca diğer limanlardan) Arap yarımadasındaki Yanbu, Cidde, Lith, Kurfudha, Luhayya, Hudeyde ve Mukha'ya (ve kıyı boyunca başka noktalara).

(3) Arap Karayolu:

(a) Hudeyde'den Cidde'ye (b) Cidde-Mekke Şam . Kuzeye (Hac yolu) (c) Yanbu'dan Medine'ye (d) Hicaz-Necd-Basra Körfezi.

(4) Doğu Akdeniz ve Mısır'a Süveyş Kanalı üstünden yapılan ticaret (yalnızca 1869-70'ten sonra)

C. Basra Körfezi - Irak Ticareti

Kaynaklar: Zanzibar (Nyasa Gölü'nü çevreleyen bölgelerden Zanzibar'a pek çok köle gelmekteydi) ve Etiyopya.

Köleler: Siyah ve Habeş

Yollar:

(1) Denizden

(a) Zanzibar-Maskat-Körfez limanları-Basra veya Mohamera.

(b) Tacura, Zeyla veya Berbera'dan Körfez limanları-Basra veya Mohamera'ya

(2) Karadan

(a) Hicaz-Necd-Körfez limanları- Basra veya Mohamera.

(b) Basra-Bağdat-Musul-Diyarbakır ve Doğu Anadolu kentleri.

(c) Çerkez ve Gürcü Köle Ticareti

Kaynaklar: Çerkezistan ve Gürcistan.

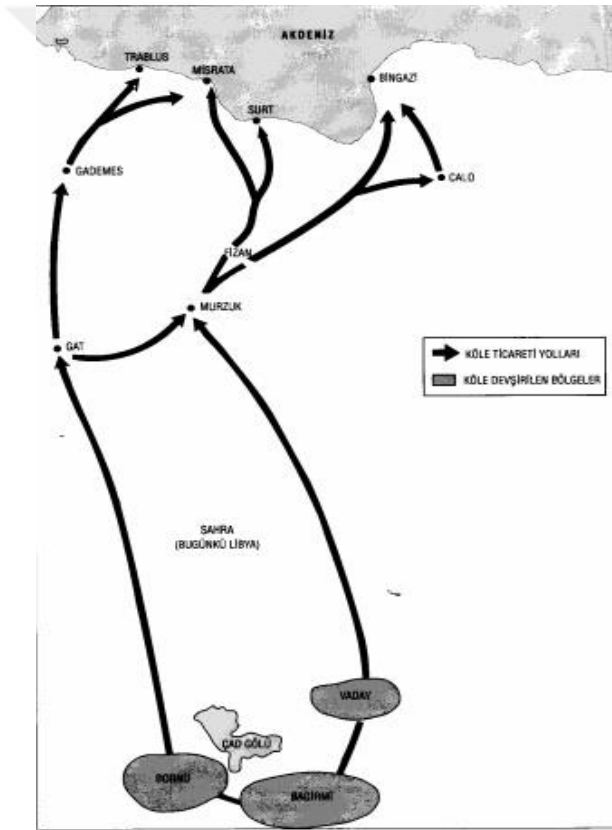
Köleler: Beyaz

Yollar:

(1) Denizden

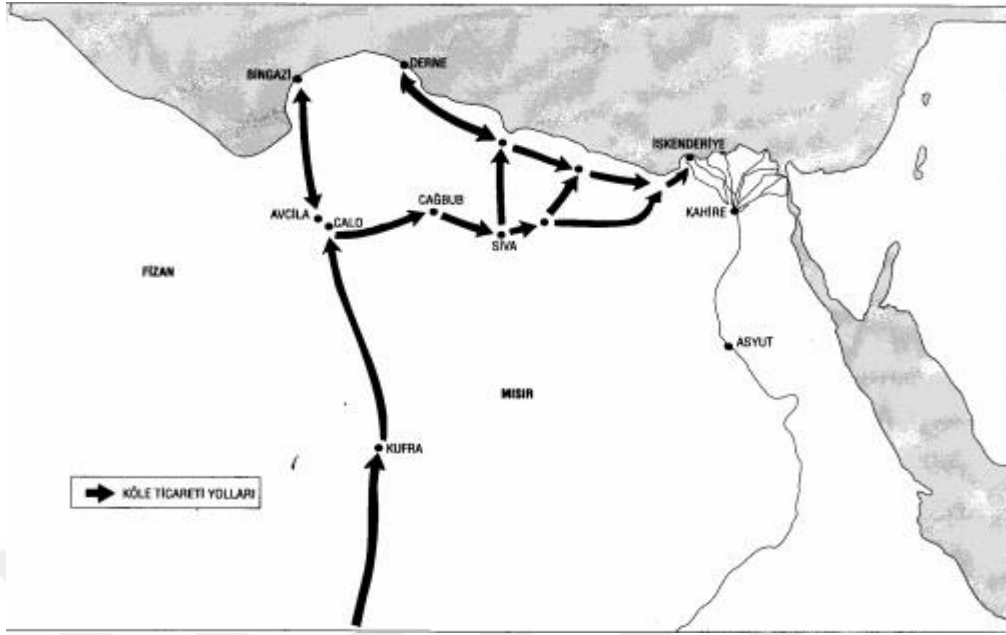
Sohum Kale, Batum ve Karadeniz'in doğu kıyısındaki daha küçük limanlardan, Trabzon, Samsun, Sinop ve diğer Anadolu kentleri üstünden İstanbul, İzmir, Selanik ve Mısır ile Doğu Akdeniz'deki kentlere

Harita 1: Trablus'a Giden Sahra Yolları

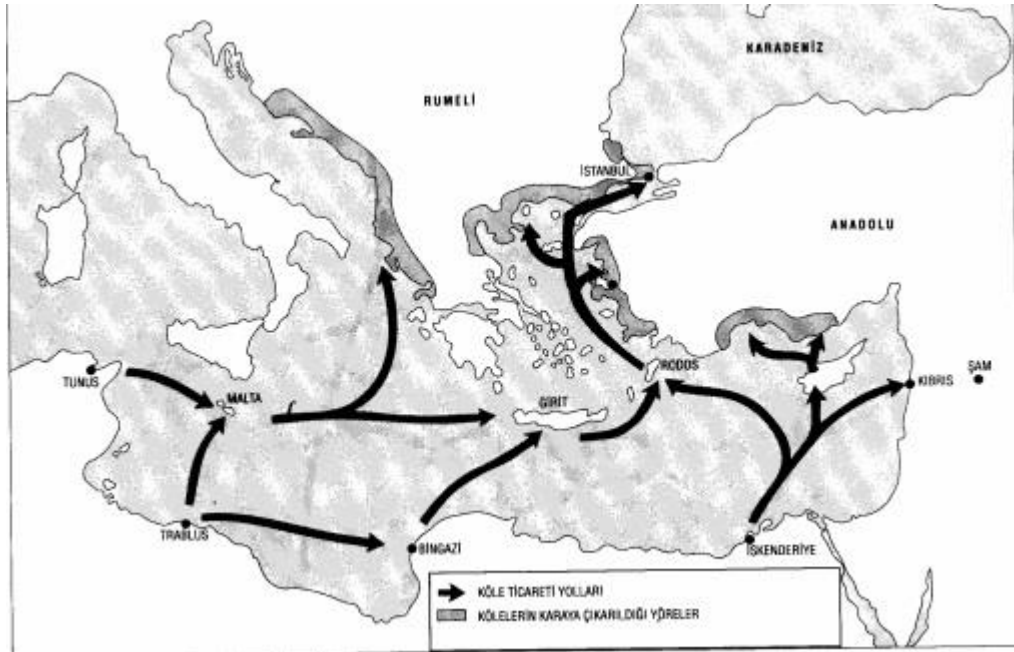
Kaynak: Toledano, 1994, s.20

Harita 2: Trablus Vilayetinden Mısır'a Giden Çöl Yolları

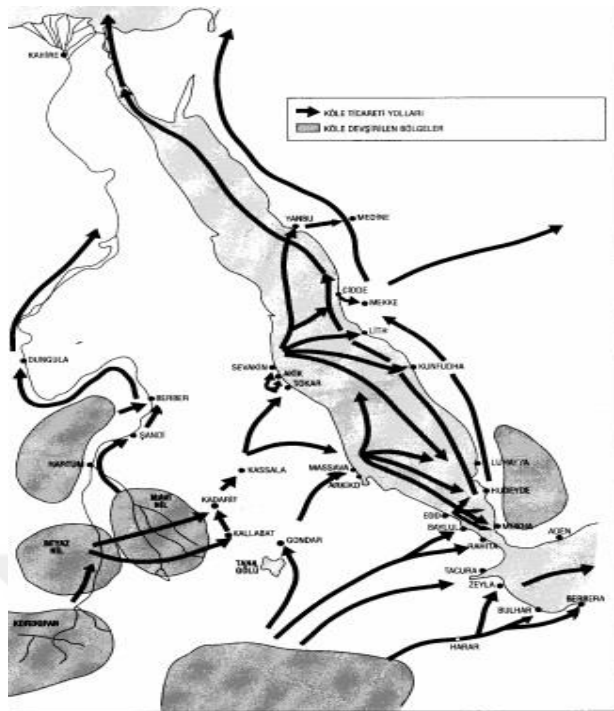
Kaynak: Toledano, 1994, s.21

Harita 3: Başlıca Akdeniz Ticaret Yolları

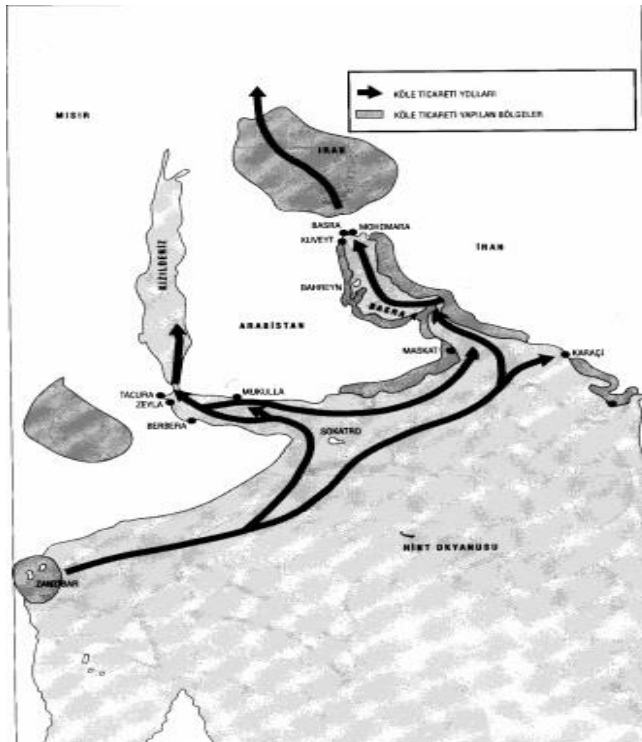
Kaynak: Toledano, 1994, s.22

Harita 4: Kızıldeniz Köle Ticareti

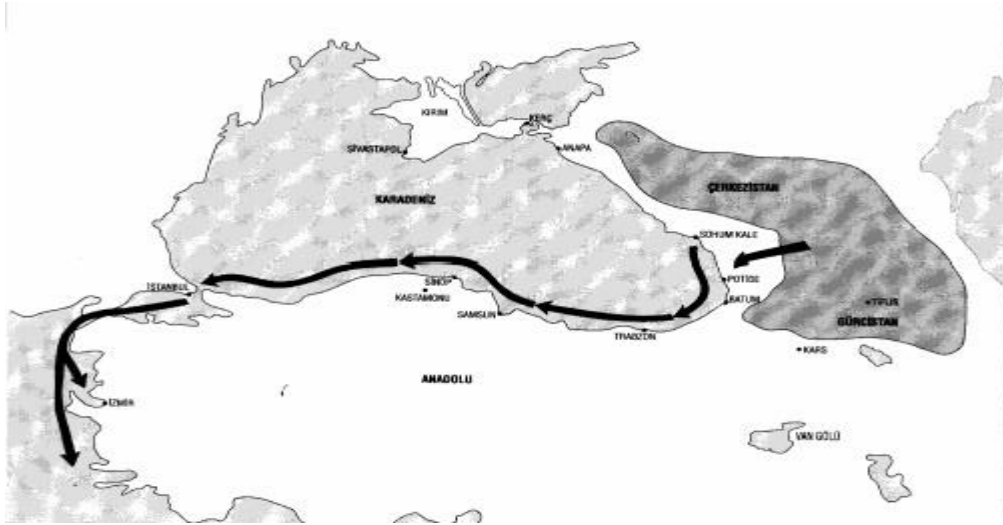
Kaynak: Toledano, 1994, s.23

Harita 5. Basra Körfezi-Irak Köle Ticareti

Kaynak: Toledano, 1994, s.24

Harita 6: Çerkez ve Gürcü Köle Ticareti

Kaynak: Toledano, 1994, s.25

Kaynaklardan elde edilen köleler kervanlar, yelkenli ve buharlı gemiler gibi ulaşım araçları ile Osmanlı pazarlarına getiriliyordu. Bu kaynaktan pazara köle yolcuğunun ilk ayağı ve en zor bölümü karayolu kervanlarıyla yapılanıydı. Kervan güzergâhındaki yolların büyük kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nun yetki sınırları dışında kaldığından köle ticaretine ilişkin emirler buralarda uygulanamıyordu. Çad Gölü çevresindeki bölgelerden özellikle Vaday, Bornu ve Bagirmi'den Akdeniz kıyılarına uzanan kervan yolculuğu üç ay sürüyordu. Afrika'dan gelen kervan yolları: Etiyopya kervan yolu, Trablus ve Mısır arası çöl yolları, Yemen'den Hicaz'a olan kıyı yolları, Arabistan'dan geçen yollar ve Suriye hac yoludur. Kervanlarla sahillere getirilen kölelerin yolculuklarının ikinci ayağı genellikle yelkenli bir gemiyle olan uzun veya kısa deniz aşırı yolculuklardır. Akdeniz'deki köle taşımacılığı Trablus, Bingazi ve İskenderiye'den Anadolu, Rumeli ve Doğu Akdeniz limanlarına doğru olup köleler genellikle nihai hedefleri Selanik, İzmir ve İstanbul'a götürülüyorlardı. Bu yolculuklarda Malta, Girit, Kıbrıs, Rodos adaları ile Sakız, Midilli, Limni gibi Ege adalarına da ara durak olarak uğranılıyordu. Bazen buralarda talebe göre köleler ya satılıyor ya da başka teknelerle İstanbul veya İzmir'e ulaştırılıyordu (Toledano, 1994, s.19-33). Olpak (2006), atalarının Girit Adası'nda çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Resmo kasabasında zengin bir Osmanlı ailesine satıldığını anlatmaktadır.

Dünyada yaşanan sanayi gelişmeler sonrasında 1860'ların sonu ve 1870'lerin başında köle ticareti yelkenliler yerine daha çok buharlı gemiler ile yapılmaya başlanmıştır. Köle ticaretinde özellikle 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması ve Yemen-Kuzeydoğu Akdeniz

arası Hicaz üzerinden buharlı gemilerle düzenli seferlerin olması büyük imkânlar sağlamıştır. Buharlı gemi ile ticaret yapan büyük şirketler, Osmanlı Hükümeti'nin kontrolünde olan Osmanlı Mahsuse, Hıdiv'in şirketi Aziziye ve Avusturya şirketi Lloy'du. Ayrıca Basra Körfezi'nde köleler çoğunlukla İngiliz buharlıları ile taşınmıştır (Toledano,1994, s. 37-38).

Osmanlı İmparatorluğu'nun en canlı ve büyük köle pazarı İstanbul'da Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye kapısının kuzeyinde tavuk pazarına yakın bulunan İstanbul Esir Pazarıydı. İmparatorluğun diğer en aktif köle pazarları Cidde, Mekke, Medine, Hudeyde, Basra, Trablusgarp, Bingazi ve İzmir şehirlerindeydi (Toledano,1994, s.43-45).

2.2.3. Osmanlı Devleti'nde Köleliğin Kaldırılması

1789 Fransız İhtilali'nin getirdiği hümanist ve eşitlikçi fikirlerle birlikte dünya genelinde köleliğe karşı bir mücadeleye girilerek siyah köle ticaretine yönelik yasaklamalara ve kısıtlamalara başlanmıştır. 19.yüzyılın başlarından itibaren köleliğin kaldırılmasına yönelik verilen mücadeleler ancak 20.yüzyılın ortalarında tam olarak amacına ulaşmıştır (Martal, 1994, s.14). Köleliğin kaldırılmasına yönelik ilk adımlar 1794'te Fransa ve 1807'de İngiltere tarafında köleliğin yasaklanmasıyla atılmıştır. Köleliğin tamamen kaldırılmasına dair ilk karar 1814 tarihli Paris Antlaşması imzalanarak uluslararası kamuoyuna sunulmuştur. İngiltere 1833'te bütün muhalefetlere rağmen hâkimiyeti altında bulunan topraklardaki kölelerin azat edildiğini ilan etmiştir. 1848'de Fransa, 1858'de Portekiz ve 1863'de Hollanda da aynı yolu izleyerek köleleri azat etmiştir (Ekin, 2010, s.27). İngiltere ve diğer batılı devletlerde olan kölelik karşıtlığı İslam coğrafyasını da etkilemiş ve kölelik kurumunun lağvedilmesi “yumuşatma, köle ticaretinin sınırlandırılması ve sonunda tamamen kaldırılması” şeklinde kademeli biçimde olmuştur (Lewis, 2017, s.131).

19.yüzyılda özellikle İngiltere, köleliğin kaldırılması yönündeki kararlarından sonra dünya genelinde kölelik sisteminin sona ermesine yönelik çabalara kalkışmıştır. İngiltere'nin kölelikle ilgili resmi politikası diğer ülkelerdeki kölelik kurumundan ziyade kölelik ticaretine ile ilgili olduğundan Osmanlı İmparatorluğu'na yönelik yürüttüğü politika köle ticaretinin önüne geçmek için İngiliz Deniz Kuvvetlerine arama ve el koyma imkânı veren ikili bir anlaşma hazırlamaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun kölelik ve köle ticaretine yönelik politikaları ve önlemleri genellikle İngiltere'nin girişimleri neticesinde olmuştur (Erdem, 2013, s.91). Köle ticaretine yönelik Osmanlı-İngiliz ilişkileri ilk olarak 1812 yılında başladıysa da 1840'a kadar ciddi bir adım atılmamıştır (Toledano, 1994, s.78). Öncesinde ise

Osmanlı İmparatorluğu'nun ne Avrupa'dan esinlenerek 1839'da ilan ettiği tüm vatandaşlara eşit haklar içeren Tanzimat Fermanı'nda ne de 1840'da çıkarılan “vezirden dağdaki çobana kadar herkesin eşit tutulacağı”na dair Ceza Kanunu'nda köleliğe dair herhangi bir düzenleme yapılmamıştır (Akyılmaz, 2004, s.230-231). Avrupa'nın ve bilhassa İngiltere'nin baskılarıyla köleliğin kaldırılmasına yönelik somut ilk adım 1846'da İstanbul Esir Pazarı kapatılarak atılmıştır (Ekin, 2010, s.27). Ancak pazarın kapatılmasından sonra esir ticareti el altından sürdürülmüştür. Siyah köle ve cariyeler Fatih civarındaki bazı hanlarda; beyaz köleler ise Tophane'deki Karabaş Mahallesi'ndeki evlerde satılmaya devam etmiştir (Şen, 2007, s.80).

1847 tarihli ferman ile Basra Körfezi'ndeki köle ticareti yasaklanmıştır (Erdem, 2013, s.58). Bu yasağın ardından 1855'te Trablusgarp'tan Girit'e ve Yanya'ya olan köle ticareti ve 1855'te Orta Afrika'dan Trablusgarp'a olan köle ithali ve ihracı yasaklanmıştır. 1857 tarihli Trablusgarp, Mısır, Bağdat valilerine gönderilen ferman ile tüm siyah köle ticareti yasaklanmış ve 1877'te bu karar yenilenmiştir (Erdem, 2013, s.164; Toledano,1994, s.115). 1855'te Hicaz valisinin Mekke kaymakamına gönderdiği köleliğin yasaklanmasına dair emri sonrası Mekke Şerifi Abdülmuttalib önderliğinde çıkan isyan neticesinde Hicaz Bölgesi 1857'de femandaki köleliğin yasaklanması kapsamının dışında tutulmuştur (Lewis, 2017, s.134-136). 1857 tarihli ferman sadece yayınlandığı tarihten sonraki köle ticareti için geçerli olmakla birlikte mevcut kölelerin statüleri aynı kalmakta ve özgürlüklerine kavuşmaları hakkında herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır (Akyılmaz, 2004, s.233).

1880'de İngiltere'nin zorlamaları neticesinde İngiltere ile Osmanlı arasında siyah köle taşınmalarının sona erdirilmesini içeren “Zenci Esirler Ticaretinin İlgası ve Men'i Hakkında” yeni bir sözleşme yapılmıştır (Akyılmaz, 2004, s.235). Bu sözleşmeye göre mevcut köleler için kölelik hukuken devam etmekle birlikte köleleriyle seyahat edecek efendilerin her bir köle için kimlik ve özelliklerini içeren belge bulundurma zorunluluğu ve Osmanlı topraklarına köle girişi gibi köle çıkışı da yasaklanmıştır (Şen, 2007, s.153). Ayrıca 1882'de çıkarılan kararnamede 1857'de siyah köle ticaretinin yasaklanması nedeniyle yasadışı yollarla satılan köleler özgür kabul edildiğinden devlete başvurmaları veya karada ya da denizde ele geçirilmeleri durumunda azat belgesi verileceği ve geçimlerini sağlamak için iş bulmaları hususunda yardım edileceği hüküm altına alınmıştır (Martal, 2000, s.174).

1889'da siyah köle ticareti köle ithalinin, ihracının, taşınmasının Osmanlı İmparatorluğu'na ait bütün topraklarda yasaklanması ile ilgili “Zenci Köle Ticaretinin Men'ine dair Kanun” çıkartılmıştır (Akyılmaz, 2004, s.235). 1890'da ise Osmanlı

İmparatorluğu 1889’da Afrikalı köle ticaretinin durdurulması konusuyla toplanan Brüksel Konferansı’nda alınan köle ticaretinin yasaklanmasına dair kararları kabul edip imzalamıştır (Martal, 2000, s.176; Parlatır,1987, s.420).

Köle ticaretinin yasaklanmasına yönelik düzenlemeler rağmen 19.yüzyılın ikinci yarısında bilhassa Batı Anadolu’da köle ticareti devam etmiştir. 1867’de yabancılara taşınmaz mülkü edinebilme hakkı tanıyan bir kanunun çıkarılmasıyla İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinden yabancı sermaye yatırımcıları özellikle demiryollarına yakın arazileri satın alarak büyük çiftlikler kurmuşlardır. Bu çiftliklerde Avrupa’nın temel gıda ihtiyaçlarını karşılamak ve ithal etmek için pamuk, haşhaş, üzüm gibi ürünlerin üretimi iş gücünü Afrika’dan getirilen siyah kölelerden karşılamıştır (Martal, 1994, s.16).

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı İmparatorluğu 1876 tarihli Kanuni Esasi’de 1909’da yapılan değişiklikle vatandaşların din ve ırk farkı olmaksızın özgür ve hukuk önünde eşit oldukları kabul edilmiştir fakat söz konusu değişiklikte de kölelerin Osmanlı vatandaşı olup olmadığı hususu belirsiz kalmıştır (Akyılmaz, 2004, s.236). 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile köle ticaretine dair daha önce alınan kararlar tekrarlanmıştır (Akyılmaz, 2004, s.236).

Genel olarak bütün bu düzenlemelere ve çabalara bakıldığında kölelik Osmanlı-Türk toplumunun birçok değişim geçirdiği ve kölecilik fikrinden özgür toplum anlayışına evrildiği görülmekle beraber hukuki açıdan Osmanlı İmparatorluğu’nun sonuna kadar lağvedilmemiştir (Erdem, 2013, s.7). Toledano (1994, s.77)’na göre, Osmanlı yönetiminin köleliğin kaldırılmasına yönelik çok fazla çaba göstermemesi köleliğin Osmanlı toplumunda görece ılımlı yaşanmasından, sosyal ve ekonomik öneminin bulunmasından ve İslam Hukuku’nun bu kavrama izin vermesinden kaynaklanmaktadır. Olpak (2013, s.124), İslam toplumlarında köleliğin tamamen ortadan kalkmasının uzun zaman almasının İslam Hukuku’na göre köleliğin meşru bir kurum olmasından kaynaklı olduğunu söylemektedir.

Köle ticaretinin yasaklanması ile birlikte azat edilen kölelerin durumlarının ne olacağı sorunsalı ortaya çıkmıştır. Kendi vatanlarına geri gönderilmesi mümkün olmayan kölelerin Osmanlı sınırları dâhilinde uygun yerlere yerleştirilip ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır (Martal, 1994, s.16). 1890 Brüksel Konferansı sonrası alınan kararlar neticesinde köle ticaretinin yasaklanması ile azat edilen kölelerin barınmalarını, korunmalarını, geçimlerini sağlamak için Bingazi, Cidde, Trablusgarp, Hudeyde, İzmir ve İstanbul’da

misafirhaneler yapılması, özellikle İzmir’de diğerlerinden daha büyük ve merkezi bir misafirhane kurulması ve diğer misafirhanelerden azatlı kölelerin buraya sevk edilmesi kararlaştırılmıştır (Martal, 2000, s.176; Toledano,1994, s.205). Bu karar neticesinde İzmir’de azatlı köleler iki yüz kişilik merkezi bir misafirhaneye- günümüzde Mithatpaşa Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi olarak kullanılan Karantina semtindeki Mekteb-i Sanayi Binası’na yerleştirilmiştir. Sonrasında misafirhanedeki azatlı kölelerden erkek çocuklar yatılı sanayi okullarına, genç ve yetişkin erkekler sanayi taburlarına ve bandolara verilirken; kadınlar varlıklı Müslüman ailelerin yanına maaşlı hizmetçi olarak yerleştirilmiş, kendi aralarında evlenmeleri teşvik edilerek evlilere ev, arazi ve hayvan verilerek Aydın vilayetinin iç kesimlerinde tarıma elverişli, boş kamu arazilerine yurt edindirilmişlerdir (Martal, 2000, s.178; Erdem, 2004, s.224). Azatlı kölelerin o zaman “Padişah çiftlikleri” denilen Aydın vilayetine bağlı on dokuz köye iskân edilmeleriyle toplumsal yaşama entegre olmaları hedeflenmiştir (Olpak, 2013, s.125). Ayrıca 1880’lerde Afrika’dan kaçırılarak Girit, Sisam, Sakız, Midilli, Selanik, Manastır gibi bölgelere köle olarak getirilen ve zengin ailelerin yanında tarım işçiliği, çiftlik ve ev işçiliğinde çalıştırılan Afro-Türkler 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra Girit’te yaşayan Türklerle birlikte mübadele kapsamında Türkiye’ye gelmişlerdir. 1923-1927 yılları arasında Türkiye’ye muhacir olarak göç eden Afro-Türkler Ege Bölgesinde ev, arazi ve vatandaşlık verilerek yerleştirilmişlerdir. Afro-Türklerle vatandaşlık verilmesi nedeniyle minnet göstergesi olarak erkek çocuklarına Kemal, kız çocuklarına Kemale isimleri koyulmuştur. Afro-Türk Derneği’nin eski rahmetli başkanı Mustafa Olpak’ın annesinin de ismi Mustafa Kemal Atatürk’e ithafen Kemale’dir (Yılmaz, 2018,s.10-11).

2.3.TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NDE AFRO-TÜRKLER

2.3.1.Köleliğin Dönüşümü- Evlatlık Kurumu

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ve 1926’da Medeni Kanun’un kabulü ile Afro-Türkler resmi olarak Türk vatandaşlığına geçmiştir. Böylelikle kölelik hukuksal olarak dayanağını kaybettiğinden fiili olarak ortadan kalmıştır (Olpak, 2013, s.124). Fakat Osmanlı Döneminde köle ticaretinin yasaklanması ile ilgili imzalanan uluslararası anlaşmalar ve çıkarılan yasal düzenlemeler neticesinde teoride kalkan kölelik benzeri uygulamalar, sosyal yaşama işlemiş bir kurum olduğundan “besleme almak”, “evlat edinme, evlatlık” uygulaması olarak şekil değiştirmiştir (Şen, 2007, s.187). Evlatlık uygulaması Cumhuriyet Döneminde de büyük şehirlerde bilhassa varlıklı aileler arasında moda haline gelmiş ve uzunca bir süre

sürdürülmüştür (Olpak, 2013, s.125). Ayrıca Şen (2007, s.200), evlatlık edinme dışında Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile kölelik kurumunun tamamen kalkmasına rağmen konaklarda kalan azatlı kölelerin bulundukları yerlerden kopamadıklarından ve bu hayata alıştıklarından kendi iradeleri ile dadı, lala, uşak, kalfa gibi adlarla hayatlarının sonuna kadar aynı evlerde yaşadıklarını ifade etmektedir.

Özbay ve Olpak tarafından evlatlık kurumu ile ilgili yaptıkları çalışmalar kapsamında gerçekleştirdikleri görüşmelerden Cumhuriyet Dönemi evlatlıkların aile içindeki konumu ve işlevine dair bilgilere ulaşılabilir. Özbay (1999, s.26), evlatlıkların okula gönderilmesi/gitmesi yönünde çok çaba gösterilmediğini, evlatlıkların çoğunlukla evlerde tek başlarına çalıştıklarını ve evlatlıklara hizmetçiden öte ev kadınlığı rolü öğretildiğini, evlatlık alanların evlatlıkları ile aralarında gönül borcu oluşturduğunu düşündükleri “terbiye” vermelerini aslında evlatlıklarının şehirli olmasına yardımcı bir sınıf atlama aracı görüldüklerini söylemektedir. Ayrıca evlatlıklara aylık ücret verilmemesine rağmen evin diğer çocuklarına olduğu gibi özel günlerde, bayramlarda para ve hediye verilmekte ve evlilik zamanı gelenler çeyiz hazırlanarak evlendirilmektedir (Özbay, 1999, s.28).

Olpak (2013, s.126), çalışmasında evlatlık edinen ailelerle gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda evlatlık edinenlerin evlatlıklarına çok iyi davrandıklarını söylediklerinden ve evlatlıklarını “köyden gelen, pis, görgüsüz, hatta hastalıklı çocuklara medeniyet öğrettiklerini” iddia ettiklerinden ve kendi ailesinin hikâyesinde de evlatlık hikayesi bulunduğundan ve evlatlık verilen iki teyzesinin ancak 1940'larda tekrar karşılaştıklarından bahsediyor.

Cumhuriyet Dönemi evlatlık kurumunun kaldırılmasına yönelik yapılan yasal düzenlemelere bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti 1926'da Milletler Cemiyeti'nin “Köleliğin Önlenmesi Anlaşması”nı 1933 yılında imzalamıştır (Erdem, 2004, s.10). 1957'de bu anlaşmanın uygulamasına yönelik bazı eksiklikleri gidermek için ek sözleşme yapmıştır (Özbay, 1999, s.31). 1960'lı yıllara bakıldığında ise daha az sorumluluk ve külfet yüklediği için evlatlıklar yerini ücretli hizmetlilere bırakmaya başlamıştır. Nihayetinde de 1964'te çıkarılan “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılması Kanunu” ile kölelik ve benzeri uygulamalar tamamen ortadan kalkmıştır (Olpak, 2013, s.125). Tanzimat Fermanı ile başlayan köleliğin yasaklanmasına dair çabalar yüz yirmi beş yıl sonra nihayete ermiştir (Özbay, 1999, s.30). 1960'larda devlet çocukların korunmasına yönelik bir takım başkaca düzenlemeler yaparak Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü ve

muhtaç çocukların “evlat edinilmesi” ve “koruyucu aileye verilmesi” programları ile Sosyal Hizmetler Akademisi oluşturmuştur (Özbay, 1999, s.31).

Özbay (1999, s.39)’a göre, 1964’te getirilen kanuni yasağa rağmen “evlatlık çalıştırma” toplumda hala bir gelenek olarak devam etmiştir. Ben de bu geleneğin devam ettiğini tez çalışmam kapsamında geçmişlerinde evlatlık hikâyeleri bulunan iki kadınla gerçekleştirdiğim görüşmelerde gördüm. Görüşme yaptığım yetmiş yedi yaşındaki bir kadının geçmişiyle ilgili anlattıkları şu şekildedir:

“Muğla Milas doğumluyum, annem vefat ettikten sonra köydeki teyzem beni İzmir’e, öteki teyzemin yanına getiriyor. Belli bir zaman sonra onlar da beni zengin bir yere evlatlık olarak veriyor. O aile beni büyüttü. Ama okula falan yollamadılar. Ne okula ne de başka bir yere gidemedim. (...) Alsancak’ta büyüdüm, ‘Pencereden bakma kızım, kapın önüne çıkma kızım’ derlerdir. Eskiden çok sıkıydı. Misafir gelirdi, çay verirdim. Rahmetli bana bakar, kaş göz yapardı. Hemen gider, öteki odada otururdum. Ojeyi çok severdim. Gece sürer, sabah çıkarırdım. Evin hanımı izin vermezdi. ‘Hamur yoğuracaksın, elini temiz tut’ derdi. Köfte yoğuracağım, tırnaklarıma bakardı ilk önce. Eskiden makine mi vardı. 9 yaşında ya vardım ya yoktum. Bir leğen vardı, içine tokmak oturturlardı. Çoraplar yığılıydı. O çorapları yıkar, sıkar, koyaydım. 3-4 su yıkatırdı bana. (...)Eskiden kapıdan bile baktırmazlardı. Hele Alsancak gibi bir yerde. Hep içeri gir, bakma dışarı denilerek büyüdüm Hep çalıştım da çalıştım. 1952’de köydeki teyzemin oğluyla beni evlendirdiler. Bir tek bu evi bana verdiler. İhtiyarlıklarında hep onlara ben baktım.”

Görüşme yaptığım elli üç yaşındaki bir diğer kadının ise nasıl evlat edinildiğine ve evlatlık yaşamında nelerle karşılaştığına dair anlattıkları şu şekildedir:

“Konak doğumevinde dünyaya geldim. Çocukluğum Aydın Söke, İzmir Torbalı, Tire ve çevresinde geçti. Annem ile babam ayrılınca abim İstanbullu zengin bir aileye, ben dört buçuk-beş yaşında kökleri Saray’a dayanan İzmirli zengin bir aileye evlatlık verildim. Babaannem dediğim kişinin babası Sultan Abdülhamid’in yatının kaptanlığını yapmış. Onların görgü ve kurallarına göre sosyetenin dadıları ve evde çalışanlar esmer olurmuş. Rahmetli Halil Bey hep esmer çocuk istemiş. Benden önce Mısır tarafından bir çocuk getirmiş ancak yaşı on altı olduğu için devlet tarafından kabul edilmemiş ve iade edilmiş. Halil Bey’in vasiyeti üzerine eşi Meliha Hanım aylarca Söke’yi, Torbalı’yı dolaşmış; ufak yaşta çocuk aramışlar. Sonrası yanındaki çalışanları sayesinde beni buluyorlar. Onlar ölünceye kadar yanlarında kaldım, hiç ayrılmadım. Sadece eğitim konusunda zorluk çektim, okula yollamadılar. Bu durumla ilgili de zengin bir aile oldukları için kaçırırlar veya şantaj yaparlar’ şeklinde açıklama getirmeye çalıştılar. Okuma yazmayı birlikte çalıştığımız İsmail abi öğretti. Dışarıdan ilkokul, ortaokulu bitirdim. Şuan liseyi bitirmeye çalışıyorum. Bitirirsem üniversite de okuyacağım. İlerde kendimi iyice toparlayabilirsem, hedefim çocuk evlat edinmek istiyorum. Birinin elini tutabilmek, yardım edebilmek önemli. Onlar da kendi çaplarında bana yardım etmişlerdi. Allah razı olsun, bırakmadılar

(...)Sadece benim okul hasretim çok büyük oldu. O da belki de izin verilmediği içindir. O zamanlar imkân yoktu, bir şey araştıracaksınız, birine soracaksınız. Etrafınızda o bilgiye sahip insan yoktu. Ben o açıdan şanslıydım. Etrafımda hep bilgili insanlar vardı. Mesela Libos oğlu Naci vardı. On beş günde bir bize mektupla ders yollardı. Takıldığım noktaları eve gelen doktorlara, mühendislere veya birilerinin önüne geçer sorardım. Bana tabi büyükler kızardı fakat misafirlerin hoşuna giderdi, bize geldiklerinde 'hadi, sorulacak bir şey yok mu?' derlerdi. Böyle bir hayattı. Tabi perde arkalarını pek anlatamıyoruz. Bu ailenin yanındayken annemin bile gelmesini yasakladılar. Ancak bir sene sonra onu gördüm, babamı hiç görmedim... Beni büyüten aile büyükanne diyeyim, dadısı da Afrika kökenliymiş. Mesela her sene bizim evde mevlüt okunacaktı diyelim. Bunun sıralaması vardı. Annesinden önce dadısının adını söylerdi. Meliha hanım üç lisans bilen (İngilizce, Fransızca, İtalyanca), Amerikan kolejinden mezun, piyano çalan bir hanım. Ama başkasını okutmada zayıflardı. Gel gelelim çeyizini yapalım, evini düzelim, cebine parasını koyalım, gelinliğiyle duvağıyla yollayalım zihniyetindeydi. Öteki türlü okutalım, eline ekmeğini verelim, çalışsın, çabalasın gibi bir şey yoktu... Bayramda, seyranda harçlık verilerdi. O harçlıklar toparlanır, bilezik, takı olarak bize geri dönerdi. Ben aradan para yürütür, kitap alırdım. Babaannem, 'ne yapacaksın bunları, çeyizini yap'diye kızardı."

2.3.2.Günümüzde Afro-Türkler

Geçmişten gelen toplum içerisinde görünmez olma sorununun kısmen günümüzde de devam etmesinden kaynaklı bugün üçüncü, dördüncü hatta beşinci nesil olan Afro-Türklerin ülke nüfusu içerisindeki oranına dair doğru verilere ulaşmak zordur. Bu durumun nedeni Güneş (1999, s.4)'e göre, Afro-Türklerin gerek Osmanlı'da gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nde Müslüman- Türk toplumu içerisinde değerlendirildiğinden istatistikler, devlet kayıtları gibi resmi belgelerde sayıları hakkında bilgiler bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Milliyet gazetesine röportaj veren tarihçi Hakan Erdem Afro-Türklerin sayılarının tam olarak bilinmemesinin nedenini şu şekilde açıklamıştır (<https://www.milliyet.com.tr/gundem/afro-turkler-taninmak-istiyor-1589935>):

"Günümüzde Türkiye'de yaşayan Afro-Türkleri, 19'uncu yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu zamanında getirilen on bin siyahi köleden bugünkü Türkiye sınırlarında çalıştırılmaya başlayan bininin torunları. Köleliğin sona ermesinin ardından bu kişilerin Ege ve Akdeniz'de yaşayanları kendi toplulukları içerisinde evlilikler yaparken İstanbul gibi daha büyük şehirlerde yaşayanlar beyaz Türklerle evlendi. Bu evliliklerle birkaç kuşak sonra siyahi Afro-Türklerin sayısı 'görünürde' azaldı. Bu nedenle bugün aslında Türkiye'de tam olarak kaç Afro-Türk yaşadığı bilinmiyor".

Saha çalışması yaptığım dönemde dernek başkanı Şakir Doğuluer aracılığıyla bir eczacı ile tanıştım. Kendisi sohbetimiz esnasında baba tarafından dedesinin Afrika kökenli siyah; babaannesinin ve annesinin beyaz olduğunu söylediğinde beyaz tenlilerle yapılan evlilikler ile kökenlerinin Afrika'ya dayandığına dair en önemli gösterge olan koyu ten renginin kuşaklar boyu nasıl açıldığı gördüm. Yine 2018 Dana Bayramı etkinliğinde kortej geçişi sırasında orta yaşlı bir kadının bir Afro-Türk'e anneannesinin fotoğrafını gösterdiğine şahit oldum. Anneanesi koyu tenli ve kıvrıkcık saçlı; kendisi ise sarı saçlı ve açık tenliydi. Bu örnekler gösteriyor ki toplumda ataları Afrika'dan gelen ancak kökenlerine dair ten renginin ayırıcı özelliği kaybetmiş birçok birey bulunmakta olup bu kişilerin sayısının hiçbir zaman net olarak bilinemeyeceği gerçeğinin aşıkârdır.

Ancak birkaç kaynakta Türkiye'de yaşayan Afro-Türklerin sayılarına dair bilgi verilmektedir. Peter Alfrod Andrews (1992, s.48), 1965 yılı nüfus sayımında Afro-Türklerin sayısının 5 bin olduğunu belirtmektedir. Alev Deniz'in "Schwarze Türken und die nationale Identität in der Türkei (Siyah Türkler ve Türkiye'de Ulusal Kimlik)" üzerine yazdığı makalesinde Ege ve Akdeniz Bölgelerinde toplamda on yedi köyde yaklaşık 5 bin Afro-Türk'ün yaşadığı ifade edilmektedir (Deniz, <http://www.best.uni-mainz.de/modules/AMS/article.php?storyid=58>). Dernek başkanı Şakir Doğuluer sayı olarak ellerinde net bir rakam olmamasına rağmen Türkiye'de yaklaşık 20 bin- 25 bin kadar Afro-Türk olduğunu tahmin ettikleri ancak melezleşme ile birlikte toplum görünür olmadıklarını aktarmaktadır.

Geçmişten bugüne Afro-Türkler ağırlıklı olarak Batı Anadolu'da başta İzmir olmak üzere Aydın Söke, Germencik, Başarasi, Muğla Bafa, Bodrum, Milas, Ortaca, Dalaman, Dalyan, Kocaeli, Manisa Gölarmara, Balıkesir Ayvalık, Samsun, Antalya ve Adana'nın çeşitli köy ve beldelerinde yaşamaktadırlar (Tarih Vakfı, 2008, s.45). 19.yüzyılın ikinci yarısında Batı Anadolu'da yabancı sermaye yatırımlarının artması ile gerekli iş gücü ihtiyacının bir bölümü Afrika kökenli kölelerden giderilmiştir. İzmir'in Torbalı ilçesine bağlı Subaşı, Naime, Kırba, Hasköy, Tulum, Yeniköy'de yaşayan Afro-Türkler çoğu TARİŞ Pamuk Birliği'ne bağlı üretici olarak çalışmaları atalarının yaptıkları işleri sürdürdüğünü göstermektedir (Erdem, 2004, s.226; Martal, 1994, s.16; Tarih Vakfı, 2008, s.45).

Afro-Türk nüfusun İzmir şehir merkezinde 19.yüzyılın sonlarında azat edilmelerinden sonra yoksul ve Türk mahalleleri Sabırtaşı, Dolaplıkuyu, Tamaşalık, İkiçeşmelik, Ballıkuyu gibi yerlerde ikamet ettikleri söylenebilir (Güneş,1999, s.5). Yetmişli

ve seksenli yıllarda İzmir'in ve Aydın'ın köylerinden şehre doğru yaşanan göç dalgası ile birlikte bugün Çimentepe, Eşrefpaşa, İkiçeşmelik, Karabağlar, Basmene, Yapıcıoğlu, Yeşilyurt ve Yurtoğlu gibi semtlerde anne ve baba tarafından Afrika kökenli vatandaşlar yaşamaktadır (Tarih Vakfı, 2008, s. 14). Çalışmam kapsamında yaptığım görüşmelerde İzmir'in hemen hemen her ilçesinde ikamet eden Afro-Türk aileler ve bireyler olduğunu gördüm.

3.ÖRGÜTLENME-DERNEKLEŞME: AFRİKALILAR KÜLTÜR DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ

3.1.DERNEKLEŞME SÜRECİ VE GENEL BİLGİLER

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Afro-Türk vatandaşların varlığına dikkat çekmek, gelenek ve göreneklerini yeniden yaşatmak, geçmişleri ile bağ kurarak ortak hafıza oluşturmak, Afro-Türkler arasında yardımlaşma ve dayanışma ortamı sağlamak, ulusal ve uluslararası alanda kimliklerinin önemini vurgulamak, görünürlüklerini ve bilinirliklerini artırmak amacıyla 2006 yılında Balıkesir'in Ayvalık ilçesinde rahmetli kurucu başkanı Mustafa Olpak'ın yoğun çabaları ile kurulmuştur. Dernek başkanı Şakir Doğuluer bir sohbetimiz esnasında derneğin kuruluş süreci şu şekilde anlatmaktadır:

“Mustafa Olpak, ailenin yaşadıkları ile ilgili kitap yazmış ve dernek kurmayı kafasına koymuş. Bizim insanları nasıl bulacağım? derken Ayvalık'taki akrabam üzerinden bana ulaştı. Rahmetli başkan Mustafa Olpak ile asıl tanışmamız yazdığı “Kenya-Girit-İstanbul: Köle Kıyısından İnsan Biyografileri” kitabı ile oldu. Kitabı okuyunca rahmetli eşimle çok etkilendik, “yardımcı olalım, katkı verelim” dedik ve kendisini aradım, “Tamam ben varım” dedim. Derneğin kuruluşunun her aşamasında ben de yanındaydım. Köylerde yaşayan insanları tanıdığım için birlikte köyleri tek tek gezerek derneğin kuruluş amacından, neler yapmak istediğimizden bahsettik.”

Derneğin amacı resmi internet sitesinde şu şekilde açıklanmıştır (<http://www.afroturc.org/amac-ve-hedefler>):

“Afro-Türkler 1926 yılında Medeni Kanun ile resmen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldu. Ancak insan ticaretine cevaz veren ve onun uzantısı olan yasaların yürürlükten kaldırılması 1964'ü buldu. Fakat bu hukuksal düzenlemeler, sosyal yaşamda fazla olanak sağlamadı. Çok azı zincirlerini kırıp hayatlarını başkalaştırabildi. Günümüzde Afro-Türkler, bir araya gelerek yıllar önce kopan ilişkileri onarmaya veya yeniden kurmaya, yalnız ülke içerisinde değil ülke dışında da yakınlarını, kökenlerini aramaya başladı. Örgütlendiklerini Afrikalılar Dayanışma, Kültür ve Yardımlaşma Derneği (Afrotürk Derneği) aracılığıyla bir yandan Anadolu coğrafyasında yaşanan kölelik gerçeğiyle yüzleşmek ve hesaplaşmak isteyen Türkiyeli siyah topluluk, diğer yandan atadan miras mülksüzlük ve yoksulluktan kaynaklanan sorunlarına; sağduyulu, sorgulayan, barışçı, farklı düşünce ve inançlara saygılı, insan ilişkilerinde cinsiyet, ırk, din, dil farkı gözetmeyen dostları ile birlikte çözümler üretmeyi amaçlıyor.2006 yılında kurulmasından bu yana, mütevazı kaynaklarına karşın çok sayıda proje ve etkinlik hayata geçiren Afrotürk Derneği, Türkiye toplumunda kölelik tarihi ve günümüzdeki yerli siyah/melez toplumun günümüzdeki sorunları ve talepleri konusundaki çalışmalarını, uluslararası boyutlara taşımıştır.”

Olpak (2013, s.136), derneğin 2006 yılında Balıkesir Ayvalık'taki açılışına İzmir şehir merkezinde ve köylerde oturan kadın- erkek, genç- yaşlı üç otobüs dolusu Afro-Türk'ün geldiğinden ve bunun haricinde Ege Bölgesinin farklı yerleşim yerlerinden de kendi imkânları ile gelen Afro-Türklerle birlikte açılışın gerçekleştiğinden bahsederek Dana Bayramı kutlanmalarının, yasaklandığı 1924'ten yaklaşık seksen yıl sonra Afro-Türklerin yeniden bir araya gelmesinin önemli olduğunu yazmıştır.

Dernek merkezi 2008 yılında İzmir'e taşınmasına rağmen asıl örgütsel anlamda düzenin kurulması 2010 yılında olmuştur. Dernek yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkollu bu süreç hakkında bilgi vermiştir.

“Mustafa Olpak'ın tabiriyle dernek, çantadaydı. Mustafa Olpak Ayvalık'tan İzmir'e taşındıktan sonra, yeterli kaynak olmadığı için derneğin henüz bir ofisi yoktu. Yılsonuna doğru, bir ofis projesi ile İngiltere'den yardım fonu aldık ve ilk önce 3 katlı bir Rum binası kiraladık, sonrasında şuanki ofisimize taşındık.”

Ofis desteği ile örgütlenme, yapılacak faaliyet ve projeler için büyük bir adım olmuş ve dernek kadrosu genişlemiştir. Bunun neticesinde dernekte artık arşivleme çalışmaları yapılmakta ve ayrı ayrı raporlar tutulmaktadır. Yine alınan “buluşmalar” proje desteği sayesinde Aydın Söke, Burdur Bucak, Denizli Tosunlar ve Adaköy gibi yerlerdeki kişilere ulaşılmıştır. Bütün bu desteklerle dernek çalışmaları daha sistemli ve verimli olarak yürütülmeye başlanmıştır. Arşivleme ve her çalışmada tutulan raporlar sayesinde dernek tarafından araştırma ve çalışma için müracaat eden yurtiçinden ve yurtdışından araştırmacılara rehber eder hale gelinerek yapılacak çalışmalara uygun ortam sağlandığı söylenebilmektedir (Olpak, 2013, s.137). Derneğe ofisleşme sonrası birçok akademisyen, tarihçi, yazılı ve görsel medyadan gazeteciler, haberciler, belgeselciler, programcılar derneğe başvurmuştur.

Dernek üyeleri hem İzmir şehir merkezinde ve köylerinde yaşayan hem de diğer illerde ikamet eden Afro-Türklerden oluşmaktadır. Dernek çalışma ve faaliyetlerini finansal olarak genellikle geliştirdikleri projeler için aldıkları yardım ve fonlarla gerçekleştirmektedir. Dernek yönetim kurulu üyeleri, proje ve faaliyetlerde tamamen gönüllülük esası ile hem maddi yönden hem de bedenen hizmet ve mücadele vermektedirler. Yaptığım görüşmelerden üye aidatlarında sıkıntı yaşandığı ve sayıca az olan bu gönüllü kişilerim bazı giderleri çoğu zaman kendi ceplerinden karşıladığı anlaşılmıştır.

3.2.DERNEĞİN GERÇEKLEŞTİRDİĞİ SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK FAALİYETLER

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği geçmişti araştırma, unutulmuş geleneklerin yeniden hatırlanması, ulusal ve uluslararası alanlarda görünür, bilinir olma ve ‘biz de varız’ diyebilme, Afro-Türkler arasında ortak bağların kurulması ve güçlendirilmesi gayesi ile özellikle 2010 yılındaki ofisleşme sürecinden sonra ulusal ve uluslararası platformlarda birçok sosyal, kültürel, ekonomik faaliyetlere imza atmıştır. Öncelikle destekledikleri ve katkı sağladıkları projeler (<http://www.afroturc.org/projelerimiz>):

- 2007 yılında UNESCO desteği ile “Slave Route Project” (Köle Yolu Projesi),
- Ekim 2007-31 Ağustos 2008 arası Tarih Vakfı tarafından yapılan “Sessiz Bir Geçmişten Sesler: Afrika Kökenli ‘Türk’ Olmanın Dünü ve Bugünü Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması”,
- 2012 yılında Özel Ege Lisesi ile birlikte yürütölen “İzmir Örneğinde Afrikalı Türk Olmanın Dünü ve Bugünü”,
- 2012 yılında Anadolu Kültüründe Afro-Türkler Paneli ve Ahmet Polat ait Gündüz Feneri Sergisi,
- 01.05.2013-01.02.2014 arası Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ile ortak “Anadolu’nun Karanlık Maddeleri: Afro-Türkler”
- 2019 yılında İzmir Övgü Terzibaşıoğlu Anadolu Lisesi ile öğrencileri tarafından yapılan TÜBİTAK 50.Lise Öğrencileri Proje Yarışması’nda yarışan “İzmir Kültürüne Renk Katan Afro-Türkler ve Dana Bayramı”,
- Akbank 37.Günümüz Sanatçıları Ödöl Sergisinde Osman Sadi Temizel tarafından yapılan “Tarihin Kara Deliği” isimli fotoğraf çalışmasıdır.

Ayrıca bu örnekler gibi dernek birçok akademik çalışmaları, makale, panel, konferans, fotoğraf sergileri, belgesel, kısa film, sözlü tarih çalışmaları, yazılı ve görsel medya haberleri gibi bilimsel, kültürel, sanatsal faaliyet ve etkinlikleri de desteklemektedir.

Derneğin Afro-Türk topluluğa yönelik yani içe dönük gerçekleştiği sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetleri de bulunmaktadır. Hedef kitlesi genellikle köylerde yaşayan Afro-Türk bireyler olan bu faaliyetler neticesinde dernek ile köylüler arası etkileşiminin artması, geleneklerin canlandırılması, “Afro-Türk” kimliğinin topluluk içinde benimsenmesi söz konusudur. Derneğin en büyük ve kapsamlı kültürel etkinlik/projesi 2007 yılından beri her

sene düzenlenen Dana Bayramı etkinlikleridir. Derneğin düzenlediği başkaca kültürel ve sosyal etkinlikler de bulunmaktadır. 2013 yılında Anadolu Kültür Vakfı, Açık Toplum Vakfı ve Global Dialogue ile ortak yürüttükleri çalışmada İzmir Bayındır ilçesi ve köylerinden beş-on dört yaş arası çocuklara “Ege’den Afrika’ya” başlığı ile çocuk korusu, dans ve drama eğitimi verilerek kimlik, eğitim ve sosyal olanaklarla kişisel ve sosyal gelişimlerine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Ayrıca gönüllü öğretmenlerce çocuklara bilgisayar ve İngilizce kursları verilmiştir (<http://www.afroturc.org/afro-turk-cocuk-korusu-dans-drama-workshop>). Dans eğitimi alan çocuklar hem Dana Bayramı etkinliklerinde hem de Sudan Konsolosluğu’nun daveti üzerine dernek tarafından götürülen İstanbul gezisinde Taksim Galatasaray Lisesi önünde performans sergilemişlerdir. 2015 yılında ise Afro-Türk kadınları destekleme projesi kapsamında kadınlara yönelik güçlendirme, mask ve psikodrama eğitimleri verilmiştir. 2018 yılında Dana Bayramı etkinliklerinde kendi müziklerini temsil etmek amacıyla müzik ritim grubunun kurulmuştur. Ben de dernek ile Afro-Türk bireyler, toplum ile Afro-Türk bireyler ve Afro-Türk bireylerin birbiri arasında etkileşimi doğrudan gözlemlemek amacıyla ritim grubunun çalışmasına iki kez katıldım. Bu grup çoğunlukla Afro-Türklerden oluşmakla birlikte herkese açıktır. Bazı üyeleri ten rengi beyaz olan Türkler olan bu grup Konak Belediyesi Selahattin Akçiçek Kültür Merkezi’nde haftada bir toplanmaktadır. Repertuarları hem Afrika ritim ve müzik aletlerinden hem de geleneksel Ege yöresine ait ezgilerden oluşmaktadır. Çalışmaları izlerken gruba ilk defa katılan ve ezgileri hiç bilmeyen Afro-Türklerin bile birkaç bocalamadan ve denemeden sonra müzik aletleri ile ritme nasıl ayak uydurdukları dikkatimi çekti. Çalışma sonrası sohbette birisi bu tespiti, derse yeni katılan arkadaşının hemen nasıl uyum sağladığını görüp görmediğimi sorarak bunun genlerinden gelen bir durum olduğunu ve müziğin ritmine bana göre daha kolay uyum sağlayabildiklerini ifade ederek onayladı. Dernek Afro-Türk bireylerin tiyatro, konser gibi özel hayatlarında yaptıkları aktivitelere destek olmak amacıyla katılmaktadır. Ayrıca 13. Dana Bayramı’nda sahne alan ve kendisi de Afro-Türk olan sanatçı Melis Sökmen’in birçok konserine dernek olarak gitmektedirler.

Yaptığım görüşmelerde derneğin rahmetli kurucu başkanı Mustafa Olpak’ın bir hayali olan bir projeden bahsedildi. Bu proje, evlerden oluşan köyde odaların kiraya verileceği, Afrika yemekleri pişeceği ocakların olacağı, Afrika sanatlarının yapıldığı atölyelerin kurulacağı, üretimin ve satımın olacağı, tamamıyla yaşayan bir Afrika köyü oluşturmaktır. Hayata geçirilmesi halinde Afro-Türklerin ve Afrika’nın tanıtılması için büyük

bir adım olacak bu proje uzun fizibilite çalışmaları ve maddi ve manevi büyük destek gerektirdiği için kısa vadede hayata geçirilebilecek bir proje gibi durmamaktadır.

Derneğin ekonomik yönden yaptığı bazı faaliyetler yardım ve istihdam oluşturma şeklindedir. Bu bağlamda köylerde yaşayan ve maddi sıkıntısı olan ihtiyaç sahibi kişilere günlük ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ramazan ayında kumanya dağıtılmıştır. Dernek özellikle gençlere iş, istihdam sağlama anlamında aracı bir kurum görevi de görmektedir. Dernek yönetim kurulu üyesi birinden edindiğim bilgiye göre THY şirketi dernek ile irtibata geçerek şirket bünyesinde çalışmak üzere birkaç Afro-Türk genci istihdam etmiştir. Dernek çeşitli film çekimleri için aranan özelliklere göre uyan Afro-Türkleri bulma hususunda aracı olmuştur. Dernek başkanı Şakir Doğuluer ayrıca Afro-Amerikan Prof.Dr.Nikki Brown tarafından Mustafa Olpak'ın "Kenya'dan İstanbul'a Köle Kıyısı" kitabının İngilizceye tercüme ettirilmesinden ve Amerika'da satılmasından elde edilen gelirin dernek üzerinden öğrencilere burs olarak verileceğini söyledi.

Dernek, faaliyetlerini geniş kitlelere duyurmada ve farkındalık yaratmada sosyal medyanın gücünü de aktif bir şekilde kullanmaktadır. Derneğe ait bir web sayfası (www.afroturc.org/) bulunmaktadır. Sitede faaliyetler ve projeler, haklarında çıkan haberler, geçmişlerine dair bilgiler, akademik çalışmalar, fotoğraflar, videolar gibi bölümler yer almaktadır. İnternet sitesinin yanı sıra Facebook (Afrotürkler-Afroturcs), Instagram (afroturkderneği), Twitter (afroturkstr) gibi sosyal medya platformlarında da hesapları vardır. Özellikle yurtiçi ve yurtdışından kurumların ve kişilerin bu hesaplar üzerinde dernekle iletişim kurdukları öğrenilince, geniş kitlelere ulaşmak, Afro-Türkler arası iletişimi sağlamak, faaliyetleri duyurmak, farkındalık yaratmak noktasında bu sosyal medya hesaplarının önemli birer iletişim kanalları olduğunu söylenebilir.

3.3. KAMU KURUM VE KURULUŞLARI İLE İLİŞKİLER

Dernek kurulduğu günden itibaren gerek merkezi idare ve yerel yönetimler gerek diğer ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri ile yakın ilişki ve işbirliği kurma noktasında öncü bir rol üstlenmektedir. Derneğin kamu idareleri ile bilhassa yerelde belediyelerle ilişkisinin çoğunlukla sosyal içerikli proje bazında hizmet ve destek alma şeklinde olduğunu söyleyebiliriz. Dernek, dernek başkanı Şakir Doğuluer'in üzerinde ehemmiyetle durduğu hiçbir siyasi oluşuma dâhil olmadan ve siyasi amaç gütmenden toplum içerisinde bilinirliklerini artırma, geleneklerini canlandırma, farkındalık yaratma ve "biz de varız" deme misyonu ile

projeler üretmek için özellikle belediyeler aracılığıyla faaliyetlerine destek aramaktadır. Derneğin kamu idaresi desteği ile yaptığı projelerin en başında 2007 yılından beri her sene kutlanan Dana Bayramı gelmektedir. 2009 yılı Dana Bayramı “Afrikalı Türkler Buluşması” başlıklı kültürel proje için Kültür Bakanlığı’ndan destek alınarak “Bahar Şenliği” adıyla kutlanmıştır. 2010 yılından itibaren ise bu etkinlik yerel belediyeler olan Bayındır Belediyesi’nin, Torbalı Belediyesi’nin ve Konak Belediyesi’nin destekleri ile kutlamaktadır. Burada özellikle belirtmek gerekir ki kar amacı gütmeyen bu derneğin maddi kaynaklardan yoksun olması ve üyelerinden aidat alma gibi bir durumunun olmaması faaliyetlerin yapılabilmesi için destek almayı ve ortak projeler yürütmeyi zorunlu kılmaktadır.

Ayrıca belediye, üniversite gibi kamu kurumları, yayınlarında Afro-Türkler hakkında yapılan araştırmalara ve makalelere yer vererek bilinirliğin artması açısından derneğe destek olmaktadır. Örneğin, Ege Üniversitesi yayını 2011 tarihli “Egeden” dergisinin 9.sayısında “Köle Kıyısı’ndan İzmir’e Afro-Türkler” ve “Dana Bayramı ve Renklerin Kardeşliği”, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı tarafından yayınlanan “Artı 90” isimli derginin 2013 tarihli 6.sayısında “Tarihin Anadolu topraklarına hediye ettiği renkli bir Kültür Afro-Türkler, Ayvalık Belediyesi tarafından çıkarılan “Ayda Bir Ayvalık” dergisinin Ocak 2017 tarihli 29.sayısında “Köklerini Araştıran Mustafa Olpak” isimli yazılar bulunmaktadır. En son Konak Belediyesi tarafından dernek adına “Bir İzmir Kültürü Dana Bayramı” başlıklı özel yayın bir dergi hazırlanmıştır. Bu yayınlar Afro-Türklerin geniş kitlelere duyurulmasına yardımcı olmakta ve gelecekte yapılacak çalışmalara kaynak ve arşiv sağlamaktadır. Bunların yanı sıra 2007 yılında UNESCO tarafından desteklenen “Slave Route Project (Köle Yolu Projesi)”, 01.05.2013-01.02.2014 tarihleri arası Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ile birlikte yürütülen “Anadolu’nun Karanlık Maddeleri: Afro-Türkler” projeleri de bulunmaktadır (<http://www.afroturc.org/projelerimiz>).

Dernek yönetim kurulu üyeleri proje ve etkinlik üretmenin yanında yaşadıkları kentin sakinleri olarak İzmir’in sorunlarına çözüm üretmek için bulundukları yerel karar mekanizmalarından İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Konseyi Engelliler Meclisi’ne üye olarak diğer sivil toplum örgütleri ile belli aralıklarla bir araya gelmektedir. Dernek İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri ile sivil toplum örgütleri tarafından yapılan festivallere, yürüyüşlere, farkındalık yaratma projelerine dâhil olarak sosyal medya üzerinden bunları kitlelere duyurmaktadır. 7 Aralık 2019 tarihinde İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin katkıları ile Yaşar Üniversitesi tarafından organize edilen tüketim alışkanlıklarını değiştirerek

doğaya, çevreye karşı farkındalık oluşturmak sloganı ile birçok sivil toplum örgütünün bir araya geldiği “İzmir’de İyilik Var” etkinliğine derneğin destek ve katılımı hem yaşanan şehre çevreye duyarlı ve kentlilik bilincine sahip hem de kamu kurumları ve diğer sivil toplum örgütleriyle etkileşim halinde olduklarını göstermektedir (<https://www.instagram.com/p/B5yOzmeAYUw/?igshid=1u3ad6jzqjpkk>). Amerika’da Afro-Amerikan George Floyd’un polis tarafından öldürülmesi ve sonrasında yaşanan olaylar ile ilgili “Nefes Alma Hakkı Tanımayan Anlayışa Karşı” sloganı ile Türkiye Meclis Üyeleri Birliği ile Basmane’de basın açıklaması yapmışlardır (<https://www.instagram.com/p/CBPCvStAJOm/?igshid=1n50pts3njkgp>).

Dernek kamu kurumları ile sadece proje odaklı ilişki kurmamakta hem teşekkür hem de yeni iletişim ağları oluşturmak için kamu kurumlarına ve belediyelere çeşitli ziyaretler gerçekleştirmekte ve gelen davet üzerine çeşitli programlara iştirak etmektedir. Dernek başkanı Şakir Doğuluher, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Topluluğu Birliği’nden birçok davet aldıklarını ve İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018 İzmir Enternasyonal Fuarı’nın açılış programına davet edildiklerini ifade etmiştir.

3.4.DİĞER ULUSAL VE ULUSLARARASI KURULUŞLAR İLE İLİŞKİLER

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği yerel düzeyde örgütlenmiş bir kuruluş olsa da ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren kurumlarla ortaklıklar kurmaktadır. Diğer kurumlarla kurulan ortaklıkların nedenini genel kuruluş amaçları doğrultusunda geçmişlerini araştırmak, dünyanın çeşitli coğrafyalarında yaşayan diğer Afrika kökenliler ile iletişim kurmak, yaşadıkları toplumun sorunlarına yönelik çabalamak olarak sıralayabiliriz.

Dernek tamamlanan ve geniş kitlelere ulaşan projelerinde birçok yerel, ulusal ve uluslararası kurumlarla koordineli olarak çalışmıştır. Derneğin proje bazlı birkaç partner kuruluşları ile destekleyici kurumlara bakacak olursak: 2008 yılı Dana Bayramı etkinliklerinin ortak çalışmacıları, Hollanda Başkonsolosluğu, Ulaşılabilir Yaşam Derneği, Ege Üniversitesi, Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuarı, Punto Baskı Çözümleri, Anadolu Kültür Vakfıdır. Tarih Vakfı tarafından gerçekleştirilen ‘Sessiz Bir Geçmişten Sesler: Afrika Kökenli ‘Türk’ Olmanın Dünü ve Bugünü Üzerine Bir Sözlü Tarih Çalışması’nın ortak çalışmacıları, dernek ile Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Delegasyonu iken; yerel kurumsal destekleyicileri İzmir Büyükşehir Belediyesi APİKAM, İzmir Goethe Enstitüsü,

Dalaman TİGEM'dir. Ege Üniversitesi Sosyoloji Bölümü tarafından yapılan “Anadolu’nun Karanlık Maddeleri; Afro-Türkler” projesinin ortak çalışmacıları, dernek, Anadolu Kültür Vakfı, Global Dialogue, Açık Toplum Vakfıdır. Dernek tarafından yürütülen “Anadolu Kültüründe “Afro-Türkler” Paneli ve “Gündüz Feneri” Ahmet Polat Resim Sergisinin ortak çalışmacıları Global Dialogue, Açık Toplum Vakfı’dır (<http://www.afroturc.org/projelerimiz>).

Afro-Türkler bugün, yıllar önce kopan ilişkilerini onarmak ve yeniden kurmak için akrabalarını sadece ülke içerisinde değil, ülke dışında da aramaya başlamıştır. Afrika ülkeleri ile elçilikler üzerinden kültürel konularda kurmaya çalıştıkları dostluk temelindeki ilişkiler aracılığıyla geçmişe dair bilinmeyenleri öğrenmeye ve bulmaya çalışmaktadırlar.

Derneğin diğer ülkelerde yaşayan Afrika kökenliler ve çeşitli nedenlerle şuan Türkiye’de bulunanlar ile elçilik, sivil toplum ve bireyler düzeyinde kültürel anlamda dostluk temelli ilişkiler aracılığıyla ten rengi ortak paydasında buluşmaya çalıştığı söylenebilir. Bu bağlamda dernek her sene Dana Bayramı etkinliklerinde birçok Afrika ülkelerinden gelen misafirleri ağırlamaktadır. Dernek başkanı Şakir Doğuluer sohbetimiz esnasında Türkiye’ye eğitim amacıyla gelen Afrikalı öğrencilerin İzmir’de kurduğu dernekle temas halinde olduklarını ve karşılıklı ziyaretler gerçekleştirdiklerini, her sene Dana Bayramı etkinliklerine öğrencilerin katıldığını ve kendilerinin de gelen davet üzerine Yaşar Üniversitesi’nin Uluslararası Kùltürler Günü’ne katıldıklarını ve ayrıca İstanbul’da Sudanlı iş adamlarının kurduğu dernekten özel davet aldıklarını ifade etti. Dernek 2015 yılından beri Diaspora ile etkileşim bağlamında Afro-Alman Joliba Derneği ile iletişim halindedir. Bu konuda dernek başkanı Şakir Doğuluer ve dernek yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkolu’nun verdiği bilgiye göre 2015-2016-2017 yıllarında Joliba’nın öncülük ettiği program kapsamında Aliaga Afacan Gençlik Evinde “Aile Buluşması” adıyla on günlük kamp düzenlenmiştir. Atölye çalışmaları, geziler ve eğlencelerle ortak bir dil paydasında buluşmasalar da Afro-Alman ve Afro-Türk her yaştan birey birbiri ile Afrika kökenli olma noktasında iletişim kurmaktadır. Bu buluşmalarda yapılan çalışmalar daha sonra “Afro-Deutsche- Afro-Türkische Begegnung/ Afro-Türk, Afro-Alman Buluşması” adı ile bir dergi olarak yayınlanmıştır (<http://www.afroturc.org>). 2018 yılında Afro-Alman ve Afro-Türk buluşması Joliba Derneği’nin daveti üzerine Berlin’de olacaktı, ancak vize sorunu nedeniyle buluşma gerçekleşmedi. 01-10 Nisan 2019 tarihlerinde ise yine Alman derneği Joliba’nın davetlisi olarak sergi, panel ve şehir gezisinden oluşan on günlük program için derneği temsilen altı kişilik grup Berlin’e gittiler.

Dernek yaptığı projeler, paneller, etkinlikler, programlar, yazılı ve görsel basında yer alma ve Afro-Türkler ile ilgili yapılan akademik çalışmalar sayesinde ulusal ve uluslararası arenada fark edilmeye başlamaları ile daha geniş kitlelere ulaşmanın ve evrensel bir ağ oluşturma dernek için önemli bir amaç haline geldiği söylenebilir. Bu konuda dernek yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkolu'nun da fikri şu yöndedir:

“2018 yılındaki Dana Bayramı Festival’ine katılan Fransız profesör buradaki birkaç Afro-Türk öğrenciye burs verebileceğini söyledi. Fransa ile böyle bir başlangıç yaptık. Şimdi oradaki Afrika kökenli insanlara ulaşmaya çalışıyoruz. Üç yıldır festivalimize katılan Amerikalı Prof.Dr.Nikki Brown, M.Olpak'ın kitabını tercüme ettirdi, basımı yapılacak. Bu yıl gene New Jersey'den kültür gezisi yapan bir grup, bizi duymuşlar, ziyaret geldiler. Aralarında Afrika kökenliler ve beyaz Amerikalılar var. Proje yapmak isteyen biri Newyork'tan diğeri de başka yerden Amerikalı iki öğrencimiz var, onlar gelecekler. Antropoloji profesörü Mahir Şaul ile bağlantı kuran İrlanda’da yaşayan ve Türkiye’de yüksek lisans yapan Ganalı bir öğrenci bana mail attı ve iki hafta önce geldi, tanıştık. Ben de kendisi aracılığıyla ‘İrlanda’daki Afrika kökenlilerle iletişim kurabilir miyiz?’ diye sordum. Şimdi onun araştırmasını yapıyor. Dernek olarak bu konuya daha çok yoğunlaşmak istiyoruz. Türkiye’de çeşitli projeler yaptık. Yapmamız gereken çok iş var ama bir yandan Türkiye’de bir yandan uluslararası alanda Afrikalılarla böyle bir bağlantı kurmak istiyoruz.”

3.5. GELENEK VE GÖRENEKLERİN SÜRDÜRÜLMESİ

3.5.1. Dana Bayramı ve Godya Kültürü

Afrika kökenli azatlı köleler hakkındaki birçok kaynakta İstanbul’da geleneklerini sürdürdüklerinden, kendine ait bayramlarını kutladıklarından ve loca şeklinde bir örgütleri olduğundan söz edilir. Bu örgütlerinin bazı yerel alanlarda küçük örgütlenme şeklinde locaları bulunmaktadır; aralarında hiyerarşik bir yapının bulunup bulunmadığına dair bilgi yoktur. Aynı sisteme sahip bu localar her yıl rumi Mayıs ayının ilk günü İstanbul’un farklı muhitlerinde bir araya gelerek kutlama yapmakta ve azat edildikten sonra yaşadıkları sıkıntılar, işsizlik ve hastalık gibi sorunlara karşı birlikte hareket etmektedirler (Erdem, 2013,s.217). Locaların başında ömür boyu bu görevde kalan azat edilmiş Afrikalı bir kadın bulunmaktadır. Bu kadına ‘kolbaşı’ ya da ‘godya’ denilmektedir. Kolbaşı, güçlü kişiliğiyle locanın başkanı olmasının yanında dini kültün rahibesi konumundadır. Loca üyeleri ve godya kültün ilahına Yavroube, Yarabox, Türkçe’ye Yavru Bey gibi isimler vererek ibadette bulunmaktadır (Erdem, 2013, s.217). Erdem (2013, s.218), Yavroube ismine ve değişik telaffuzlarına bakarak bu kültün Trablusgarp üzerinden Osmanlı topraklarına Batı Afrika’daki

Yoruba kabilesinden olan köleler vasıtasıyla taşınmış olabileceğini ifade etmektedir. Bazı kaynaklarda locaların başında bulunan godyaların hepsi siyah kadın iken bazı kaynaklarda erkek godyaların da bulunduğu yazmaktadır. Boratav (1982, s.125) ise, godyaların genellikle erkek olduğunu, ama bazen kadın godyaların da görüldüğünden ve ayrıca Mustafa Kalfa adlı beyaz bir godyanın Afrika topluluğu içerisinde bulunduğundan bahsetmektedir. Güneş (1999, s.6), godyaların kadın erkek olmasının fark etmemesine rağmen genellikle yaşlı kadınların bu makama getirildiğini söyleyerek 20. yüzyılın başında İzmir'deki godyaların sayısının beş ile on arasında olduğu bilgisini vermektedir. Garnett (2009, s.493), locanın etkinliklerine genellikle kadın topluluğun katıldığını yazmaktadır. Ona göre, kadınlara has olan bu kültürün ayinlerine erkekler girememektedir. Erkekler ihtiyaçları olduğunda örgütten yardım almaktadır.

Kolbaşı/Godyanın ruhani görevlerinin yanı sıra dünyevi görevleri de bulunmaktadır. Hasta ve işi olmayan azatlı kölelere bakarak iş bulmakta ve bazı durumlarda köle olan kişileri azat etmek için satın almaktadır (Toledano, 2010, s.190). Ayrıca Kolbaşı/Godya azatlı olanların hizmetinden yararlanmak isteyen kişiler için aracı olarak Afrikalı kadınlara iş bulmaktadır (Erdem, 2013, s.218).

Godyalar bazen toplum içinde hâkim görevi de üstlenmiştir. Köle veya evlatlık olarak bulunduğu evin beyi veya hanımının yaşam şartlarındaki anlaşmazlıkları çözmede veya mahkemelerdeki anlaşmazlıkları gidermede kadınların bile başvurduğu kişi konumunda olmaktadır. Afrika kökenlilerin yaşadığı köylerde, kasabalarda veya büyük şehirlerin semt ve mahallelerinde kimi zaman birden fazla godya bulunabilmektedir. Doğum, ölüm, evlilik, taşınma gibi günlük toplumsal olaylardan haberi olan godyaların kendi mesuliyeti altında olan topluluğun hafızası görevi de vardır (Olpak, 2013, s.131).

Olpak (2013, s.131), godya sayesinde aile üyelerinin birbirlerine tekrar nasıl ulaştığını şu şekilde anlatmıştır:

“Ninem uzun yıllar saray içerisinde kalmasına rağmen iki kızının izini işte buna benzer yöntemle sürmüştü; İstanbul'da şimdiki Çamlıca tepelerinde 'Arap düğünü' dedikleri kültürel etkinlikler ve bu etkinliklerin yürütülmesinde büyük payları olan godyalar sayesinde kızlarıyla buluşabiliyordu.”

Çoğunlukla kadın olan godyalar, şifacı olarak doğaüstü güçleri olduğuna inanılır ve sosyal yaşam içerisinde kültürlerini yaşatmaya çalışan Afrika kökenliler arasında özel saygınlıkları bulunmaktadır (Olpak, 2013, s.131). “Kimsesiz siyah çocukların Godyaların

yanına bırakılması ve onun tarafından büyütülmesi” bu düşüncenin varlığını göstermektedir (Tarih Vakfı, 2008, s.35).

Halid Ziya Uşaklıgil (2016[1950], s.153), “İzmir’in Hikâyeleri” adlı öykü kitabında Dana Bayramı’ndan, godyalardan ve Ziver adlı Afrika kökenli ve kimsesiz bir çocuğun godya tarafından evlatlık verilmesinden bahseder:

“Civelek Ziver’in hikâyesi gene böyle bir seyran esnasında başlamıştı... Bayram yerinin bir tarafında Yavuz İbrahim’in gözüne birden on yaşlarında bir Habeş oğlanı ilişti. Çocuğu çağırarak yanına aldı ve çocuğu bir sorguya çekti. -Adın ne? -Ziver. -Senin kimin var? -Kimsem yok. -E sana kim bakar? -Şunun bunun yanında geçinir giderim. Anamla babam ölmüşler, beni daha küçükken bırakıp gitmişler. Şimdi bana asıl Gudyeye Meserret abla bakıyor, onun kulübesinde yatar kalkarım.”

Olpak (2013,s.132), bir çalışma kapsamında Aydın’ın Bafa köyünde bir asırdan fazla yaşı olan yaşlı bir kadının godyalar hakkındaki anlatısını şöyle aktarmıştır:

“Onlar başka. Arap onların rengi de. Bizlerden koyu onlar. Genellikle dağlarda yaşarlar. Pek uyumlu değildirler. Sürekli ellerinde tefleri, davulları ile gezerler. Onlar oyun kurarlar, onlar Dana Bayramlarının öncüleridirler. Şifacı dedikleri godya Araplarıdır. Buranın dağlarında tepelerinde eskiden çoktu onlardan. Bizden birileri hasta oldu mu, yani beli incindi mi ya da kolu bacağı çıktı mı, birçoqları dağlara çıkıp ya da haber gönderip çağırınca gelirlerdi. Yanlarında getirdikleri ot çöplerin kimini kaynatırlar, bir şeyler yaparlar hastayı mutlaka iyileştirirler, ondan sonra dümbeklere teflere vurarak geldikleri gibi giderlerdi. Onlar başka Arap. Onlar godya. Onlar gibi bizler olamayız.”

Boratav (1984, s.102), kurşun, köz ve tütsünün fal ve iyileştirme aracı olarak cincilik türüne girdiğini, tütsü yolunu kullananların en bilinenlerinin Arap adıyla gösterilen zenciler ve bilhassa da kadınlar olduğunu belirtmektedir. Bir kişinin godya olabilmesi için başka bir godyanın onayını almalı yani “el verdiği” bir törenden geçmelidir. Bu gizemli gruba girmek isteyen her Afrikalı için “Arap Tütsüsü” denilen tütsüleme törenin yapılması gerekmektedir. Beyazlar bu gruplara alınmamaktadır. Tütsüleme işi godyaya aittir; bir kez tütsülenen her sene bunu tekrarlamak zorundadır. Godyanın bu ayın sırasında veya başka bir şekilde trans halinde olan kişileri kurtarma görevi de bulunmaktadır. Trans halindeki kişinin dua ederken veya tapınırken kimi zaman sesi kesilir, kimi zaman anormal davranışlar sergiler. Bu durumda olan kişiyi yalnız godya dualar, büyülerle kurtarır. Godya, kişiyi yılanlardan ve farklı kötü

varlıkların zehrinden korumak için şerbet verir (Güneş, 1999, s.6; Boratav, 1982, s. 125). Tütsüleme sırasında kokulu bir bitki kökü yakılır, godya yanan dumanda hastalığın nedenini görerek dağ otu önermektedir ve hastalığa göre şifalı bitkilerden banyolama yapılmaktadır (Üzel, 2019, s.77). Godyalar, tütsüleme sırasında kendilerine verilen bahşişlerle geçinirlerdi (Güneş, 1999, s.6).

Bahsi geçen ayinlerde kişilerin bu transa geçme hali için İzmir’de “borusu tuttu veya borulandı”, İstanbul’da “babası tuttu veya babalandı” gibi ifadeler kullanılmıştır. Borusu tutan kişi hiddet, öfke ve ani tepkilerle saralı gibi titreyerek gözler dönmesi ile tuhaf bir hal aldığı anlatılmıştır (Tarih Vakfı, 2008, s.35). Boratav (1984, s.102) godyaları şu şekilde anlatmaktadır:

“Godya adını alan bakıcı ve yardımcıları, tütsülenme sonunda cezbe gelirler: ‘boruları’ veya ‘babaları tutar’, evden dışarı -sokaklara, kırlara çıkıp uzunca bir zaman dolaşarak cinleri toplarlar, sonra tütsü başına gelip cinlerden diledikleri şeyleri sorup öğrenirlerdi. Bir hastanın iyileşmesi dilendiğine göre, hasta da tütsülenirdi.”

Godya, tütsü, boru ve baba gibi ifade ve pratikler bugünkü Kuzey Nijerya ve Nijer Cumhuriyetlerinde ve çevresinde yaşayan Hausa va Songay-Zarma halklarının kültürel izlerini taşımaktadır. Hausalarda *bori*, Songay-Zarma dilinde *holey* ismi ile bu gelenekler, diğer yerlerde *zar* olarak da anılmaktadır (Şaul, 2015, s.103). Şaul (2015, s.104), Türkçe’deki boru kelimesinin *bori*’den geldiğini ve borusu tutmak ifadesinin ilişkili olduğunu anlatmaktadır; “baba” kelimesinin ise Hausa kültüründeki sınıflara ayrılan *bori* ruhlarının en büyük sınıfını gösterdiğini söylemektedir.

Afrika kökenlilerin gizli, kapalı yerlerde gerçekleştirdikleri ayinleri dışında yılda bir kez halka açık alanda yaptıkları etkinlikleri yani Dana Bayramı bulunmaktaydı. Dana Bayramı İstanbul ve İzmir gibi kentlerin yanı sıra Tunus’ta ve Karadağ-Arnavutluk sınırındaki Ülgün şehrinde de kutlanmaktaydı (Toledano, 2010, s.191). Boratav (1984, s.205) Dana Bayramı’nı “etnik nitelikli bayramlar” içerisinde değerlendirerek İstanbul, İzmir, Manisa gibi şehirlerde kutlandığını ifade etmiştir. Bu bayram, İstanbul’da “Arap Düğünü” adıyla Çamlıca tepelerinde kutlanmıştır (Olpak, 2013, s.132).

Godyaların görevlerinden biri Dana Bayramı düzenlenmek ve yürütülme. İzmir’de her yıl Mayıs ayının on beşine kadar önce Tamaşalık, ardından İkiçeşmelik zencileri ayrı ayrı Dana Bayramı etkinlikleri düzenlerdi (Güneş, 1999, s.7). Dana Bayramı kutlamaları

üç aşamadan oluşurdu: İlk cumaya “Dellal Bayramı”, ikinci cumaya “Peştamal Bayramı”, üçüncü cumaya “Dana Bayramı” denirdi. Her hafta perşembe akşamı başlayan etkinlikler cuma akşamı biterdi. Dellal Bayramı’ndan bir hafta önce zenci cemaat tarafında seçilen kabak çalan “kabakçı başı” yarı beline kadar sardığı peştamal ile beyaz elbiseler içinde başında beyaz örtü ve ayaklarında nalın, kendisine eşlik eden iki kişi ve godya ile ev ev gezerek para toplardı. Yeteri kadar para verenler, godya tarafından maşallah ile ödüllendirilirdi. Sokak sokak, dükkân dükkân, ev ev süren gezide kimsenin tam olarak anlamını bilmediği “Bornu” ve “Afini” dillerinde koşmalar ve şarkılar söylenirdi. Bir hafta süren para toplamanın ardından cuma gününe denk gelen Dellal günü Kadifekale’de toplanan zencilerin arasından en gür seslisi yüksekçe bir yere çıkarak “haftaya Peştamal Bayramı” olduğunu bağırarak duyururdu.

İkinci cumada Kadifekale’de tamamen zencilerden oluşan kalabalığın ortasına peştamal üzerine toplanan para dökülerek godya gözetiminde sayılırdı. Bu paradan bir dana satın alınır ve süslenirdi. Sonrası süslenen bu dana bir hafta boyunca sokaklarda, caddelerde, pazarlarda davul, zurna, zil çalınarak ve danslar edilerek gezdirilirdi. Damlacık Bölgesi zencileri dana gezdirilirken diğer yerlerin zencilerine “glu glu” diyerek sinirlendirir ve “bizim dana hak dana, Tamaşalık dana bu dana” diye seslenirlerdi.

Üçüncü cumada şafakla birlikte kalkılır ve daha önce giyilmeyen en yeni kıyafetler giyilerek topluluktan bazıları dananın kesileceği Yusuf Dede mezarına, bazıları ise Kadifekale yakınlarındaki Dana Bayramı yerine giderlerdi. Bayram yerinde kadın, erkek, çocuk, yaşlı bin bir renk ve kıyafetli kişiler olurdu. Kendilerine ait müzik ve ellerindeki değnekleri havada birbirine vurdurarak dans ederlerdi. Süslü dana büyük eğlence ve coşkuyla alana getirildiğinde kısa bir tur attırıldıktan sonra yeni bir tören yapılarak godya tarafından kesilirdi. Alanda bulunan herkes dananın kanından bir parmak alınlarına sürerdi. Kesilen dana etleri pirinç ve nohut eklenerek üç kazanda pişirilir ve yanına “bazine” de eklenerek herkese ikram edilirdi. Bayram yemek yendikten sonra biter ve kalabalık dağılırdı (Güneş, 1999, s.7-9).

19. yüzyılın sonları ile 20.yüzyılda İzmir’de oldukça merak uyandıran Dana Bayramı etkinliklerine ortalama 4 bin- 5 bin kişi katıldığı ancak eğlencelerin 10 bin ya da 15 bin kişi tarafında izlendiği söylenmektedir (Toledano, 2010, s.192). Halit Ziya Uşaklıgil’in “İzmir Hikâyeleri” adlı öykü kitabında Dana Bayramı kutlamalarını şöyle betimlemiştir (2016[1950], s.152-153):

“Zencilerin bir tane bayramı olurdu ki İzmir’in sayılı günlerinden biri idi. Onların Afrika geleneklerinden getirdikleri bir tören Kadifekale sırtlarında,

İzmir'in Bahribaba üzerinden denize bakan bir noktasında yapılırdı. İzmir'de ne kadar değişik ve çeşitli kabilelerden gelme erkek-kadın zencileri varsa burada toplanırlar; yerler, içerler, oynarlardı. İzmir halkından bir büyük kalabalık da bunları seyretmek ve garip oyunlarını görmek için orada toplanırlar. Özellikle borulu zenciler bu törenin en başta gelen öğeleri idiler. Oyunları sırasında onların içinden boruları tutanlar da olurdu. O zaman gudyeler – ki boruların başkanları olan, yaşını başını almış zenci kadın zencilerdi- törenleriyle uğraşırken halk, bu hem çirkin hem de ilginç sinir bunalımı görüntülerini merakla izlemiş olurlardı”

Reşat Nuri Güntekin'in “Miskinler Tekkesi” isimli romanında İzmir’de kutlanan ve bir şölen havasında geçen Dana Bayramını yer yer küçümseyici ifadelerle anlatmaktadır (2018[1950], s.61):

“Bayramın hazırlığı aylarca evvelden başlar, Tamaşalık’ın inişli, yokuşlu sırtlarına seyirciler için, seyyar kahveler kurulurdu. Tamaşalık’ta debdebe ve daraltı o gün görülmeliydi. Şehrin kibar ölülerinden kalma ne kadar süs eşyası varsa meydana çıkar; kadınlar hama kumaşından kabuk gibi çarşaflar, Hacı efendiler İngiliz şayağından elbiseler, Ankara sofundan latalarla ortada salınırlar, bir gün evvel salya, sümük içinde yarı çıplak dolaşan kız çocuklar satentilyon entariler, erkek çocuklar kısa kadife pantolonlar giyerlerdi. Bayramın asıl ağırlık merkezi olan mukaddes danaya gelince; onun bayramı çok evvelden başlamış bulundu. Bir kalabalık, boynunda ve boğazlarında kırmızı gaz bombeleri ile danayı haftalarca sokak sokak dolaştırırlar; zilsiz tefler çalarak, oyunlar oynayarak evlerden kendileri için para; yorgunluk ve açlıktan kaburgaları çıkmış zerzevat kabuğu toplarlardı. Fakat oyunların asıl büyüğü o gün Tamaşalık’ın orta meydanında dananın etrafında oynananlardı.

Havadaki toz bulutlarını bir kat daha ağırlaştıran sıcak günlük dumanları arasında zilsiz teflet dövülür, hep bir ağızdan şimdiki dans havalarına benzeyen bir takım şarkılar okunur; dananın etrafında iç içe, birkaç daire teşkil eden erkek Araplar, oldukları yerde maymunlar gibi zıplayıp dönerek ve ellerindeki sopaları birbirine vurarak acayip bir horon oynarlardı. Sonra gene bu sesler arasında dana kesilir, akla sığmayacak bir süratle yüzölüp parçalanır, kenarlardaki çalı çırpı ateşinde pişirilerek yenilirdi”

Dana Bayramı’nın orijinali olan tören, kıtlığı ortadan kaldırmak için her yıl bakire bir kızın tellenip, pullanıp Nil nehrine atıldığı eski bir kurban törenidir. Zamanla tören form değiştirip genç kız yerine bir buzağı nehre atılmıştır (Nezihi, 1926’dan akt. Beyru, 2000, s.328). Afrika kökenli toplulukta eskiden Dana Bayramı yapılmaz, dananın kanı akıtılmazsa kıtlık, açlık, felaket olacağına dair inanç bulmaktaydı (Güneş, 1999, s.7).

Dana Bayramı kutlamaları ve tütsüleme gibi bayram ve törenleri Akdeniz’in Sahra-altı başka toplumlarında da yapılmaktadır. Mısır Kahire’de Takturi veya Takarna adlı büyük Batı Afrika topluluğunda tütsüleme ayinleri, godiya, kudiyaat isimli kişiler vardır ve meşhur

olanları Nijerya'nın Kano şehrinde. Girit Adası'nda Afrikalılar da festivaller ve tutsüleme törenleri yapmaktadır (Şaul, 2015, s.103). İzmir'deki Dana Bayramı'nda ağzına ateş götürenler ve sıcak su şişesini vücuduna dokunduranlar olurdu. Bayramda hançer ve değnekle yapılan danslar, Brezilya'daki Afrikalıların "capoeira" dansı ile benzerlik göstermektedir (Toledano, 2010, s.212).

Afrika kökenlilerin kendi kültürlerine ait törenlerine ve etkinliklerine karşı Osmanlı toplumunun bazı olumsuz bakış açısı nedeniyle idareciler tarafından caydırıcı cezalar ve politikalar uygulamıştır. 1806'da bir grup siyah kadın Mayıs kutlamaları sonrası başkentten Bursa'ya, 1817'de bir kolbaşı kendisine verilen görevi yerine getirmediği gerekçesi ile başkentten Bursa'ya, 1827'de bazı siyah kolbaşıları evlerinde "Arap Düğünü" denilen özel günler düzenlediği ve çalgı çalmak, ateşle oynamak gibi davranışlarda bulundukları gerekçesiyle başkentten Varna'ya sürgün edilmişlerdir (Erdem, 2013, s.219-220). Ayrıca 1895'te İzmir valisi Hasan Fehmi Paşa tarafından Dana Bayramı kutlamaları yasaklanmıştır. Ancak valinin görevi bırakmasından sonra bu yasak dikkate alınmayarak Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar kutlamalara devam edilmiştir (Toledano, 2010, s. 193). Tam olarak kaç yılında başladığı bilinmeyen Dana Bayramı geleneği, 1924 yılında "Tekke, Zaviye ve Türbelerin Kapatılmasına Dair Kanun" çerçevesinde resmi olarak yasaklanmıştır. Ancak Dana Bayramı kutlamalarının özellikle İzmir'in Torbalı ilçesindeki köylerde 1950'lere kadar gizlice devam ettirildiği görülmektedir (Olpak, 2013, s.130; Tarih Vakfı, 2008, s.35).

Olpak, Dana Bayramı kutlamalarının gizlice devam ettiğine dair şu bilgiyi aktarmaktadır (2013, s.131):

"Sözlü tarih çalışmalarımızda anlaşıldığı üzere, İzmir ili içinde Torbalı'da Torbalı godyası öncülüğünde, Hasköy'de Hasköy godyası öncülüğünde, Selçuk'ta Selçuk godyası öncülüğünde Dana Bayramı uzun yıllar kutlanmış. Tulum Köyü'ndeki Afrika kökenli Sabriye teyze, bayramın 1940'lı yıllarda nasıl gizli gizli kutlandığını, 'Şu tepenin arkasında toplanırlar. Her yöreden bizim insanlarımız sabahın erken saatlerinde akın akın gelmeye başlar. Kimse görmesin diye de tepenin arkasındaki düzlük alanda herkesten habersiz sessiz sedasız kutlarlar. Akşama doğru parça parça geldikleri gibi giderlerdi' diye anlatırdı. Yüz yaşını geçen ninemiz geçen yıl öldü."

3.5.2.Günümüzde Dana Bayramı

Geçmişten bugüne çeşitli yasaklara rağmen Afrika kökenlilerin belki de unutulmayan tek ortak mirasları Dana Bayramı geleneğidir. Dana Bayramı 2006 yılında derneğin kurulmasından sonra unutilan geleneklerin tekrardan canlandırma çabası ve Afro-Türkler

arası dayanışmayı artırma gayesi ile yaklaşık seksen yıl sonra 2007 yılı Mayıs ayından itibaren yeniden kutlanmaya başlanmıştır. 2007 yılındaki kutlama yasaklama öncesi dönemlerdeki kutlama yeri olan Kadifekale’de değil, İzmir’in Torbalı ilçesindeki Efeoğlu Piknik Alanı’nda olmuştur.

Derneğin rahmetli kurucu başkanı Olpak 2007 yılındaki kutlamayı şöyle anlatmıştır (2013, s.136):

“Atalarımızın İzmir ve yöresinde kutladıkları Dana Bayramı kültür mirasına tekrar sahip çıktık ve İzmir Torbalı Efeoğlu piknik sahasında, ulaşabildiğimiz, getirebildiğimiz kadar Afro-Türk ile bayramımızı kutladık. Bu Dana Bayramı’nda da Milas’taki aileler Torbalı’daki akrabaları ile buluşmuş oldu. Yıllar sonra ilk Dana Bayramı buluşmamızda yaşlısı genci birbirleri ile kucaklaştı. Yasaklanmadan önceki Dana Bayramlarını görenler ve bilenler, gençlere Dana Bayramlarının önemini, mutlaka her yıl kutlanmasının neden gerekli olduğunu anlatmaya çalıştılar. Bütün gün, birçok Afro-Türk böyle bir birlikteliği gerçekten de çok özlemiş olacak ki, günler önce evlerinde hazırladıkları yiyecekleri herkes tatsın diye masa masa dolaştıranları, zorla yedirmeye çalışanları gördük.”

İlk birkaç Dana Bayramı kutlamasından sonra dernek daha organize şekilde bayramın birinci günü Afro-Türklerin tarihinin ve mevcut durumlarının anlatıldığı panellerin, ikinci günü Türkiye’nin çeşitli yerlerinde gelen Afro-Türkler ve yerel halkın katıldığı pikniğin olduğu kutlamalar düzenlenmiştir. (Dinçer, 2017, s.135). 2009 yılında Kültür Bakanlığı desteği ile “Bahar Şenliği” adı altında yapılması dikkatlerin Afro-Türkleri üzerine çekilmesine büyük katkı sağlamıştır. 2010-2011-2012 yıllarındaki Bayındır Belediyesi’nin desteklediği etkinlikler kapsamında yapılan panel, fotoğraf sergisi ve belgesel gösterisi ile yurtiçi ve yurtdışında Afro-Türkler hakkında sunumlar ve araştırmalar yapılması sağlanmıştır. 2012-2013 yıllarındaki Dana Bayramlarına yurtiçinden ve yurtdışından gelen konukların yanı sıra Türkiye’de okuyan Afrikalı öğrenciler yerel kıyafetleri ile katılmıştır. Olpak (2013, s.137)’a göre, 2012 yılı Dana Bayramı’nda ayrıca ilk defa yapılan Afrikalı müzik ve dans topluluğunun gösterisi ile aslına en yakın kutlama ve Anadolu-Afrika arası kültürel etkileşim yaşanmıştır. 2015 yılında Dana Bayramı etkinliklerine İzmir’in Konak veya Alsancak gibi merkezi konumda olan yerlerinde yapılan geçiş töreni (kortej) de eklendi. Bu tören farkındalık yaratarak Afro-Türkleri tanımayan, varlıklarından haberdar olmayan insanlara ulaşmayı kolaylaştırmıştır (Dinçer, 2017, s.137) .

Ayrıca dernek tarafından yapılan Dana Bayramı etkinlikleri unutulmuş gelenekleri canlandırmanın yanında Türkiye’nin başka yerlerinde yaşayan ve zamanla birbirinden kopan

Afro-Türkler arasındaki iletişim ve dayanışma köprüsü görevi görmektedir. Olpak (2013, s.136), yapılan çalışmalar ve Dana Bayramı ile birbirine ulaşan aileler olduğunu dile getirmektedir:

“Bu Dana Bayramı’nda da Milas’taki aileler Torbalı’daki akrabaları ile buluşmuş oldu.”

Görüşme yaptığım bir katılımcı Dana Bayramı etkinliklerinin aralarındaki iletişimi sağladığına vurgu yapmaktadır:

“Dana Bayramı sayesinde bir araya geldik, aramızda akrabalarını bulanlar var. Mesela ben bunca yıldır bir arada olmamıza rağmen Betül ablanın babamın kuzeni olduğunu yeni öğrendim.” (Nur, 29 yaşında)

Her yıl yapılan Dana Bayramı bu yıl ilk defa dünyada yaşanan pandemi süreci nedeniyle kutlanamadı. Ancak dernek ile Konak Belediyesi'nin ortak projesi ile “Köklerimiz Afrika’da olsa da evimizdir şimdi Anadolu” sloganıyla Dana Bayramı’na özel bir klip yayınlandı (<https://www.izgazete.net/m/genel/bu-yil-kutlanamayan-dana-bayramina-ozel-klip-hazirlandi-h48623.html>).

Genel olarak 2007 yılından beri yapılan bütün Dana Bayramı etkinliklerini değerlendirdiğimizde Afro-Türklerin toplum içerisinde tanınmasına, ulusal ve uluslararası alanlarda bilinirliklerini artırmasına, Türkiye’nin birçok yerinde yaşayan Afro-Türklerin zamanla zayıflayan bağlarının yeniden kurulmasına yönelik önemli bir araç olduğu söylenebilir. Etkinlikler boyunca çalınan müzik ve yapılan dans figürlerinin hem Afrika’dan hem yerel esintiler taşıması nedeniyle oldukça hoş bir sentez oluşturduğu kanısındayım.

3.6.AFRO-TÜRKLER ARASINDA DERNEK ALGISI

Dernek kuruluş amaçları doğrultusunda İzmir merkez, ilçe ve köylerinde yaşayan Afro-Türkler ile diğer şehirlerde bulunanları bir araya getirerek zamanla kopmuş bağları kuvvetlendirmek gayesiyle özellikle Dana Bayramı etkinlikleri ile Afro-Türk topluluğa ulaşmaya çabalamaktadır. Toplumun görünmeyen bireyleri olan Afro-Türkler arasında derneğin her geçen gün artan bu çabasının ne kadar karşılık gördüğünü öğrenmek, dernek-birey ilişkisini ve bireylerde nasıl bir dernek algısının olduğunu anlamak için üyeliklerinin olup olmadığına, dernek tarafından düzenlenen faaliyetlere katılıp katılmadıklarına, etkinliklerinin onlara ne anlam ifade ettiğine dair sorular yönelttim.

Çalışmam kapsamında yaptığım görüşmelerde verilen cevaplardan Afro-Türklerin derneğe yönelik birçok farklı tutumu olduğunu öğrendim. Kimileri derneğe üye olarak aktif olarak proje ve faaliyetlerinde görev aldığını ve mümkün olduğunca etkinlikleri kaçırmadığını beyan ederken, kimileri sadece Dana Bayramı etkinliklerini katıldığını, kimileri ise varlığından tamamen tesadüf eseri haberleri olduğu dernekle yeni iletişime geçtikleri ve bu zamana kadar hiçbir etkinliğine katılmadığını söyledi.

Afro-Türkler'in dernek üyelikleri ve gerçekleştirilen faaliyetlere katılma durumları ile ilgili şöyle paylaşımlarda bulunmuşlardır:

“Dernek üyeliğim var. Derneğin her faaliyetinden haberdarım ve katılıyorum.” (Meryem, 57 yaşında)

“Dernek üyeliğim var ve eskiden birçok programına katılıyordum. Geçen yılki Dana Bayramı etkinliğine zamanım olmadığı için katılamadım. Ama etkinliğe giden akrabalarım var. Açıkçası son iki- üç yıldır takip edip bilmeme rağmen derneğin faaliyetlerine pek dâhil olmadım.” (Esra, 33 yaşında)

“Dernek üyeliğim yok. Bir tek geçen sene Dana Bayramı'na katıldım.” (Nihal, 28 yaşında)

“Bilgim var. Bir tek Dana Bayramı'na gidiyoruz, üyeliğimiz yok. Başka şeylerine katılmıyoruz. Bazen gidiyoruz, Şakir bey çağırır, gider oturur biraz muhabbet ederiz. Dana bayramı olduğunda haberleşiriz.” (Elif, 59 yaşında)

“Derneğe hiç gitmedim ama gitmek isterim. Dana Bayramı etkinliklerine katılıyorum.” (Yalçın, 24 yaşında)

“Üyeliğim yok. Derneğin etkinliklerinden haberim olmuyor, Dana Bayramlarını kaçıyorum.” (Hüseyin, 59 yaşında)

Dernek tarafından yapılan çalışmalar ve etkinliklerden memnun ve mutlu olduğunu ifade edenler vardır:

“Dana Bayramı eğlencesine katılıyorum. Aynı insanları bir arada görmek mutluluk veriyor.” (Büşra, 23 yaşında)

“Derneğin şuan yaptığı Dana Bayramı'na son iki yıldır katılıyoruz. Etkinlikler bayağı hoş ve etkili ama Dana Bayramı adı üstünde dana da olsun istiyorum.” (Halil, 60 yaşında)

“Dernek çoğu insanın hayatına dokundu. Çocuklara kurslar verildi. Köy yerinde çocuklar bir şeylere ne kadar ulaşabiliyor ki. Onlara halk oyunları öğretiler. Kadınlara ve yetişkin kızlara psikolojik destek verdiler. Ramazan ayında paket dağıtıyorlar. Dışarıdan destekler veriyor. Derneğin olması güzel oldu. Yorucu da olsa insanların hayatlarına dokunmayı seviyorlar. Ellerinden geldiğince de bunu yapabiliyorlar. Yanlarındaki üyeler de destek oluyor. Çok

fazla maddi beklentileri yok, hatta kendi ceplerinden veriyorlar. İnşallah bir gün daha iyi yerlere gelirler.” (Cengiz, 35 yaşında)

Dernek tarafından yapılan faaliyetler ve çalışmalar Afro-Türkler için olumlu gelişmeler olarak değerlendirilse de bazı alanlarda hala yetersiz kalındığı vurgusu da yapılmaktadır:

“Derneği destekliyoruz. Siyasiler, kaymakamlar, muhtarlar, belediye başkanları bize yardımcı olsa da işe ihtiyacı olan gençleri tespit edilip, iş imkânı sağlansa. Daha çok toplumla kaynaştırılsak dernek tarafından çokça etkinlikler yapılsa, tiyatro, müzik, spor gibi faaliyetlerle farkındalık yaratılsa, çünkü Türkiye gibi bir yerde her yönden gözükmek arzumuzdur.” (Bilal, 62 yaşında)

“Afro-Türklerin tanınırlığına derneğin katkısı olduğunu düşünüyorum. Yalnız gerçekten biz bir ara toplantıya gittik. Sadece şu sıkıntı var, bayrama katılanların iki katından fazla İzmir ve çevresinde yaşayan Afrika kökenli insanlar var. Üzüntümüz, toplantılara gelmiyorlar, eğlencelere katılmıyorlar. Sorun varsa sorunları çözmek için katılamıyoruz. Üzüntümüz bu. Dernek olarak birinci derecede üye ve kayıt olması lazım. Kayıttan sonra toplantı yapılıp, burada çok az da olsa bir para toplanması lazım. Ancak böyle fayda sağlanabilir. Derneğin hiçbir geliri yok. Bildiğim kadarıyla sponsorları var. Bildiğim kadarıyla Dana Bayramı’nın sponsoru Konak Belediyesi. Maddi yönden bir sıkıntı olduğunu zannediyorum. Ayrıca biz tanıtım ve reklam da yapmıyoruz. Yine maddiyata dayanıyor her şey.” (Ömer, 70 yaşında)

“Dernek üyeliğim var. Derneği ilk duyup gittiğimizde yardım amacıyla kitap, el işleri satılıyordu. Baya bir satış yapıldı. Ancak sonrasında yardım amacıyla yapılan bir şey pek görmedim. Sadece o zamanlar Ramazan ayında yardıma muhtaç ailelere kumanya verilmişti. Ama Dana Bayramı dışında da bir yemek organizasyonu yapıp, para toplayarak yardıma muhtaç ailelere veya derneğe yardım yapılabilir. Bir Dana Bayramı ile kalmayın. Yani bir gezi, piknik, yemek vs. toplanılsın. Elimizden ne geliyorsa yapalım. Benim düşüncem böyle.” (Elif, 59 yaşında)

Dana Bayramı’nın sadece Afro-Türklerle yönelik bir etkinlik olmadığını, diğer insanlar tarafından da merak edildiğini ve her geçen sene toplumda daha da kabul görmeye başladığını anlatılardan görüyoruz:

“Önceki senelerde komşularımı, camiadan arkadaşlarımı da getirdim. Merak ediyorlar ve gelmek istiyorlar.” (Ömer, 70 yaşında)

“Beni tanıyan ve ilgisini çekip gelmek isteyen arkadaşlarımı da götürüyorum. Siyahların buluşması gibi bir şey iken pikniğe bizden çok beyazlar gelebiliyor.” (Büşra, 23 yaşında)

“Dana Bayramı’na sadece zenciler gelmiyor. Sadece zencileri sokacaksın diyelim, öyle bir şey olmuyor tabii ki. Çünkü gelinlerimiz, torunlarımız hep beyaz. Karıştık yani. Bazen merak eden arkadaşlarım oluyor, ‘sadece

zenciler, Araplar mı gelebiliyor?’ diye sorduklarında ‘öyle şey mi olur’ cevap veriyorum. Geçen sene on kişi getirdim. Çok hoşlarına gitti. ‘bir dahaki ne zaman olacaksa, muhakkak haber ver’ dediler.” (Elif, 59 yaşında)

Yaptığım bütün görüşmeler arasında derneğe karşı mesafeli olduğunu ve etkinliklerine katılmayı tercih etmeyini söyleyen bir katılımcı ile karşılaştım:

“Dernek üyeliğim yok. Dana Bayramına gitmedim, gitmeyi de düşünmüyorum. Akrabalar var, herkes birbirini tanıyor. Ben böyle kalabalık ortamlarımı sevmediğim için pek tercih etmiyorum.” (Furkan, 30 yaşında)

Katılımcılardan bazıları bu zamana kadar dernek ve çalışmaları hakkında bilgilerinin olmadığını, derneğin varlığından tamamen tesadüfen haberdar olduklarını ifade ettiler:

“Dernek hakkında pek fazla bilgim yok. Tesadüfen dernek başkanı, yan komşumun arkadaşıymış. Daha üyeliğim de yok. Şimdilik sadece ritim grubuna katılıyorum. İki derse gittim. Dana Bayramı’na ilk defa gideceğim.” (Zeynep, 53 yaşında)

“İlk defa Dana Bayramı’na katılıyoruz. Derneği bilmiyordum, yeni tanışacağız. Fuar’da bizim takı sergimiz vardı. Ahmet Bey ve oğluyla orada karşılaştık. ‘Derneğimiz var, katılır mısınız?’ dedi. Sonrası arayıp, mesaj atarak bizi buraya davet etti.” (Firdevs, 60 yaşında)

“Dernek hakkında hiç bilgim yok. İki senedir Dana Bayramlarına gidiyorum.” (Melike, 64 yaşında)

“Dernek üyeliğim yok. Dernek hakkında hiçbir bilgim yok. Neler yaptıklarını yalnız internette görüyorum. Ama çok istiyorum, gidip tanışmak. Belki dernek sayesinde kökenlerimizin ucundan, kıyısından bir şey yakalarım.” (Gülây, 60 yaşında)

“Dernek hakkında bilgim var. Beş- altı yıl önce Zülfü Livaneli’nin Atatürk’ün Trablusgarp’taki anıları ile ilgili ‘Veda’ filminde figüranlık için Araplara çok ihtiyaç duydular. Bizi de davet ettiler, Bayındır’dan gelen birçok Arap ile samimi olup, sohbet ettik. Derneğin olduğunu ve Dana Bayramı’nın kutlandığını o zaman öğrendim. Genelde çekime gelen Arapları da oradan bulmuşlar.” (Halil, 60 yaşında)

Afro-Türkler arasında birlik ve beraberliği tesis eden, tanınırlıklarını artıran bir araç olan dernek tarafından kullanıma sokulan “Afro-Türk” tanımlamasının kendi kökenlerini anlatan yeni bir kimliğe katkı sağladığı fikri hâkimdir:

“Derneğin Afrika kökenli Türklere çok katkısı olduğunu düşünüyorum. Normalde herkes dağınıktı ve birbirimizi pek bilmiyorduk. Dernek sayesinde herkes bir araya toplandı. Rahmetli başkan Mustafa Olpak sayesinde insanlar kendine geldi. Eskiden insanlar kendilerine ‘Arap’ diyordu, kişiler Arap değil, Afrika kökenli olduklarını öğrendiler.” (Cengiz, 35 yaşında)

“Mustafa Olpak ile tanışana kadar sorana ‘Türk’üz’ diyorduk. Bunun hiç mevzusu da olmadı. Mustafa Olpak ve dernekle artık kendimizi Afro-Türk olarak niteliyoruz.” (Kübra, 51 yaşında)

“Dernek ile ismimiz duyuldu ve görünür kıldık. İnsanların hayatlarına Afro-Türk kelimesi girdi. Artık Zenci veya Arap değiliz. Önceden ötekiydik, rahmetli başkan Mustafa Olpak sayesinde Afro-Türk olduk. En azından artık ismimiz, cismimiz var.” (Nur, 29 yaşında)

“Afrikalı Türkler derneğin faaliyetleri ile en azından belli bir nüfuza sahip oldular. Daha önceden kimse kimseyi tanıımıyordu. Basında yer almamız, bilinirliğimizin artması ile bize bir özgüven geldi. Tabi hala bazı insanlar Türkiye’de Afrika kökenlilerin yaşadığını bilmiyor. Sadece okumaya gelenleri, saat satanları ve futbolcuları biliyorlardı.” (Ali, 34 yaşında)

Dernek başkanı Şakir Doğuluer, dernek olarak İzmir şehir merkezinde yaşayan Afro-Türlere ulaşmakta ve iletişim kurmakta sıkıntı yaşadıklarını, dernek faaliyetlerine de biraz ilgisiz kaldığını söyledi. Bunun nedenini Afro-Türk bireylerin İzmir’in bütün ilçelerinde dağınık halde yaşadıklarından ve yıllardır toplum içerisinde birbirinden kopuk ve görünmez olarak bulunmalarından ve evlilik yoluyla asimile olmalarından kaynaklandığını düşünmektedir. İzmir merkezde yaşayıp, dernekle iletişim halinde olan kişilerin sayısı, köylerde yaşayıp dernekle iletişim halinde olanlara göre daha az olduğundan ben de görüşme yapacağım kişilere dernek aracılığıyla- ki başkan Şakir Doğuluer çok fazla uğraş vermesine, birçok telefon görüşmesi yapmasına rağmen- ulaşmaya çalışırken bu anlamda çok zorlandım. Ayrıca ulaşılan kişilerden bazıları da görüşmeyi kabul etmediler. Sonradan tamamen tesadüf eseri bulduğum bir fotoğraf ve baba dostu bir Afro-Türk sayesinde bu zorluğu aştım. O zaman anladım ki İzmir’in birçok semtinde derneğin ulaşamadığı ama aralarında akrabalık ve arkadaşlık bağının kuvvetli olduğu birçok Afro-Türk aile var. Derneğin varlığından haberdar olmayan veya derneğin hiçbir etkinliğine bu zamana kadar katılmayan kişileri görünce “acaba dernek kendini tanıtma ve İzmir merkezindeki Afro-Türk topluluğu ile iletişim kanalları oluşturma noktasında biraz eksik mi kalıyor?” sorusunu düşündürdü.

4. AFRO-TÜRKLERİN KAMU KURUMLARI İLE KURDUĞU İLİŞKİLER

4.1.OKUL VE EĞİTİMSEL DENEYİMLER

Afro-Türklerin okul ve eğitimsel deneyimlerinin neler olduğuna geçmeden önce eğitim olgusuna dair tespit edilen bulgu Afro-Türklerin eğitim seviyelerinin düşük olmadığıdır. Görüşme yapılan katılımcılar arasında okuma yazma bilmediğini beyan eden sadece yetmiş üç yaşında bir birey bulunmaktadır. Elli yaş üstü görüşülen yirmi dört kişiden sekizi üniversite, ikisi lise, üçü ortaokul, onu ilkokul mezunudur. Elli yaş altı görüşülen dokuz kişiden biri ortaokul, dördü lise, dördü üniversite mezunudur. İlkokul mezunu katılımcılara bakıldığında İzmir'in köylerinde doğup, ekonomik nedenlerle seksenli yıllarda meslek edinmek için şehre göçen bireyler bulunmaktadır. İlkokul mezunu iki katılımcı çocukken evlatlık olarak verildiği ve yanında oldukları aileler tarafından okula gönderilmediği sonrasında kendi imkânları ile eğitim alan kişilerdir. İzmir kent merkezinde doğan ilkokul mezunu bireylerin çoğu TEKEL ve TARIŞ gibi fabrikalarda çalışarak emekli olmuşlardır. Geriye kalanlar kentte yaşamanın bir avantajı olarak eğitim alabilme imkânına sahip olduklarından en az ortaokul bitirerek birçok farklı iş kolunda çalışmaktadır veya emeklidir.

Bireylerin aile ve yaşadıkları yer dışında toplumun diğer birey ve grupları ile ilk iletişim kurdukları, sosyalleştikleri, kendilerini fark ettikleri ve ifade ettikleri mekânlar okullardır. Bu bağlamda okul hayatı Afro-Türklerin kimlik ve ten renginden dolayı karşılaştıkları olumlu veya olumsuz olayları deneyimledikleri alanlardan biridir.

Bazı katılımcılar okul hayatlarında farklılıklarını hissettirecek diğer kamusal alanlarda tecrübe ettikleri durumlar gibi herhangi bir olayla karşılaşmamıştır:

“Çocukluğumda hatırladığım herhangi bir şey olmadı. Çocuklarım da okula giderken hiç denk gelmedi, bir şey olmadı. Yaşasalar, çocuklarımız ‘anne bana şunu dedi, bunu dedi’ derlerdi.” (Elif, 59 yaşında)

“Hiç böyle şeyler hatırlamıyorum. Hatırlasam söylerim. Çocuklarım da herhangi bir sorunla karşılaşmadı.” (Ömer, 70 yaşında)

“Öğretmenlerimden hep sevgi gördüm. Olumsuz hiçbir şeyle karşılaşmadım. Benden daha esmer Türk arkadaşlarım vardı. ‘sen nasıl zencisin’ diyorlardı.” (Gülay, 60 yaşında)

Kimileri okul hayatında herhangi bir sorunla karşılaşmamalarını ilçe, köy, mahalle gibi yaşadıkları yerde tanınır ve bilinir olmalarına, doğup büyüdüğüleri aynı çevrede okula gitmelerine ve birlikte büyüdüğüleri arkadaşları ile okulda vakit geçirdiklerine bağlamaktadır:

“Kendi köyümüzün içinde alışkın olduğumuzdan, fazla okumadığımızdan ilkokul dönemlerinde olduysa da çocukluğumuzdan bilmiyoruzdur.” (Tarık, 61 yaşında)

“Biz Torbalı’da köklü bir aile olduğumuzdan herkes tanıdığı için herhangi bir sıkıntı olmadı. Ayrıca okuduğum okullarda aynı çevrede olduğu için herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadım.” (Ali, 34 yaşında)

“Köylerde herkes ile içiçesin, doğup büyüdüğü yer, mesela annemin, babamın doğup büyüdüğü yer çok sorun olmuyor. Herkes alışık, bir arada yaşıyorsun, okula beraber gidiyorsun, arkadaşsın, kardeş gibi oluyorsun. siyah beyaz ayrımı çok olmuyor, hatta daha bir sevecenlik var.” (Fatih, 63 yaşında)

Betül, Afro-Türk olarak farklı olmanın kendisine pozitif yansımasının olduğundan ve eğitim hayatı boyunca hep avantaj sağladığından bahsetmiştir:

“Ne oturduğum çevrede ne de gittiğim okulda herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadım. Aksine okulda popülerdim. Mesela lisede grup lideriydim. Benim çevremde on –on beş kişi olurdu.” (Betül, 53 yaşında)

Bütün bunlara rağmen Afro-Türklerin olumsuz anlamda diğerlerinden farklı olduğunun öğrenildiği ve öğretildiği yerin okul olduğuna dair anlatılar da bulunmaktadır:

“Çocuklukta farklı olduğunun farkına ancak okula gidince varıyorsun.” (Ümit, 30 yaşında)

“Farklısın, lakabın zaten hep Arap, her zaman Arapsın. İlkokulda çok zorluklar çekiyorsun. Çok fazla arkadaşın olmuyor, arkadaşın söylemese de farklı sınıflardakiler bir şeyler söylüyor.” (Nur, 29 yaşında)

Afro-Türkler genellikle eğitim hayatı boyunca siyah ten rengine sahip tek öğrenci olmuşlardır. Bunda İzmir’de dağınık halde yaşamanın etkisi vardır:

“İlkokuldayım ve okul evimizin çok yakınındaydı, okuldaki tek melez çocuk benim. Siyah demeyim çünkü melezim. Ortaokula gittim, tek melez çocuğum. Liseye Alsancak tarafında gittim. Allah’tan o zamanlar Nato askerleri Alsancaktaydı, henüz gitmemişlerdi. Siyahları, Afro-Amerikanları çok görüyorlardı. Okulda yine tek melezim. Ama dediğim gibi, hep tektim. Ben 1987’de üniversite bitirdim.” (Kübra, 51 yaşında)

“İlkokul, ortaokul, lisede beni çok severlerdi. Üstelik lisede zenci olarak ben tektim.” (Gülây, 60 yaşında)

Gündelik hayatta karşılaşılan lakap takma veya farklı isimlerle çağırılma pratikleri okul hayatında da yaşanmaktadır. Ancak bu pratikler kimi Afro-Türkler için olumsuz anlam içermeyen bir kullanım iken, kimileri için rahatsız edici bir durumdur:

“Lisede bazı arkadaşlarım lakap takabiliyordu. Mesela ‘Çiko’ diye lakabım var. Bu benim hoşuma gidiyor. ‘Çikolata’ diyorlar. Bazen ‘Arap’ falan da diyorlar. Hiç sevmiyorum bunu. Ama ‘Arab’ım’ dediklerinde hoşuma gidiyor.” (Yalçın, 24 yaşında)

“Hep ‘Arap, Arap’ diyip delirtiyorlardı. Okuldayken lakabım da ‘Kenyalı’ydı. Bazen sıkma noktasına geliyordu ve sinirleniyordum. Öğretmenler de şahsi isim bazen kullanmazlar ‘Arap’ derlerdi. Belki bu ten renginden kaynaklanıyor olabilir.” (Furkan, 30 yaşında)

“Çocukluğumuzda özellikle dizilerde oynayan artistlerin veya futbolcuların isimleri lakap olarak veriliyordu. Biz de lakap takıyorduk, bize de takılıyordu. İlkokul öğretmenin ‘karabiberim’ diye çağırırdı. O tabi bunu sevgiyle söylüyordu.” (İbrahim, 50 yaşında)

“Bana zayıf olduğum için ‘çitlembik’ diye sesleniyorlardı. Çocukluğum zaten çok zayıf geçtiği için çok üzül müştüm. Çok yakın arkadaşım birkaç kere ‘çikolata’ diye söylemde bulundu. Ama abime ‘Webster’ diyorlardı. Babamın lakabı da ‘Sarı’ydı. Ama bunlar alaycılıkla değil tamamen sempatik bulunduğu için yapıyordu. Herhangi bir kötü seslenme veya lakabımız yoktu.” (Esra, 33 yaşında)

“Hiç lakap takmadılar ama soyadımızı söylüyorlardı. Soyadım hoşlarına gidiyordu. Çikolata diyorlardı. Çocukken yadırgıyolardı.” (Firdevs, 60 yaşında)

Afro-Türkler arasında çocukken yaşanan olumsuz deneyimlerin eğitim sürecinde motivasyonu ve başarıyı etkilediğinden okula gitmeyi istemediğini söyleyenler olmuştur:

“Evka 5’te ilkokula gittiğimde yaşadım. Tam olarak hatırlamıyorum ama annemin anlattıklarında ilkokul 1.sınıfta esmerliğimden dolayı diğer çocuklardan bir ayrımcılık gördüğüm için okula falan gitmek istememişim.” (Büşra, 23 yaşında)

“Birkaç kere, o kadar iyi bir öğrenci olmamam rağmen okulu bırakma durumuna geldim.” (Nur, 29 yaşında)

Yalçın ve Esra, okulda yaşadıkları olumsuz olaylardan psikolojik olarak nasıl etkilendikleri şu şekilde dile getirmiştir:

“İlkokula gidiyordum. En fazla ikinci veya üçüncü sınıftaydım. Öğretmen oturacağımız yerleri belirliyordu. Beni bir kızın yanına verdi. Kız siyah olduğum için yanıma oturmadi. Bu durum beni çok üzdü. Sonra öğretmen konuştu falan ama bunu hiç unutmuyorum. Küçükken çok ağladığım zaman oldu, hep içime

atıyordum. Evdekilerin haberi olmazdı, odama geçer 'niye böyleyim' diye ağlardım.” (Yalçın, 24 yaşında)

“Çocukken okul hayatım boyunca dışlanmasam bile psikolojik ve sözlü olarak baskısını yaşadım. Bir de sakin ve sessiz bir çocuksanız bunu kaldırmak çok kolay olmuyor. Anaokuluna gittiğimde babam benden daha koyu olduğu için çocuklar ‘Aaa, Esra’nın babası Arap’ diye çok söylemlerde bulunuyorlardı. Bu da beni çok üzdüğü için babamın hiç okula gelmesini istemediğimi hatırlıyorum. Belki çok baskın bir karakter olmadığım için bunun psikolojik üzüntüsünü yaşadım.” (Esra, 33 yaşında)

Afro-Türklerin eğitim hayatında ten renginden dolayı yaşadıkları olumsuz olaylara dair çok çarpıcı iki anlatım bulunmaktadır. Meryem, oğlunun ten renginden dolayı üniversite eğitimini yarıda bıraktığını anlatırken; Betül, Afro-Türklerin bazen ten renklerinden dolayı diğer insanların sert tutumlarına nasıl maruz kaldıklarından bahsediyor:

“Oğlum Selim Ordu’da Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği okuyordu. Bu zenciliğinden dolayı çok sorunlar yaşadı ve psikolojisi bozuldu. Bir tane hocası ile çok problemler yaşadı ve beşinci yılında okulu bırakmak zorunda kaldı. Oğlumun anlattığına göre, yolda yürürken onu gören insanlar yavaşlıyorlarmış.” (Meryem, 57 yaşında)

“Yakın geçmişte Isparta’da üniversite okuyan bir arkadaşımız yurtta kalırken arkadaşları istememiş, ‘biz senle kalamayız, korkuyoruz’ demişler. Muğla’da anasınıfı öğretmeni bir arkadaşımız var. Veliler ‘çocuklarımız korkuyor’ diye şikâyet ediyor. Okul da görevden alıyor. Bunlar çok olmamakla beraber, yok da diyemeyeceğimiz örnekler.” (Betül, 53 yaşında)

Nur, üniversite eğitimi için Isparta’ya gitmeden önce önyargılardan dolayı yaşadığı çekinceyi ve sonrasını şu şekilde ifade etmiştir:

“Üniversite’yi Isparta’da okudum, öncesinde anneme dedim ki ‘Isparta’ya gider ve yobaz insanlar olur da bana bakarsa ve dalga geçerlerse kesinlikle üniversiteye gitmem’. Oraya vardık. Trenden indik. Ben o kadar alışkınım ki yeni bir ortama girdiğimde insanların bana bakmasına, birbirini dürtüp göstermelerine. İndiğimizde annemle birbirimize bakıyoruz, burada bir tuhaflık var. Neden insanlar bakmıyor. Meğerse orada çok fazla siyah insan varmış, belediye başkanı Somali’den aileler getirmiş, kalacak yer, iş sağlamış. İnsanlar da alışkın olduğu için hiç zorluk çekmedim.” (Nur, 29 yaşında)

Afro-Türkler bazen okul hayatı boyunca yaşanan olumsuzlarla baş etmek ve toplumda kabul görmek için sürekli başarılı ve girişken olmak, performans göstermek, rengin olumlu yönlerini ortaya çıkarmak ve daha fazla çabalamak zorunda kalmaktadır:

“Liseye başladım, ilk başta çok zorlandım. Gittim bir tek ben vardım böyle. Gittiğiniz yerde, renginiz böyleyse ya da ezilmiş bir tip iseniz, ya çok çalışkan olacaksınız ve kendinizi göstereceksiniz ya da çok sessiz sakin olup,

olanları sindirip, görünmez olacaksınız. Ben burada okuyacaksam böyle iyi bir öğrenci olayım dedim. Tiyatro etkinlikleri oluşturdum, şiir etkinlikleri düzenledim, çalışkan bir öğrenci olunca yavaş yavaş baktım rengin etkisi silinmeye başladı. Ve sonrasında artık insanlar seni görüyor, rengini görmüyor. Ama sessiz kalmış olsaydım, daha zor olurdu.” (Nur, 29 yaşında)

“İlkokulda okul birincisi falandım ve baya popülerdim. Ortaokul bire başladığımda bütün derslere farklı hocalar falan giriyor, ilk defa farklı bir hayatla karşılaşıyorsun. Gene başarılı bir öğrenciydim. Sınıfta üç -dört tane kız ve bir de ben teşekkür almıştım. İki- üç tane kız da takdirname aldı. Öğretmen şey demişti. Kızlar hep takdir, teşekkür alıyor. Erkeklerden bir tek ‘boncuk’ demişti. Aklımda kalmış. O zamanlarda bu beni inciltilmişti. Hani bazen bu tür şeylerde karşılaşıyorsun.” (Eyüp, 56 yaşında)

Diğer Afro-Türklerin okul hayatında yaşanan olumsuz deneyimlerden farklı olarak Zeynep, bilhassa kendisinin karşılaştığı bir sorunda ten rengi farklılığına vurgu yaptığını dile getirmiştir:

“Sadece lise imtihanlarında, ayrımcılık değil ama ben onları oradan vurmaya çalıştım. Ama tutturamadım. Kayıtlarda bir problem çıkmıştı. Rengimden dolayı mı beni almıyorsunuz dediğimde müdür ne alaka dedi. Rengimle alakalı hiç bir şey yaşamadım.” (Zeynep, 53 yaşında)

Kimi Afro-Türkler gidilen okullarda problem yaşanmamasını dikkat çekici tavır ve davranış sergilenmemesine bağlamaktadır:

“Lise’de de çok sevilmeyen bir insan değildim. Gıcık veya farklı bir algı sergileyen insan da olmadığım için arkadaşlarım veya çevremdeki insanlar çok ırkçılık yaptılar diyemem. Üniversite’de özellikle hiçbir şey yaşamadım.” (Büşra, 23 yaşında)

“Gittiğiniz yerde, renginiz böyleyse ya da ezilmiş bir tip iseniz, ya çok çalışkan olacaksınız ve kendinizi göstereceksiniz ya da çok sessiz sakın olup, olanları sindirip, görünmez olacaksınız.” (Nur, 29 yaşında)

Görüşme yapılan Afro-Türklerin birçoğu okulda öğretmenleri veya idareciler ile sorun yaşamadıklarını söylemişlerdir. Ancak Meryem, çocuklarının okul kaydı sırasında yaşadığı sorunu şöyle anlatmıştır:

“Çocuklarım okula başladığında sorun yaşadık. Buradan başka yere taşınınca yaklaşık bir ay kadar okula kayıtlarını yaptıramadım. ‘Bugün git, yarın gel’ diyorlardı. Sonra Milli Eğitim Müdürlüğü’ne gittim ve şikâyetimi dile getirdim. Çocuklarım çok başarılı olduklarından yanımda belgelerini götürmüştüm. Milli Eğitim Müdürü benim yanımda öğretmene telefon etti. Sonrasında o öğretmen bizi okulun girişinde merdivenlerde karşıladı.” (Meryem, 57 yaşında)

Tarık, torunlarının okulda yaşadığı problemlere ebeveyn olarak müdahale etmek zorunda kaldıklarını ifade etmiştir:

“Benim torunlarım mesela geçen sene olay yaşadı. Çocuk, Fevzi Çakmak İlkokulunda okuyor ve sorun yaşadı. Okula gittik, müdahale ettik. Bir daha öyle büyük sorun olmadı. Ara ara oluyormuş da, daha öncesi gibi değil.” (Tarık, 61 yaşında)

Nur, okul hayatında kendi yaşadığı sorunlarının benzerini bir ebeveyn olarak çocuğunun da yaşamasından nasıl korktuğunu şöyle dile getirmiştir:

“Benim okula giden bir çocuğum var. Kendim okulda sıkıntı yaşadığım için hep nasıl olacak diye düşünüyordum. ‘Çocuğu okula götüreceğim, acaba arkadaşlarının arasında bir sıkıntı yaşayacak mı?’ diyordum. Ama okulda beni Emre’nin annesi olabileceğimi düşünemiyorlarmış. ‘Nasıl yani, sen Emre’nin annesi olmazsın, ablası olabilirsin ancak’ diyorlar. Beni ablası zannediyorlarmış.” (Nur, 29 yaşında)

Nur, günümüzde kendilerine yönelik pozitif ayrımcılık olduğunu düşünmekle birlikte ten renginin okul hayatına adaptasyon sürecine ve arkadaş edinmesine etki ettiğini düşünmektedir:

“Şuan siyahi olmanın olumlu tarafları çok fazla, artık pozitif ayrımcılık var. İnsanlar seviyor. Benim çocukluğumda böyle değildi. Daha zorlandık. Lakabın zaten hep Arap, her zaman Arapsın. İlkokulda çok zorluklar çekiyorsun. Çok fazla arkadaşın olmuyor, arkadaşın söylemese de başka sınıflardakiler bir şeyler söylüyor. Belli bir zaman sonra Torbalı’ya taşındık. Liseye başladım, ilk başta çok zorlandım. Gittim bir tek ben vardım böyle.” (Nur, 29 yaşında)

Okul ve eğitim hayatında farklı kimlik ve ten renginden kaynaklı yaşanan sorunlara karşı en önemli mücadele aracının yine eğitim olduğu düşünülmektedir. Eğitim müfredatında yapılacak değişiklikler ile farkındalık oluşturacağı, çocukluktan itibaren bu toplumda Afro-Türk bireylerin de var olduğu gösterilerek görünürlüklerinin artacağı kanısındalar:

“Aile eğitimi önemli. Küçük çocuklar ‘‘Aa!, Arap geçiyor’ dediğinde anne ya da baba kahkaha atarsa, olmaz. Oysaki anne ve babalar ‘o teyze öyle, insanlar farklı farklı olur’ deseler, yeni nesil çok güzel yetişir.” (Meryem, 57 yaşında)

4.2.KAMU HİZMETİNE ULAŞIMA DAİR DENEYİMLER

Afro-Türklerin kamu kurum ve kuruluşları ile kamu hizmetine girme ve faydalanma, kamu görevi yerine getirme hususları ve kamu görevlileri ile kurdukları ilişkide ne tür

deneyimlere sahip oldukları katılımcılara sorulan sorulara verilen cevaplarla anlaşılmaya çalışılmıştır.

Afro-Türklerin hastane, belediye, vergi dairesi, banka gibi kurumlarda bir kamu hizmetinden faydalanırken genellikle kimlik ve ten renginden dolayı herhangi bir olumsuz bir durumla karşılaşmamaktadırlar:

“Ailenin en büyüğü olduğum için zaten devlet kurumlarıyla olan işlerle hep ben ilgileniyorum. Oralarda hiç bir şeyle karşılaşmadım.” (Ömer, 70 yaşında)

“Herhangi bir şey yaşamıyorum.” (Furkan, 30 yaşında)

“Şimdi Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nden geldim. ‘Aaa!, bir dakika sen’ vs veya bakıştan falan hissedersiniz. Hiç hissetmiyorum. Ama Hiçbir zaman öyle bir şey karşılaşmadım. Kız kardeşimle gittiğimde de öyle. Bilakis muhabbet var. Bizim küçük çocukları seviyorlar. Severe yaklaşıyorlar Sevimli ve güzel buluyorlar. İşin bir de bu tarafı var: Tedirgin olma. ‘şimdi gireceğim kadın veya adam benim siyahi olduğumu görünce ne olacak?’ gibi bir şey hissetmiyorsunuz. Ege Üniversitesi'ne girip çıkıyorum. Koridorlarında yürüyorum. Oranın içerisinde Afrikalı doktorlar, asistan, çalışan bir sürü insan var.” (Eyüp, 56 yaşında)

Toplum içerisinde Afro-Türklerin bilinmemesinden ve bilgi eksikliğinden kaynaklı gündelik hayatın her alanında karşılaştıkları yabancı zannedilme ve merak edilerek soru sorulma durumu kamu kurumlarında da karşılırlarına çıkmaktadır:

“Hiçbir sorun yaşamadım. Sadece Arap olduğumuz için merak ediyorlar. ‘Nerelisin?’ diye soruyorlar. ‘Arabistan’dan geldim ama neresinden bilmiyorum’ diyorum ve öyle sohbet ediyoruz. Fazla sormazlar yani.” (Emine, 77 yaşında)

“Genelde ‘Türkçe biliyor musunuz?’ sorusuyla karşılaşıyoruz. Kız arkadaşımı bir kere hastaneye götürmüştüm. Verilen ilaç bağımlılık yapan bir ilaçtı. Sormak için içeriye girdim. Doktor ‘Türkçe biliyor musun’ dedi. ‘Biliyorum, anlıyorum’ dedim.” (Ali, 34 yaşında)

“Kimliğimizi gösterince şaşırtıyorlar. Bazen yabancı dille konuşuyorlar.” (Firdevs, 60 yaşında)

Bazı katılımcıların anlatılarından çalışanlar ve diğer kişiler tarafından merak edilme halini rahatsız edici bulmadıkları hatta kendileri hakkında sohbet etmesi sempatiyle ve olağan karşıladıkları görülmektedir:

“Resmi bir iş için gittiğimde herhangi birşeyle karşılaşmadım. Bazıları bakıyor. Bazıları 2ben Turgutludanım, şurdanım, burdanım. Bizim orda da senin

gibiler vardı ve çok samimiydik’ diye anlatıyor. Bazen ‘kaç yıl oldu buraya geleli?’ diye soranlar, ‘hepimiz kardeşiz’ diyenler oluyor.” (Fatih, 63 yaşında)

“Genelde ilk başta İngilizce konuşup kimlik istiyorlar. Ben Türk kimliğini çıkarttığımda ‘Aaa!, sen Türkmüşsün, kusura bakma seni yabancı zannettik’ diyorlar. Doğal olarak ben konuşmazsam bakınca yabancı zannediyorlar. ‘Öğrenci misin, doktora yapmak için gelenler oluyor’ diyorlar. Öyle güzel şeyler oluyor. Esprili geçiyor. (Cengiz, 35 yaşında)

Bazı katılımcılar ise kamu kurumlarında çalışan personellerin davranış ve tutumlarından memnuniyet duyduğunu, aralarında çok güzel bir iletişim ağı geliştirdiklerini şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir keresinde vergi dairesinde öğrenci kredisi ile ilgili işim vardı. Önce bir gittim, memurlarla konuştum. Sonrasında borcu taksitlendirip parayı yatırmak için tekrar gittiğimde memurlar ‘Bizim kız gelmiş’ dediler ve onlara bir yerden portakal gelmiş. Hemen eve götürüyüm diye bana poşet poşet portakal verdiler. Annem dışarıda otururken şaşırdı, ‘Aaa!, buradakiler seni nasıl tanıyorlar, baya kırk yıllık ahbapmış gibi davrandılar’ dedi. Ayrıca bankada bir işim oluyor, ‘Kolay gelsin’ diyorum. Hemen ‘Aaa, ne güzel Türkçe konuşuyorsunuz’ diyorlar.” (Nur, 29 yaşında)

“Hastaneye gittiğimde doktorlar bana çok özel ilgi gösteriyorlar. İlk sordukları soru, ‘Aaa! Sen nerelisin?, kökeniniz neresi?’ oluyor. Bir tane doktorum var, kendisini çok seviyorum. Aynı yaştayız, her hastalığımla ilgilenir. Bir gün buradan bir arkadaşımız vardı. O, renk olarak benden daha koyu ve engelli. Onu da yanımda götürdüm. Doktor ikimizi görünce çok sevindi, daha önce Afrika’ya gitmiş, bize anılarını anlattı ve ‘siz de gidin, görün memleketinizi, çok güzel’ diye tavsiye verdi. Gittiğim ritim kursunu biliyor, ‘Nasıl gidiyor Kübra?, Çok isterim birşeyler çalmayı falan’ diyor. Böyle sohbetler oluyor. Bir keresinde gittiğim hastanede hayatımda ilk defa otuzlu yaşlarında bir doktor, daha kapıyı açtığımda beni görünce ‘Aaa!’ diye şaşırdı. Nasıl bakıyor, saçlarımda salıktı ve yerlere kadar uzundu, dayanamadı ve tabi tipten ‘Nerelisin?’ falan diye sordu, muayene olmaya gittim ama baya sohbete daldık. İzmir’e yeni geldiği, hiçbir yeri bilmediğini, bizim kültürü merak ettiğini söyledi. Hatta görüşmek istediğini belirtti. Bir gün beni aradı, Hisarönü’ne götürdüm. Bir kahve içtik, çok ilgiliydi. Tabi sürekli sorular soruyor. (Kübra, 51 yaşında)

Tarık, hastane, vergi dairesi, belediye gibi devlet kurumlarında herhangi bir zorluk yaşamadığını söylemekle birlikte bu zamana kadar sadece Denizli’de bir banka şubesi çalışanı tarafından olumsuz tutum ve davranışa maruz kaldığı ile ilgili başından geçen olaydan şöyle bahsetmiştir:

“Baldızımın kızı üniversiteyi kazandı. Babası olmadığından ben Denizli Tavas’a götürdüm. Para yatırmamız gerekiyormuş, bankaya girdik. Banka da devlet bankasıydı. Memurun biri kadın, biri erkekti. Aslında kadın olanın yapması gereken şeyi, erkek yaptı bize. Erkek olan, kadını dürttü, Ama arkadaşı tepki vermedi. ‘Siz, nerden geldiniz?’ diye sordu. ‘ne yapacaksınız?’ dedim. ‘Türk

müsünüz?’ diye sorduğunda, ‘İngilizce mi konuşuyorum?’ diye cevap verdim. ‘tabi, galiba Türksünüz’ dedi. ‘galibası yok’ dedim, önüne kimliği attım. ‘Sen ne yapmaya çalışıyorsun?’ dedim. ‘Eee!, yani’ diyince, ‘En yüksek merci neresi seni oraya şikâyet ederim, ekmeğinden de olursun’ dedim. Sonra bayan, erkeğe ‘niye soruyorsun?’ diye kızdı. Böyle bir sorun yaşadık.” (Tarık, 61 yaşında)

Afro-Türkler gittikleri kamu kurumlarında memur veya diğer personel tarafından olumsuz herhangi bir muameleyle karşılaşmalarına rağmen kimi zaman çevrelerinde bulunan diğer insanların olumsuz tutum ve davranışlarına maruz kalmaktadır:

“Doktorlardan, çalışanlardan bir şey duymadım. Ama hastanede insanlar diyor bazen. Kimi soruyor, ‘Teyze, sen nerelisin?’, ‘Nerden geldin?’ diye. Ben de insan gibi izah ediyorum. Ama kimisi, ‘Aaa, Arap’a bak!’ dedin mi, tersliyorum.” (Ayşe, 72 yaşında)

“Bir gün hastaneye gittiğimde herkes renkten dolayı bana bakıyordu. Özellikle de bir anne- kız rahatsız edici derece bakıyordu. En son cesaretlenip ‘Bu renkten dolayı mutlu musunuz ya da renginizden rahatsız mısınız?’ diye sordular. Ben de onlara şey diye cevap verdim. ‘Elimin veya bacağımın bir tanesi olmasa ya da başka bir sorunum olsa ama beyaz olsam daha mı iyi olurdu’, ‘Allah’a çok şükür bu halimi ve kendimi çok seviyorum’ dedim. Sonrası özür dilediler.” (Meryem, 57 yaşında)

Gülây, yapılan görüşme esnasında kamu kurumları ile ilişkilerinde bu zamana kadar yalnızca Amerika Birleşik Devletleri İstanbul Başkonsololuğu’nda vize başvurusu sırasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğuna inanılmadığına dair yaşadığı farklı ve ilginç bir deneyiminin bulunduğunu söyledi:

“Herbalife ile Amerika’ya gitmek için vize almaya İstanbul’a gittim. Başkonsoloslukta sıraya girdim. Görevli ‘Türk müsünüz?’ dedi. ‘Türk’üm’ dedim. Evraklarım önünde, kimlik bilgilerim, tapularım, çocuklarımın okul durumları var. Kollarını bağlayıp benimle camın arkasından soğuk savaşa girdi. ‘Geri dönecek misiniz?’ diye sordu. ‘Evim burada, annem burada, çocuklarım burada’ diyorum. ‘Türkçe biliyor musun?’ diyor. ‘Evet, Türk’üm’ diyorum. Bu sefer ‘Rengin tutmuyor’ diyor. ‘Çünkü Afrika kökenliyim’ dedim. Türkiye’de bana bunu Amerikalı yaptı. Ardından ‘Nereden, ne zaman geldiniz’ soruları vs geldi. İş çıkma saate soktum, potansiyel terörist oldum. O bana, ben ona baya bir baktık. Bir yarım saat benimle çekişti. Sonra vize verdi. Ben bunu ülkemde hiçbir devlet dairesinde yaşamadım. Ama Amerikan Konsololuğu kendi yarattıkları terörü Müslümanlara ve siyahlara yapıştirarak benim canımı okudu.” (Gülây, 60 yaşında)

Bir devlet kurumundan emekli olan ziraat mühendisi Gülây, çalışma hayatı boyunca olumsuz bir tutumla karşılaşmamasını nispeten daha açık ten rengine sahip olmasına bağlamaktadır:

“Ben hep devlette çalıştım zaten ve hiçbir şeye maruz kalmadım. Akrabalarımın çoğu da İzmir’de çalıştılar ve herhangi bir sıkıntıları yoktu. Belki de bu durum benim tenimin renginin biraz açık olmasından kaynaklıydı.” (Gülây, 60 yaşında)

Sosyal Güvenlik Kurumunda memur olarak çalışan İbrahim, aynı iş yerinde uzun zamandır çalıştığını ve ten renginden dolayı kurumunda herhangi bir problem yaşamadığı söylemektedir:

“2008’den beri aynı yerde Sosyal Güvenlik Kurumu’nda çalışıyorum, öncesi de on seneden fazla da emekli sandığındaydım. Memurlar arasında hiçbir problemimiz yok.” (İbrahim, 50 yaşında)

Avukat Eyüp, İzmir Barosu’nun çeşitli komisyonlarında aktif olarak yer aldığı ve meslek yaşamı boyunca şikâyet edeceği bir durumla karşılaşmadığını anlatmaktadır:

“Avukatlık yaşantısında da baronun çeşitli komisyonlarında yer aldım. Aktif çalışmalarda yer alarak yirmi yedi yıllık meslek hayatımı keyifli, başarılı olarak sürdürdüm. Bu nedenle rengimden ötürü şikâyet ettiğimi hatırlamıyorum. Bilakis bu toplumda özgüveniniz de yerindeyse bu size artı olarak bile dönebiliyor.” (Eyüp, 56 yaşında)

Afro-Türklerin kamu görevi yerine getirme deneyimlerin yaşandığı alanlardan biri askerliktir. Görüşmelerde Türkiye’nin farklı illerinde askerlik görevini ifa eden erkek katılımcılar özellikle ten rengi ve kimlikten dolayı herhangi bir olumsuz olay ile karşılaşmadıklarını anlatmaktadır:

“Askerliğimi Ankara Etimesgut’ta tankçı olarak yaptım. Herhangi bir sorun yaşamadım.” (Tarık, 61 yaşında)

“Askerliği de Batman’da yaptım. Askerlikte pek gezemiyorsunuz ama orada hiç problem yaşamadım.” (Cengiz, 35 yaşında)

Kimi katılımcılar yabancı zannedilme ve kendilerine inanılamama, merak edilerek soru sorulma gibi pratiklerin askerlikte de karşılırlarına çıktığını söylemektedir:

“Askerliği İskenderun’da yaptım. Bakıyorlardı, ‘Türk müsün?’ diye sorduklarında, ‘Evet Türkiye’ye askerlik yapıyorum’ diyordum. Türkiye’nin her yerinden gelen herkesle kaynaşıyorduk. Koskoca tümende sadece siyah ben vardım. Bana boncuk diyorlardı. Askerlikte tümenin postacılığını yapıyordum. Hatta beni tümende, orduda tutmak istiyorlardı, ben istemedim. (Aydın, 73 yaşında)

“Askere gittim, aynı şeyi yaşıyorsun; komutanlar, Türkiye’nin her yerinden gelen askerler v.s. görmemiş, bilmiyor, şaşıyorlar. ‘nasıl oluyor’ diyor.

Onlara anlatıyorsun. Ama bir müddet sonra iş değişiyor, Sevimli hale geliyorsun.” (Fatih, 63 yaşında)

“Bilecik’te askerlik yaptım, orada yadırgayan da oldu. Bizim bölükteyken, diğer bölüklerden böyle bakıyorlardı.” (Hüseyin, 59 yaşında)

“Askerliğimi de Tunceli’de yaptım. ‘İsteseydin askerliğe gelmez miydin?’ diye soruyorlardı. Türk vatandaşı olup askere geldiğini düşünemiyorlar. Ten renginden dolayı acaba gelmese olur muydu diye akıllarından geçiriyorlar. Yabancı zannediyorlar. Onun dışında bir ayrımcılık, sıkıntı yaşamadım.” (Ali, 34 yaşında)

Ümit, askerlik yaparken herhangi bir sorunla karşılaşmadığını ve bilhassa komutanlarından her zaman olumlu tutum ve davranışlar gördüğünü, ancak bundan kendisini diğerlerinden farklı hissettirdiğinden dolayı rahatsızlık duyduğunu dile getirmiştir:

“Askerlik Döneminde olsun çok büyük bir şey olmadı. Şaşıyorlar. Askerliği Ankara’da yaptım. Askere gittiğimde yurtdışından gelen biri zannediyorlar. Ama anlatınca komutanlar, ‘Burası çok büyük bir alan, çok farklı insanlar her yerden geliyor. Herhangi bir sıkıntı yaşarsan bizle de görüşebilirsin’ tarzı sahiplenmeler oluyordu. Ama buna da gerek yok. Bu olumlu bir olay, ancak mesela niye bu psikolojiye ben gireyim. Bu tarz durumlar kişiye farklı olduğunu hissettiriyor. Ne gerek var yani.” (Ümit, 30 yaşında)

Askerliğini yedek subay olarak yapan Ömer, askerliği sırasında herhangi bir sorun yaşamamasına rağmen, ilk etapta “ten renginin askerliğini yedek subay olarak yapmasına engel olur mu?” korkusu yaşadığını anlattı:

“Ama ten rengi ile ilgili korku bende nerede oldu biliyor musunuz, yedek subaylıkta. Üniversiteyi bitirdim. Askerliğimi yedek subay olarak ilk Balıkesir, sonra Ankara’da yaptım. Bende bir ara ‘Acaba yapmazlar mı?’ diye korku oldu. Ama şükürler olsun, öyle bir sorun yaşamadım ve yedek subaylığımı rahat rahat bitirdim. Askeriyede, subaylarda, komutanlarımızda da hiçbir tepki olmadı. Sormadılar. Zaten askeriyede sizin bütün bilgileriniz önceden biliniyor.” (Ömer, 70 yaşında)

Kısa dönem askerlik yapan İbrahim, askerlikte herhangi bir sorun yaşamamasını kendinden önce başka bir Afro-Türk’ün aynı yerde askerlik yapmasından dolayı bilinir olmalarına ve aynı dönem askerlik yapanların eğitim seviyesinin yüksek olmasına bağlamaktadır:

“Askerliğimi kısa dönem sekiz ay Balıkesir’de yaptım. Orada belli bir eğitim seviyesinin üzerinde insanlar olduğu için herhangi bir sorun yaşamadım. Ama merak edip soranlar oluyordu. Benim bir şansım var. Bir dönem önce de siyah bir öğretmen askerlik yapmış. Oradaki üst kademedekiler hep biliyordu.” (İbrahim, 50 yaşında)

Afro-Türklerin kamu hizmetine girme ve devlet memuru olma sırasında farklı ten rengi sahip olunmasından dolayı çeşitli deneyimleri bulunmaktadır. Görüşme yaptığım katılımcılar arasında devlet memuru, öğretmen ve itfaiyeci bulunmaktadır. Bazı katılımcılar ayrıca ailelerinde polislik yapan veya emekli olan bireyler olduğunu, yetmişli yıllarda İzmir'in çeşitli yerlerinde Afro-Türk trafik polis olduğunu anlatmaktadır:

“Karşıyaka tarihinde melez, siyah bir trafik polisi varmış. Annemin anlattığına göre Basmane tarafında da bir trafik polisi varmış.”(Gülay, 60 yaşında)

“Yetmişli yıllarda İzmir'in Çankaya'sının göbeğinde bir siyah trafik memuru vardı, hani eskiden böyle yuvarlak bir varilin içinde duruyorlardı ve beyaz eldivenliydi. O, Çimentepe'de oturan, akraba değil ama bizimkilerin bir tanıdığı olan bir Afrikalıydı. Bu, şehrin bildiği bir şey. Ve 70li yıllarda bir trafik polisi olmak önemli bir şey.” (Eyüp, 56 yaşında)

Kamu hizmetine girme ve devlet memuru olmada ten rengi her ne kadar engel olarak önlerine çıkmasa da renginden dolayı polis olamadığını söyleyen katılımcıların sayısı da az değildir:

“Liseye başlamadan önce polis okuluna girmek istedim. Ama tenimden dolayı mülakatta elendim.” (Nihal, 28 yaşında)

“Ben ast subay olacaktım, olamadım bahane boyun kısa ya da polis olacaktım bahane boyun kısa. Aslında hep sebep, renkten.” (Bilal, 62 yaşında)

“Abim eskiden ortaokul olan Gürçeşme Lisesi'nden mezun oldu ve boylu posluydu. Yanımızda da Rüştü Ünsal Polis Okulu vardı. Oraya müracaat ettiğinde ten renginden dolayı polis olmayacağını ifade ettiler. Fakat sadece kendisinin değil, yüzünde yara izi olan, çok beyaz olan birinin de tahsili de göz önünde bulundurularak polis olmayacağını, çok dikkat çekeceğini ve hasım sahibi olacağını kibarca belirtmişlerdi.” (Halil, 60 yaşında)

Furkan, ten renginden dolayı Afro-Türklerin polislik gibi kamu mesleklerine kabul edilmemeleri ile ilgili tepkisini şu şekilde dile getirmektedir:

“Galiba polisliğe alınmıyormuş. ‘Niye? Biz dağdan mı geldik?’. Bu ülke için savaştık. Ne tipler var dikkat çeken oysa.” (Furkan, 30 yaşında)

5.SİYASAL KATILIM ARAÇLARININ KULLANIMI

Tablo 1: Siyasal Katılım Araçlarına Üyelikler

Üye Olunan Kuruluşlar	Kişi Sayısı
Siyasi Partiler	1
Sendikalar	5
Meslek Odaları	2
Futbol Kulüpleri	2
Kültür-Sanat-Sportif Faaliyetler içeren Kulüpler	3
Çeşit Amaçlardaki Sivil Toplum Kuruluşları*	13
Hiçbiri	11

Kaynak: Tez yazarı tarafından düzenlenmiştir.

*Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği de dâhil edilmiştir.

**Görüşülen kişi sayısı 33'tür.

Çalışmam kapsamında Afro-Türkler hakkında yazılı ve görsel basında çıkan haberleri tararken Türkiye'nin kamusal birçok alanında “görünür” olmadıkları düşünülen Afro-Türk topluluktan siyasi tercihleri ve söylemleri tamamen farklı iki bireyin ülke siyasetinde aktif olarak yer aldığını görmek beni oldukça şaşırttı. Mesut Mercan, 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde İYİ Parti'den milletvekili aday adayı ve 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde DP'den Selçuk Belediye Başkan Adayı; Yalçın Yanık'ın 24 Haziran 2018 Genel Seçimlerinde HDP'den İzmir 1.Bölge 3. Sıradan Milletvekili Adayı ve 31 Mart 2019 Yerel Seçimlerinde Bağımsız İzmir Büyükşehir Belediye Başkan Adayı idi. Sonrasında konu ile derneğin Facebook hesabında 24 Mayıs 2018 ve 25 Mayıs 2018 tarihli paylaşımlarda derneğin araştırmalar ve aralarında birliktelik oluşturmak için kurulduğuna, hiçbir siyasi parti ya da oluşumla bağlarının olmadığına, kişilerin şahsi siyasi tercihlerine karışmadıklarına, Mesut Mercan'ın dernek üyesi olmadığına, Yalçın Yanık'ın dernek yönetim kurulu üyeliğinin sonlandırıldığına dair açıklamalara denk geldim (https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1993285524039207&id=131765950191183). Ve dernek başkanı Şakir Doğuluer de gerçekleştirdiğimiz sohbet esnasında derneğin üyeleri arasında siyasi tercihi farklı birçok insanın bulunduğunu, derneklerinin siyasi bir oluşum olmadığını, herhangi bir siyasi parti ve sendikalar ile bugüne kadar iletişime girmediklerini ehemmiyetle belirterek kurumsal anlamda siyasi kurumlara karşı tavırlarını ve

özellikle siyasetten uzak durduklarını anlattı. Saha çalışmam 31 Mart 2019 Yerel Seçimler sürecine denk gelmesi nedeniyle Mesut Mercan ve Yalçın Yanık ile amaç ve hedeflerinin neler olduğuna, siyasi platformlarda “Afro-Türk” kimliğinin ve ten renginin yansımalarının neler olduğuna dair sohbet etme ve görüşme fırsatı yakalayamadım. Ancak burada özellikle belirtmem gerekir ki, dernek tarafından söylemleri ile kendilerini temsil etmedikleri belirtilen ve Afro-Türklerin sorunlarını çözmek için siyasal mekanizmada yer almadıkları düşünülen bu iki bireyin ülke siyasetine dâhil olma çabaları ve haklarında çıkan birçok haber, yapılan röportajlar neticesinde Afro-Türklerin toplum içinde “bilinirliklerinin” ve “görünürlüklerinin” artmasına katkı sağladığı gibi bir gerçeğin var olduğudur.

Kamusal alanlarda karşılıklı ilişkiler üzerine kurulu toplumsal hayatı besleyen ve sosyalleşmeyi arttıran siyasal, sosyo-kültürel platformlara dâhil olmak ve faaliyetler katılmak, bir yandan bireyi kamusal özne olarak yaşadıkları sistemde bir “şey” yapmasını sağlarken, diğer yandan zihinlere ve algı dünyasına girerek toplumda bilinirliğini, görünürlüğünü arttığı kanısındayım. Bu nedenle Afro-Türklerin bilinirliklerini arttıracak ve sosyalleşecekleri iletişim kanallarında ne düzeyde var oldukları ve bireysel ilgi ve tutumlarını görmek için siyasal, sosyo-kültürel platformdaki faaliyetlere katılıp katılmadıklarını, katılıyorlar ise hangi katılım araçlarını ve yollarını tercih ettiklerini görmek maksadı ile kendilerine dernek, meslek odaları, futbol kulüpleri ve çeşitli başkaca kulüpler, sendikalar, siyasi partilerde üyeliklerinin ve aktif görevlerinin olup olmadığına dair soru yönelttim. Büyük bir merakla bu konu ile ilgili soru sorduğumda ilk birkaç görüşmede tepki gösterenler ile herhangi bir siyasi parti ile bağının olmadığını üstüne basa basa ifade edenler oldu. Bunun üzerine sonraki görüşmelerde katılımcılara amacını ayrıntılı açıkladıktan sonra bu konuya dair soruyu yönelttim.

Görüşmelerde verilen cevaplardan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde ilk dikkat çeken nokta Afro-Türklerin örgütlenme süreçlerine aktif olarak katılım oranlarının düşük olmadığıdır. Katılımcıların sadece on biri herhangi bir kuruluşa üyeliği bulunmamaktadır ve büyük bir kısmı ev hanımıdır. Kimisi üyeliklerin bulunmamasının nedenini, zamanının olmadığı şeklinde açıklarken, kimisi herhangi bir kuruluşun ilgisini çekmediğini söylemiştir. Geriye kalan yirmi üç kişiden bazılarının birer kuruluş üyelikleri, bazılarının ise birden fazla kuruluş üyeliği vardır. Üyeliklerin tümüne baktığımızda bir kişinin siyasi parti üyeliği dışında hiçbir siyasi partinin örgütlenmesinde ne yönetim ne de üyelik düzeyinde bir Afro-Türk bulunmaktadır.

Eyüp, bireysel birkaç örnek dışında Afro-Türklerin siyaset içinde var olmamalarını, geliştirdikleri bir grup tavrı olmamasından, siyasi mekanizmalarında da çıkar alanlarına girmediklerinden ve aralarında diğer etnik gruplar gibi bir kanaat önderlerinin bulunmadığından ileri geldiğini düşünmektedir:

“Biz Türkiye’deki herhangi bir etnik grup tavrı gösterebilecek bir sayıya ve kültüre sahip değiliz. Öyle olsa bir sürü siyasetçi bizim peşimize takılır, biz de bir şekilde siyasetin içinde olurduk. Az sayıda siyasi çabalarda birisi milletvekili olmaya çalışırken, birisi belediye başkanı olmaya çalışırken, bizim de böyle bir topluluğumuz var demeye çalışıyorlar ama genel olarak bu bir şey ifade etmiyor. Çünkü bizde önderliğinden feyiz alınan veya dinlenen bir kanaat önderinin olduğu topluluk yapısı da yok. Böyle bir şey olmadığı için Afro-Türk topluluğunda herkes kendi görüşüne göre yaşıyor, çünkü siyasi anlamda bir amaç yok ve bu manada herhangi birini desteklememiz mümkün değil.” (Eyüp, 56 yaşında)

Sendika, dernek, meslek odalarına üyeliği bulunanlar, aktif çalışma hayatında olan ve emekli olmuş kişilerdir. Üyelik süreçlerinde Afro-Türk kimliğinin herhangi bir etkisi bulunmamakta ve tamamen kişisel tercih ve zevkler ön plana çıkmaktadır. Üye olunan kurumlara bakıldığında bazı üyeler yönetime katılmak, bir şey yapmak amacı taşıırken, bazılarının tamamen sosyalleşmek maksadı ile üye olduğu söylenebilir. Afro-Türklerin kamusal alanlarda sivil toplum kuruluşları, sendika, kulüp gibi kuruluşlarda yer almaları sosyalleşme aracı olarak hem kendi hayatlarına olumlu yansımaları bulunurken hem de toplum içerisinde bilinirliklerini artırma ve farkındalık yaratma bağlamında önemli kazanımlar içermektedir.

6.GÜNDELİK HAYAT VE KENTSEL MEKÂN KULLANIMI

6.1.KENTSEL MEKÂN KULLANIM DENEYİMLERİ

Kentsel mekânlar, tüm kent sakinlerinin erişebildiği, kullanımlarına sunulan ve ortak bir sosyal hayat oluşturan, kenti kent yapan önemli kamusal mekânlardır. Sokaklar, binalar, meydanlar, yeşil alanlar gibi kentsel mekânlar ile bu kentsel mekânlara ulaşımı sağlayan metro, tren, otobüs, vapur gibi araçlar bireyin kentteki varlığını gösterdiği ve toplum ile bir araya gelip etkileşime girdiği alanlardır. Her birey kentsel mekânı kullanırken kendi sosyo-ekonomik durumuna, etnik ve kültürel kimliğine, inanç, düşünce, maddi ve manevi değerlerine göre farklı fiziksel, zihinsel ve toplumsal deneyimler yaşar. İzmir'in kent sakinlerinden olan Afro-Türkler yüzyıllardır bu topraklarda yaşamalarına ve çoğunun artık dördüncü hatta beşinci nesil olarak İzmirli olmasına rağmen gündelik hayatta kentsel mekânları kullanırken birtakım olumsuz tavır ve davranışlara maruz kalmaktadırlar. Bu bağlamda 04 Eylül 2018 tarihinde Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği ile ilk temasım ve sonrası dernek aracılığıyla iletişime geçtiğim kişilerle gerek ev ziyaretlerinde gerekse dış mekânlarda yaptığım görüşmelerde gündelik hayatta ve kentsel mekânları kullanırken Afro-Türklerin ne tür deneyimsel pratiklerinin olduğuna dair sorular sordum. Buluşulan kafelerde, iş yerleri ziyaretlerinde ve metro, tramvay, vapur gibi toplu taşıma araçları kullanılarak gidilen çarşı, fuar, sergi gibi kentsel mekânlarda birlikte zaman geçirerek yaşadıkları deneyimlere bizzat şahit olma fırsatı da yakaladım. Afro-Türklerin gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanımlarının ne olduğuna bakmadan önce önemle belirtilmesi gereken bir nokta vardır. Bireylerin anlatılarından yola çıkarak kimlik ve ten renginden dolayı kamusal alanlarda mekânsal düzeyde dışlanma olmadığı ve herhangi bir kentsel mekân kullanımlarının engellenmediğidir:

“Özel olarak bize toplumun içerisinde ‘o Araplar’ diyen kimse olmaz. Öyle bir dışlama, dışarıda tutma, yaftalama, sen şuraya giremezsin, şuraya gidemezsin gibi bir şeye maruz kalmıyoruz.” (Eyüp, 56 yaşında)

İzmir'in birçok ilçesinin farklı semt ve mahallelerinde yaşayan Afro-Türkler kentsel mekân kullanımları sırasında yaşadıkları çeşitli deneyimlerini etkileyen en önemli faktör Afrika kökenli olmanın en belirgin göstergesi olan koyu ten rengine sahip olmalarıdır. Kimlik ve ten renginden dolayı gün içerisinde karşılaşılan olaylar genelde işaret etme, laf atma,

fısıldaşma, jest ve mimikler ile bakış ve imalara maruz kalma şeklindedir. Görüşmelerde bu hususta bireyler yaşadıkları deneyimleri şu şekilde anlatmaktadır:

“Eşim beyaz, ben siyah olduğum için bakanlar oluyor, kendi aralarında bir şeyler de söylüyor ancak bizi çok ilgilendirmiyor.” (Ömer, 70 yaşında)

“Otobüste de yetmişli yaşlarında bir adam yanında eşi, bir de üç-dört yaşlarında torunu vardı. Adam torununa beni göstermeye çalışıyor, dürtüyor, işaret ediyor. ‘Arkaya bak’ diyor. Çocuk dönüp bana bakıyor ama tepki göstermiyor. Bunu defalarca yapınca artık dayanamadım. Yanlarına gittim, ‘Çocuk bana bak, deden bayılacak şimdi. Beni gösteremedi ya!’ O hareketine çok sinirlenmiştim. ‘ayıp sana’ dedim. Daha sonra eşi geldi, özür diledi. Çocuk ondan akıllıydı. Köydeki insanlar kimi zaman şehre inmeye çekiniyor. Bazı şeyleri artık aştık ama bu zamana gelene kadar da çektik.” (Fatih, 63 yaşında)

“Bir gün annem, kardeşim ve dayımın eşi hasta ziyaretine gitmiştik. O zamanlar İzmir’de daha trolleybüsler çalışıyor, Bir durakta bir baktım Ergün hocam bindi, ön tarafa oturdu. Trolleybüs boştu ve biz arka tarafta oturuyorduk. Şöyle yan döndü, dikti gözlerini bize bakıyor. Ama suratında değişik bir ifade var. Annem de ‘Bu adam niye bize bakıyor’ diye sordu. Tabi rahatsız oldular. Hocam da anladı, kalktı yanımıza geldi. ‘Ne yapıyorsun sen burada’ dedi. ‘Hocam, annem’ deyince selamlaştılar. ‘nasılsınız, çok iyi kızınız var’ falan diye konuşuldu, sonrada indi.” (Kübra, 51 yaşında)

“Emre Belözoğlu’nun Trabzonsporlu futbolcuya ‘pis zenci’ dediğinde uzunca bir süre spekülasyonlar olmuştu. O dönem Kemeraltı’nda yürürken bir grup çocuk kendilerince eğlenecekler ya, ‘pis zenci’ diye laf attılar. O zaman çok sinirlenmiştim. Hatta arkalarından gidip ‘ne diyorsunuz?’ diyince mırıldanıp gittiler.” (İbrahim, 50 yaşında)

“Ailecek siyah olduğumuzdan evlenmeden önce annem, babam, kardeşimle dışarı çıktığımızda ‘Cosby ailesi’ diyorlardı. Hep gülüşenler, bakanlar oluyordu.” (Cengiz, 35 yaşında).

“Bir gün kahvede oturup gazete okuyorum. Yanıma Kayserili bir adam geldi ve oturdu. ‘Sen Türk müsün?’ diye sordu. ‘Türk’üm’ dedim. ‘Konuşman çok normal, nasıl oluyor?’ dedi. ‘Dayı, sen hiç İzmir’de zenci görmedin mi?’ diye sorunca ‘yok görmedim’ dedi, konuştuk ve samimi olduk. Hala daha inanamıyor, ‘İzmir’de nasıl zenci olur?’ diyor. Bana, ‘sen askerlik de mi yaptın?’ diye soruyor. (Bilal, 62 yaşında)

“Ten Rengi Ayrımcılığı: İzmir ve Merkez İlçelerinde Yaşayan Afro-Türkler” üzerine bir araştırma yapan Körükmez (2014, s.7), ten rengi üzerinden yapılan ayrımcılığın ırkçılık içinde kaybolan bir “renkçilik” olduğunu düşünmektedir. Renkçilik kişilerin ilişkilendirildikleri ırk veya etnisitiden bağımsız dış görünüşleri sebebiyle ayrımcılığa maruz kalmalarına denmektedir. Renkçilikte hiyerarşi, açık ten, koyu tenden daha değerli ve beyazların yüzü ve bedeni Afrikalı yüz ve bedenden daha değerli şeklindedir (Harris,

2013'den akt. Körükmez, 2014, s.6). Dernek başkanı Şakir Doğuluer ise yaşadıkları olayları ırkçılık, renk ayrımcılığı olarak değerlendirelemeyeceğini; ancak “renk tacizciliği” olduğunu söylemektedir. Bu bağlamda ben de yaptığım görüşmelerin bazılarında Afro-Türklerin gündelik hayatta doğrudan ve sert biçimde yaşadıkları ve “taciz” olarak adlandırılabilir çok çarpıcı anlatılarla karşılaştım:

“Bizim Dana Bayramı’nda önde iki-üç dansçı, arkada müzik grubu oluyor. Bundan iki sene önceki Dana Bayramı’nda üç kişi önde dansçı olsun dediler. Bana rica ettiler, hasır etek falan var. ‘Tamam, ben dansçı olayım’ dedim. Yukarıya çıktık, eteği giydim ve üç kişi kortejden ayrı kaldık. Üç-dört tane yirmi yaşlarında çocuk ama nasıl gülüyorlar, ‘Kaçın bu bizi yer, Afrikalılar basmış burayı’, hatta bir tanesi ‘gidin memleketinize falan’ diyorlar. Dayanamadım ve en son dönüp ağızma geleni söyledim. O yürüyüş internette canlı yayınlandı, yorumları okuyunca çok canım sıkıldı. Yorumlar hep ‘bunlar da nerden çıktı, gitsinler ne yapacaklarsa memleketlerinde yapsınlar, Afrikalı Türk olmaz’ şeklindeydi.” (Kübra, 51 yaşında)

“Hiç unutmuyorum, statta 23 Nisan kutlamaları vardı. Ömer de TRT’de çalıştığı için çekimleri hep o yapıyor. ‘Hadi sen de gel’ dedi. Çünkü kardeşleri de orda, ‘Toplaşalım’ dedik. Akşamüzeri fuardan çıktık. Yedi sekiz tane on üç- on beş yaşlarında çocuklar taş mı atmadılar, neler yapmadılar. Ama bize nasıl gülüyorlar. Çünkü bahsettiğim kişi çok siyah, baya siyah. Bütün Afrikalı olmanın fiziksel özelliklerini taşıyor. İri dudaklar, çok siyah bir ten, en-boy olarak büyük bir çocuk. Fuarın çıkışına kadar peşimizden geldiler. Olmadık laflar falan. Ben dayanamadım. O, ‘Boşver Kübra, ben alışkınım’ dedi. (Kübra, 51 yaşında)

“Bir kere burada Mevlana Tepesi yeni açıldığında kavga etmişim. Adam rengimle alakalı ailesinin yanında dalga geçmeye çalıştı. Ben ‘Eşinden utanmıyorsun, bari çocuğundan utan. Onun yanında böyle yapma’ dedim. ‘Ne olacak, lan’ deyince saldırdım. Bir tümsek vardı, oradan düştü ve adam polismiş. Silah çekti. Orada polisler bekliyordu. Şikâyetçi oldum. Beni alıp götürdüler. O gelmedi. Karakolda bayağı bekledik. Polis olduğunu da zaten orada öğrendim. Sabaha kadar beni tuttular. İfademi aldılar. O adamı getirmediler. ‘Yüzleştirin, yalanım varsa yalan söylüyor desin’ diyorum. ‘Yok, işte burada değil gitti’ diyorlar. Daha iki saat önce yaşandı bu olay. ‘Şikâyetçiyim, getirin konuşalım. Orta yolu bulalım, şikâyetimi geri alacağım, suçlu olan ben değilim ama beni burada tutuyorsunuz’ diyorum. (Cengiz, 35 yaşında)

“2007 yılında dolmuşta adamın bir tanesi fotoğrafımı çekti. Adam açık söylemese de rengimin farklı olmasından dolayı çekme gereği hissetmiş. Sonrası şikâyetçi oldum, dava açtım. Hukuksal anlamda bir sonuç çıkmadı ama asla böyle bir şeyi affetmem. Taciz eden bir insana tokat attığım ya da kavga ettiğim de oldu. Belki benim rengimi farklı görüp Türkçe konuşmadığımı zannedip de bana yanaşmış da olabilir. Çok fikrim yok, fakat burada yaşayan arkadaşlarıma göre bu konularda benim daha fazla anım var.” (Esra, 33 yaşında)

Kentsel mekânda “laf atma” olarak adlandırılan sözlü taciz pratiklerinde çoğunlukla “Arap, kara, zenci” gibi ifadeler ile kişilerin arkasından ünlü sporcu, futbolcu, sanatçı ve artist isimleri ile çağırılma karşılaşılmaktadır:

“Laf söylüyorlar. ‘Arap’a bak, zenciye bak, ulan bu kim?, Kömürlükten mi geçmiş bu’ diyorlar. (Ayşe, 72 yaşında)

“Eskiden Beşiktaşlı futbolcu Fani Madida diye seslenirlerdi.” (Ali, 34 yaşında)

“Genelde insanlar bizi futbolcu isimleriyle çağırabiliyorlar. Askerdeyken bana Fenerbahçeli futbolcu ‘Appiah’ın adıyla sesleniyorlardı. Komutanlar bile adımı bilmiyordu. Bilenler bile ‘Appiah’ diyorlardı, kendi öz adım gibi olmuştu.” (Cengiz, 35 yaşında)

Ayrıca kırk yaş üstü bazı katılımcılar özellikle seksenler yıllarda Türkiye’de yayınlanan kölelik ile bağlantılı “Kökler”, “Köle İsaura” gibi yabancı dizilerin etkisiyle insanların kendilerine “Kunte Kinte” gibi isimler ile seslendiklerinden bahsettiler:

“Televizyonda ‘Kökler’ ve ‘Köle İsaura’ dizilerinden sonra özellikle bizim lise yıllarımıza denk gelmişti, tam yetişme çağlarımız, o zamanlar ciddi ciddi dalga geçmek amacıyla, iyi niyetli olduklarını zannetmiyorum. ‘Kunte Kinte’ diyorlardı. (Kübra, 51 yaşında)

“Kökler dizisinin etkisiyle laf atanlar oluyordu. Ayrıca ben de dizinin etkisiyle ergenlik zamanım da ‘siz beyaz, ben esmer’ demeye başladım, ‘siz beyazlar yapıyorsunuz, biz esmerleri eziyorsunuz?’ diyordum.” (Zeynep, 53 yaşında)

“Bir zamanlar Türkiye’de Kökler dizisi oynuyordu. Ben o dönem askerdim. Kökler dizisini izleyen herkes benim, atalarımın veya ailemin aynı şekilde zulüm gördüğünü, aynı şekilde eziyet gördüğünü düşüncesinde olan bakış açılarıyla karşılaştım.” (Halil, 60 yaşında)

Görüşmeler esnasında toplum içerisinde gündelik hayatta ten renginden kaynaklı yaşanan olumsuz deneyimler nedeniyle yeni bir çevreye veya alışveriş merkezi, düğün, cenaze gibi kalabalık ortamlara girmeye çekinen ve psikolojik olarak gerildiğini anlatan bireyler vardı:

“Kayınvalide tarafım Menemenli, çok bakışlara maruz kaldım. İnsanların bana bakıp güldüğünü farkettim, şaşırdı herkes. Düğünde en arkada oturmuştum, tanışyorsun biriyle, birbirlerini dürtüyorlar, beni gösteriyorlar. Hiç hoş durum değildi (...)İlk girdiğim ortamda başka arkadaşlar olunca, hiç sevmiyorum. Artık anlatmaktan yoruldum. Nerelisin, deden nereli vs. sorular. Anlatıyorum, yine de ‘Tamam da nerelisin, aslen nerelisin?’ diyorlar. O yüzden ilk girdiğim ortamlar ve düğün gibi yerler hala beni geriyor. Albino birini

gördüğünde, o kadar tuhaf bakmıyorlar nasıl sarışın, alımlı kadın diye bakıyorlar, ama size o gözle bakmıyorlar.” (Nur, 29 yaşında)

“Genelde gülenler oluyor. Ve özellikle de bunu kadınlar yapıyor. Bakmaları da beni rahatsız ediyor. İlla gülmelerine gerek yok. Çok dikkatli bakıyorlar. Çünkü yanlış anlıyorum, kafamda başka şeyler kuruyorum. Bu yüzden yeni bir ortama girmeyi sevmiyorum.” (Yalçın, 24 yaşında)

“Farklı yerlere gittiğinde, alışılmamış olduğundan insanlar bakıyorlar. O zaman kendini baskı altında hissediyorsun. Art niyet olmasa da psikolojik olarak herhangi bir toplumsal kalabalık gruba girdiğinde olumlu yönde özelliklerin de ortaya çıksa, ister istemez rahatsız edebiliyor. Böyle ortamlarda sadece yapmak istediğine, örneğin bir yere girip sadece alışveriş yapacaksan, ona odaklanmak zorundasın. Ama bazen olmuyor ve istediğini almadan çıkabiliyorsun.” (Ümit, 30 yaşında)

Kentsel mekânlarda yaşanan deneyimlerde bireylerin Türk olduğuna inanılamama ve yabancı zannedilme pratikleri bulunmaktadır. Katılımcılar genellikle insanların kendilerinin yabancı olduğunu düşünerek İngilizce konuştuklarını ve sonrasında buralı olduklarını öğrendiklerinde ise “nerelisin?, nereden geldin?, nasıl böyle Türkçe konuşuyorsun?” gibi şaşkınlık içeren sorulara maruz kaldıklarını anlattılar:

“Eşimle Didim’deki yazlığımıza, oradan Bodrum’a, Marmaris’e gideriz. Tabi yazlık yerde giyim tarzım biraz farklı olduğundan, beni hep yabancı zannederler. Arapça, İngilizce seslenirler. Bazılarına cevap vermem ama bazı satıcılar beni çok rahatsız ettikleri zaman ‘Beyefendi ne istiyorsunuz’ derim. ‘Aa!, Türk müsünüz?, kusura bakmayın’ diyorlar.” (Ömer, 70 yaşında)

“Özellikle Betül ile Alsancak’ta veya Kemeraltı’nda bizi gören hiç Türkçe konuşmuyor, direk İngilizce konuşuyorlar. İlk zamanlar ‘Biz Türk’üz, Türk’üz!’ diyorduk. Bu sefer de inandıramıyorsun. Şimdi bakıyorum, İngilizceyle gelene İngilizce konuşuyorum. Soranla ilgileniyorum, konuşuyorum.” (Kübra, 51 yaşında)

“Bir gün Denizli’de müsabakaya gitmiştik. Yazdı, hiç unutmuyorum. Arkadaşlarla beraber bir yere gidiyorduk. Üzerimde şapka, gözlük, spor ayakkabı ve atlet var. Orada birileri benle Arapça, İngilizce konuşmaya başladılar. Beni giyimimden yabancıya benzettiler. Bunu hiç unutamıyorum. Ben de döndüm, Türkçe konuştum. Çok şaşırmışlardı.” (Ömer, 70 yaşında)

“Eşimle İstanbul’da bir restorana gittiğimizde ‘İsmim Nur Yıldız, rezervasyon yaptırdık nereye oturacağız?’ diye sorduğumda adam bana baktı ve hemen ‘İngilizce bilen birini çağırın’ dedi. ‘Beyefendi, Türkçe konuşuyorum, adım Nur Yıldız, masam neresi?’ diyorum. Anlasın diye de yavaş yavaş söylüyorum ama hala anlamıyor. ‘Sorumlu kişiyi çağırır mısınız?’ dedim. Sorumlu kişi de ‘nasıl Türkçe konuşuyorsunuz?’ diyor. Tabi ilk geldiğinde İngilizce ‘Yardımcı olabilir miyim?’ dedi.” (Nur, 29 yaşında)

“Arkadaşımla Gaziantep’te kot almak için güzel bir mağazaya girdik, Arkadaşım ‘senin ağzın laf yapıyor, sen konuş’ dedi. İçeri girdiğimizde ortalık bir anda karıştı, koşuşturmalar oldu. Bir kıza İngilizce konuşması için seslendiler. Ondan sonra bütün mağaza ayağa kalktı. Ben ‘Türkçe konuşuyorum, şu kot var mı?, Kaç para?’ diye sordum. Arkamda da bir baba- oğul vardı. Onlar beni hayranlıkla izliyorlar. Çocuk ‘Baba, Antepçe konuşuyor ya bu’ dedi.” (Halil, 60 yaşında)

Gülay, “Benetton” olarak tabir ettiği aile bireylerinin farklı ten rengi tonuna sahip olmasından dolayı toplum içerisinde her defasında farklı tepkiler gördüklerinden bahsetti:

“Annem simsiyah, kızım bembeyaz. Allah vergisi öyle bir açılım oldu. Birlikte gezdiklerinde anneme ‘Dadısı mısın?’ diyorlarmış. Annem çok kızıyordu. Sonra annem Alzheimer oldu, kızım 20 yaşındaydı. Bu sefer kızıma ‘Bakıcısı mısın?’ diyorlarmış. Bir türlü siyahla beyazı bağdaştıramıyorlar. Ayrıca annem siyah, oğlum benim rengimde ama Hintlere çok benziyor, kızım da beyaz ve çekik gözlü, Çinlilere benziyor. Çarşıya çıktığımızda Benetton gibi oluyorduk. Çinli’den zenciye dört farklı tip. O yüzden bizi hep turist zannediyorlardı.” (Gülay, 60 yaşında)

Toplum içinde yabancı zannedilmenin dışında görüşme yaptığım iki melez Afro-Türk erkek, görece daha açık ten renklerinden dolayı “Suriyeli veya Çingene” zannedildiklerini anlattılar:

“Melez olmama rağmen bazen bakışlardan çok rahatsız oluyorum. Bu durum biraz Suriyelilerden kaynaklanıyor. Yaşadıklarım diğer Afrika kökenli Türklerden daha farklı. Esmer olduğum için Suriyeli zannediliyorum.” (Furkan, 30 yaşında)

“Beni Roman’a veya Suriyeliye benzetenler de oluyor. Babamın siyahi olduğunu söylüyorum. Tabi inanan veya inanmayan oluyor.” (Yalçın, 24 yaşında)

İzmir gibi büyük şehirlerin dışında Anadolu’nun daha küçük kentlerine çeşitli nedenlerle gidildiğinde gündelik hayatta kimlik ve ten renginden kaynaklı daha fazla olaylarla karşılaşmaktadır:

“Arkadaşım Ömer bana bir keresinde İç Anadolu taraflarında bir yere çekim için gittiklerinde yaşadığı bir olayı anlattı. Otele girmeden önce açık bir bakkal bulmuş. Anladığım kadarıyla ilçe gibi bir yer. ‘Bir su, bir şey alayım’ demiş. Bakkala girdiğinde bakkal korkmuş, o da ‘Korkma, ben de insanım’ diyor ve dükkândan çıkıyor ki üç dört amca sabah namazına gidiyor. Onu görünce ‘Tövbe, Bismillah’ diye bir kaçısları varmış.” (Kübra, 51 yaşında)

“İzmir’de herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadım. Ama mesleğim şoförlük. İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı TANSAS’ta çalışıyordum. Bu vesileyle Mersin, Gaziantep, Antalya gibi birkaç yere gittim. Oralarda tabi farklı olduğumu hissettim. Ama kötü yönde değil, sadece biraz meraktan kaynaklıydı.

Mersin'in bir köyünden geçerken mola verdim. Bir yerde oturup çay içerken millet bana farklıymışım gibi bakıyorlardı. Çocuklar gelip dokunup ellerine bakıyorlardı. Tabi farklı gördükleri için yapıyorlar. Ben de bir şey demedim. Sonuçta çocuklardı.” (Halil, 60 yaşında)

“Üniversitede arkadaşlarla farklı bir şehre gittik. En son pazar yerinden geçiyoruz. Biri fotoğraf çektirmek istedi, çekindik falan. Sonra arkadaşım geldi, ‘Ben de diyorum, yolda yürüyoruz. Neden insanlar bize bakıyor, neden acaba dikkat ediyorlar, senin olduğunu unuttum. Aklıma da gelmedi açıkçası’ dedi.” (Ümit, 30 yaşında)

“Büyükşehirlerde bir sorun yaşamıyorsun da küçük yerlere gittiğinizde sıkıntı olabiliyor. Mesela bir seferinde Çorum’a gitmiştim. Herkes acaba futbolcu mu diye baktı. Keza Denizli’ye gittiğimde de herkes bakıyor. Genellikle Anadolu şehirlerine gittiğimde insanların merakları daha fazla oluyor.” (Ali, 34 yaşında)

Ancak yaşanan bu olumsuz örneklerin yanı sıra gündelik hayatta kentsel mekânlarda bugüne kadar kimlik ve ten renginden dolayı herhangi bir olumsuz olayla karşılaşmadığını veya sadece insanların gerçekten bilmediğinden ve merak ettiklerinden farklı tutum ve davranışlar sergilediklerini ifade edenler de vardı:

“Liseye giderken de sürekli otobüsle gidip geliyordum. Açıkçası toplu taşımalarda vs hiçbir sorun yaşamadım. Belki gençtik, ufaktık o yüzden denk gelmedi ya da dikkatimiz o yönde değildi ondan fark etmiyordum.” (Cengiz, 35 yaşında)

“Tabii ki insanlar farklı gördüklerinden bakıyorlar. Eşimin ailesi beyaz olduğu için eşim, çocuğum, annem, kaynanamla dışarı çıktığımızda zıtlıkların bir araya gelmesi gibi bir durum olduğundan sempatik karşılanıyoruz.” (Nihal, 28 yaşında)

İzmir merkez dışındaki ilçe ve köyler Afro-Türk ailelerin şehre göre görece daha yoğun olarak yaşadıkları yerler olması nedeniyle toplum içinde bilinirlikleri ve tanınırlıkları fazladır. Bu sayede İzmir merkezinde gündelik hayatta yaşanabilecek olumsuzluklar ilçe ve köylerde görülmemektedir:

“Köylerde herhangi bir şey olmuyor, herkes birbirinin eşi dostu. Büyükler arasında sen siyahsın, o beyaz gibi bir şey söz konusu değildir. Çünkü sen oralısın, en fazla çocuklar birbirini kızdırmak için bir şeyler söyler.” (Betül, 53 yaşında)

“Köylerde herkes ile iç içesin, Annemin, babamın, benim doğup büyüdüğü yerde çok sorun olmuyor. Herkes alışık, bir arada yaşıyorsun, okula beraber gidiyorsun, arkadaşsın, kardeş gibi oluyorsun. Siyah beyaz ayrımı olmuyor, Herkes birbiriyle süt kardeş olurmuş. Babamı, beyaz anne; beyaz bebeği, nenem emzirmiş, Genelde köylerde bu yakınlıklar var.” (Fatih, 63 yaşında)

Bazı katılımcılar kentsel mekân kullanımı sırasında -yaşanılan münferit olaylar dışında- herhangi bir sorunla karşılaşmamalarını yaşanılan semtle veya İzmir şehriyle bağlantılı olduğu düşüncesindeler:

“Belki Karşıyaka’nın nimetlerinden ve çok modern oluşundan kaynaklıydı. Annemler, teyzemler çok memnundu. İki nesil hiçbir şey yaşamadık. Aksine bizi çok severler. Karşıyaka, İzmir’in diğer bölgelerinden farklı olarak çok kozmopolit olmasından kaynaklı bir durumdu. Rum, Ermeni, Afrika kökenliler ve İtalyanlar. Çok karışık bir haldeyiz ve eğitim seviyesinin de çok yüksek olmasından dolayı herhangi sataşma vs yok. Çünkü alt katın İtalyan, üst katın Rum. Müslüman, Türk, gayrimüslim bir aradaydık”. (Gülay, 60 yaşında)

“İzmir’de yaşadığımız için de biraz daha rahatız. Diğer illerde de bulundum, seyahat ettim. Oralarda biraz daha dikkat ediliyor.” (Ümit, 30 yaşında)

Eyüp, yaşadıkları deneyimleri Amerika ve Batı ülkelerindeki Afrika kökenlilerin yaşadıkları ile karşılaştırdığında Türkiye’de ırkçılık boyutuna varan ayrımcılık olmadığı değerlendirmesini yapmaktadır:

“Hani Amerikan filmlerini seyrettiğinizde ya da Avrupa’ya gittiğinizde siyah olmanıza yönelik tepkiler var: Siyahları ve diğer yabancıları aynı antik Yunan’da olduğu gibi onlardan daha düşük insanlar gibi düşünüyorlar. Onlara böyle empoze edilmiş, orada bunu hissediyorsun. Ben Almanya’ya gittiğimde bir süre sonra rahatsız olmaya başlıyorum. Bir gün Alman bir kadınla metronun kapısında bekliyorum. Ayağım biraz şu tarafta kaldı diye, ‘sen nasıl ayağını oraya koyarsın’ diye kadın bir anda beni tersledi, aşağıladı, bir şey yaptı. Yani toplumun damarlarına işlemiş, Onlar kendilerini üstün ırk olarak görüyorlar. Karşınızda otururken böyle rahat bir şekilde bir Alman’ın bakışını hissediyorsun. Bakışında ‘sen görürsün gününü’ der gibi bir şey var. İşte o şey, tehlikeli. Onların milliyetçiliği, aynı zamanda ırkçılık ve faşizan bir tavır içeren bir şey. Bizde olmayan ve olmayacak olan bu.” (Eyüp, 56 yaşında)

Ayrıca Eyüp’e göre, gündelik hayatta ten renginden dolayı zaman zaman karşılaşılan laf atma ve yabancı zannedilme pratiklerinin dışında çok büyük sorunlar yaşamamalarının çeşitli nedenleri var. Bu nedenler: Türkiye’de son yıllarda artan Afrikalı popülasyonu ile görünürlüğün arttığı ve kendilerinin uzun yıllardır bu topraklarda yaşamalarından dolayı toplum içinde diğer bireylerden renk dışında hiçbir farklarının kalmamasıdır:

“İzmir’de ten renginizden dolayı birisinin size yaklaşması bir şey söylemesi çok nadirdir, çok büyük problem olmaz. Biraz cahil, dışarıdan gelmiş biri var ise yabancı zanneder, İngilizce konuşmaya ve bazen laf atmaya çalışırlar. Tabi yeni Afrikalı göçmenler ve Ege üniversitesi veya diğer üniversitelere gelen çok fazla Afrikalı öğrenciler var. Yeni gelenlerle şehirde renk artışı oldu. Afrikalılar metroda, toplu taşımalarda daha çok görülüyor. İnsanlar alıştı. Afro-Türkler olarak bariz şekilde daha çok İzmirliye benziyoruz. Bakışlarımız,

duruşlarımız v.s Bu toplumun bir parçası olduğumuz belli. O yüzden İzmir’de yaşayanlar da ve İstanbul’da yaşayanlar da öyledir. Aynı senin gibi giyinen, aynı formasyonda olan bir Afrikalı teyze şuradan geçtiğinde onun İzmirli olduğunu halinden, tavrından, gözlüğünden, çantasından, şunundan, bunundan, her şeyinden anlıyorsun. Bu kültürel yapı bize zaten 5-6 kuşak boyunca geçmiş, ondan başka bir kültür yok.” (Eyüp, 56 yaşında)

Görüşme yaptığım birçok kişinin ortak fikri, gündelik hayatta ve kentsel mekânlar kullanımlarında yaşadıkları olayların eskiye nazaran son zamanlarda azaldığı yönündedir. Bunun nedeni derneğin kurulduktan sonra gerçekleşen sergi, belgesel, araştırma, makale, röportaj gibi faaliyetler ile yazılı ve görsel medyada haklarında çıkan haberler, dokümanlar sayesinde topluma tanıtma, gösterme kanallarının çoğalması neticesinde toplum içinde bilinirliklerinin artması ve Afrika’nın çeşitli ülkelerinden Türkiye’ye gelen iş adamı, öğrenci, akademisyenlerin sayısının artması ile artık hayatın her alanında ve kentsel mekânda Afrika kökenli insanların varlığının kabul edilmesidir.

Son olarak Afro-Türklerin gündelik hayatta kentsel mekân kullanımında yaşadıkları ile ilgili şahit olduğum birkaç olaydan bahsetmek istiyorum. Bir gün dernek başkanı Şakir Doğulu, dernek yönetim kurulu üyesi Beyhan Türkkollu ve Amerika’dan doktora çalışması için gelen Afro-Amerikan biri ile İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesinde “Kent ve Ulaşım” Sergisine gittik. Sergi sonrası derneğe geri dönerken İzmir’in en eski çarşısı Kemeraltı’nda bir grup erkeğin Afro-Amerikan arkadaşı birbirlerine göstererek “bak seninki geçiyor” diyerek güldükleri ve bir kadının arkadaşlarını dürterek bizi gösterdiği ve diğerlerinin “acaba rahatsızlık verir miyiz?” diye düşünmeden yanımızdan geçerken hep birlikte uzunca bir süre bize baktıklarına gördüm. Yanımdakiler belki de alıştıkları için hiç tepki vermediler ya da farkında bile olmadılar.

Körükmez (2014, s.10), araştırmasında damgalama boyutu olarak değerlendirdiği Afro-Türklerin “suç” ile ilişkilendirilerek polis kontrollerine maruz kalmasına ben de saha çalışmam sırasında bizzat şahit oldum. Yirmi dört yaşındaki melez Yalçın ile görüşme yapacağımız kafeye gitmek için bindiğimiz Konak-Bostanlı vapurundan inip yürürken polis bizi durdurdu. Doğrudan Yalçın’a yönelerek kimliğini istedi ve sabıka kaydı olup olmadığına baktı. İşin ilginç yanı vapurdan kadın- erkek birçok kişi inmişken sadece ondan kimlik istenmesiydi. Yine aynı gün yanımıza gelen bir çiçek satıcısı direkt ona yöneldi ve “sen nerenin Çingenesisin?” diye sordu. Ben soru sonrası şaşırınca kendisi gündelik hayatta bu tarz olaylar ile çok karşılaştığını ve artık alıştığını söyledi. Yaşadığımız bu olay melez Afro-Türk erkeklerin “Suriyeli veya Çingene” zannedildiklerine dair anlatılarını doğrular nitelikteydi.

6.2.KENTSEL MEKÂNDA GÜNDELİK HAYAT İLİŞKİLERİ

6.2.1. Mahalle İçi ve Komşuluk İlişkileri

Komşuluk, mekânsal anlamda belirli ortak paydada buluşan insanların gündelik hayatta ilk etkileşim alanlarında yüz yüze sürdürdükleri sosyal ilişki ağıdır. Komşulukta mekânsal yakınlık üzerine kurulu olan sosyal ilişki karşılıklı yardım, dayanışma, ödünç alma-verme, birlikte hoşça vakit geçirme, ortak ilgi alanları oluşturma üzerine kuruludur. Kişilerin yaşadıkları çevrede diğer insanlarla ilk ilişkiye girdikleri ve etkileşim tecrübesi yaşadıkları alanlar komşuluk mekânlarıdır. Bu mekânlar bina, apartman, mahalle gibi ortak fiziki mekânlardır. Bir bireyin ve topluluğun diğer insanlarla olan iletişim ağlarındaki tecrübelerini görmek için ilk önce apartman, bina yaşantısına ve mahalle içi bakkal, manav, sokak, park gibi ortak alanlarda yaşadıklarına bakmak gerekir. Çalışmam kapsamında Afro-Türklerin sosyal ilişki boyutunda kentin diğer yaşayanları ile kentsel mekân olarak ortak buluşma ve paylaşım yeri olan mahalle ve mahalle içi sosyal ilişki ağında ve komşuluklarında kimlik ve ten rengi farklılığının bir önemi olup olmadığını öğrenmeye çabaladım.

Günümüzde İzmir merkezinin bazı yerlerinde yoğun olmakla beraber neredeyse tüm ilçelerin semt ve mahallesinde ikamet eden Afro-Türk aileler bulunmaktadır. Afro-Türk yoğunluğu, çoğunlukla Bornova, Karabağlar, Çınartepe, Ballıkuyu, Eserkent, Çimentepe, Konak'a bağlı Mehtap mahallesi, Gürçeşme, Sabırtası, Dolaplıkuyu, İkiçeşmelik, Eşrefpaşa, Şirinyer gibi İzmir'in bazı semt ve mahallelerinde olduğu göze çarpmaktadır:

“Afrika kökenliler hep İzmir'in belli bölgelerinde, Ballıkuyu, Çimentepe gibi yerlere toplanmışlar. Yaşadığım yerde ya Arap kökenliler ya da Afro-Türkler var.” (Kübra, 51 yaşında)

“Oturduğum mahalle Eşrefpaşa, İzmir'in eski mahallelerdendir. Eskilerin dediğine göre Eşrefpaşa, İkiçeşmelik, Ballıkuyu, Tamaşalık Arap mahalleleriymiş ve Afrika kökenlilerin en çok yaşadığı yerlermiş. Eşrefpaşa'da merkezinde Arap cami bulunan Arap Mahallesi denilen bir bölge bile var.” (Betül, 53 yaşında)

“Karabağlar 'da yaşıyorum. Afro-Türk komşularımız var. Beş altı aileyiz. İlk taşındığımda şaşırmıştım. Karabağlar ve çevresinde çok fazla Afro-Türk aile var.” (Nur, 29 yaşında)

Katılımcılar arasında kırdan kente ve kentten kente göç ile İzmir'e gelenlerin mahalle tercihlerinde kendi insanların olduğu yerlere yerleşme fikri etkili olmuştur:

“Tire ilçesi Yeni Çiftlik köyünde doğdum. Orta sonda zorunlu olarak İzmir'e geldim. Hemen hemen bütün akrabalarımız iş, evlilik gibi nedenlerle İzmir'e taşınmışlardı. Sonra annem abimle beraber İzmir'e geldiler. İlk Kadifekale'ye taşındık. Akrabalarımızın çoğu orada yaşıyordu.” (Betül, 53 yaşında)

“Babam 1956'da Yunanistan'dan buraya göç ediyor. Oradaki bütün hısum ve akrabalarıyla birlikte aynı yere gelmişler.” (Esra, 33 yaşında)

Mahalle içi ve komşuluk ilişkileri hususunda katılımcıların genel fikri, gündelik hayatta kentsel mekân kullanımı sırasında karşılaştıkları olaylara benzer durumları yaşadıkları yerlerde bugüne kadar deneyimlemedikleridir. Yaşam anlatılarından Afro-Türkler ile farklı kent sakinleri arasında keskin bir mekânsal ayrışmanın olduğundan bahsetmek zordur. İkamet edilen semti ve mahalleyi belirleyen öge, sosyo-ekonomik durum olup, ilişki ağlarında kimlik ve ten renginin herhangi bir rolü bulunmamaktadır.

Mahalle içi ve komşuluk ilişkilerinde olumsuz herhangi bir deneyiminin yaşanmamasını katılımcılar çeşitli nedenlerle açıklamaktadır: Kimi katılımcılar göre, yaşadıkları mahallede sorun yaşamamaları daha öncesi aynı muhitte birden fazla Afro-Türk ailenin yaşamasından ve diğer insanların kendilerini bildiğinden alışkın olmalarından kaynaklanmaktadır:

“İlk evlendiğimiz zaman Karabağlar'da oturuyorduk. Orada yine bizden oturanlar olduğu için çok sıkıntı çekmedik. ” (Fatih, 63 yaşında)

“Buradaki herkes çok eskiden beri komşular oldukları ve yıllardır burada oturan teyzemlerle kardeş gibi oldukları için taşındıktan sonra herhangi bir sıkıntım olmadı. ” (Nihal, 28 yaşında)

“Benim avantajım, şuan yaşadığım çevrede Afrika kökenliler var. O yüzden bir sorun yaşamıyorum. ” (Kübra, 51 yaşında)

Kimi katılımcılar uzun yıllar aynı yerde yaşadıklarından dolayı artık herkesin birbirini bilip, tanıdığından oturdukları mahallede ve komşuluk ilişkilerinde herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarından bahsettiler:

“On sekiz yaşına kadar Alaybey'de oturduk. Sonrasında ise Bostanlı'da aynı evdeydik. Çevre çok değişmedi. Komşularımız hep aynı insanlarla beraber büyüyüp yaşlandık. Ondan herhangi bir ayrımcılık yaşamadık. ” (Gülây, 60 yaşında)

“Ben doğduğumdan beri aynı yerde oturuyoruz. Uzun süredir aynı mahallede yaşadığımız ve herkes birbirini tanıdığı için herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmıyoruz. ” (Ali, 34 yaşında)

“Yirmi senedir aynı yerde oturuyoruz. Komşuluktan yana hiçbir sıkıntımız yok. Hatta tam tersi mahalledeki komşuluk ilişkilerimiz çok güzel. Çok sever ve seviliriz. ” (Yalçın, 24 yaşında)

“Şuan kendi evimde oturuyorum. Herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadım. Mahallemde çoğu kişi bizi tanıyor. Bildiğimiz muhit. Onlar bizi, biz onları biliyoruz. Sonuçta otuz iki senedir bu çevrede oturuyoruz. Komşularla alakalı herhangi bir sıkıntı olmuyor. Çocukların da öyle pek sıkıntıları yok. Hatta mahallede popülerler, herkes seviyor. ” (Cengiz, 35 yaşında)

Kimi katılımcılar ise sorun yaşamamalarını ikamet ettikleri mihitten ve İzmir şehrinden kaynaklı olduğunu düşünmektedir:

“Evlendiğimizden beri aynı yerde yaşıyoruz. İnsanlarla düzeyli bir komşuluk ilişkimiz var. Onlar da bizi çok severler ve oturup kalkmasını bilen insanlar olduğu için herhangi bir şeyle karşılaşmıyoruz. Ayrıca oturduğumuz muhitteki kesim, sorun yaşatacak bir kesim değil.” (İbrahim, 50 yaşında)

“Biz Ege Bölgesi çocuklarıyız, Ne arkadaşlıklarımızda ne de komşuluklarımızda ayrımcılık gibi bir şey olmaz.” (Melike, 64 yaşında)

Neredeyse bütün katılımcılar birlikte yaşadıkları komşularından memnun olduklarını ve mahalle içinde çok sevildiklerini anlatmaktadır.

“Çok iyidir komşularım. Mahallemdekiler beni o kadar çok severler ki. Hangi kapıyı çalarsan ,Arap Emine çok iyi‘ derler. Yedi yetmiş herkes bilir, tanır beni. Gelirken bakkala sordun mu beni. Sorsaydın ,Arap Emine nasıl biri‘ diye. Yaşlılarımız öldü, onların çocukları, torunları hep öyle. ,cici anne, Münise abla, teyzeciğim‘ derler. Mahalledeki komşularım akrabalarından daha iyidir. Ne bir kavgam, ne de bir küsmüşlüğüüm vardır. Komşular bir önceki seçimde komşularım muhtar aday ol, kazanırsın dediler. ” (Emine, 77 yaşında)

“Yaşadığımız çevrede, mahallede hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadık. Çok güzel apartman komşuluğumuz var. ” (Esra, 33 yaşında)

“Daha önce anlattığım Mevlana tepesi olayında babam gecici çalışıyordu. Apartmandakiler bizi çok severler. Mahalleyi ayağa kaldırmışlar. Bütün apartman karakolun önüne geldiler, bağırış çağırış beni sabaha karşı dört gibi çıkardılar.” (Cengiz, 35 yaşında)

Ayrıca bazı katılımcılar kendisinin ve ailesinden bir üyenin mahallelinin zor zamanlarında akıl danıştığı veya düğün, ölüm, sünnet gibi etkinliklerinde yardım istenen kişi konumunda olduğunu ifade etmişlerdir:

“Mahallede şuan çok sevilen kişilerdeniz. Eşim de sanki reis gibiydi. Herkese yardım eder, koşar, yönlendirirdi. ” (Fatih, 63 yaşında)

“Bütün mahallenin doğumuna, ölümüne koşarım. Herkes bana ‘cici

anne' der. Yani beni sevmeyen yoktur. Senelerin insanıyım. Bir kere birine 'bak bunun sünnetini yaptım' dedim. 'Teyze, bak bunun saçı bembeyaz, nerede sünnetini yaptın' diye sordu. Beyazlamış, ama yaptım(...) Hemen telefon ederler, 'Emine gel, şu işimiz var' derler. Hemen koşarım. Hasta olduklarında hemen koşar hastaneye giderim. Cenazeleri veya doğumları olur. Düğünlerinde yemek yaparım. Hac'dan geldiklerinde yemeklerini yaparım. Helvam meşhurdur mahallede. Kaç senedir hiç kalplerimiz kırılmadı. Mahallem sever, ben de severim. " (Emine, 77 yaşında)

Gündelik hayatta yaşadıkları yabancı zannedilme ve nereden geldiklerinin merak edilerek soru sorulması pratiği, Afro-Türklerin bir yere yeni taşındıklarında veya mahalleye başka biri geldiğinde ortaya çıkmaktadır:

"Ama yeni tanıştığım insanlardan 'Kökeniniz neresi?' diye merak edip soran çok var. Size anlattığım gibi anlatıyorum. İlgilerini çekiyor." (Gülây, 60 yaşında)

"Yeni gelenler ilk önce bizi yabancı zannediyor. Sonra mahallede konuşabilecekleri biri bulup sorduklarında bizim mahallenin eskisi ve yerlisi olduğumuzu öğreniyor. Bizim için herkes iyi şeyler söylüyor. Ki yeni taşınanlar falan bize bakışları, iletişimleri hep olumlu yönde." (Halil, 60 yaşında)

"İlk taşındığımızda hiç kimse bize tepki göstermedi. Tabi merak edip soruyorlar. Biz de izah ediyoruz." (Ömer, 70 yaşında)

Bazı anlatılarda yabancı zannedildiklerinden ev sahiplerinin evlerinin kiraya vermek istememesine dair olumsuz deneyimler mevcuttur.

"Kirada oturuyorum. Şuan oturduğumuz evde değil de evleneceğimiz zaman bir sıkıntı yaşamıştık. Ev tutmak için ilk önce eşimin yengesi gidiyor. Sonra beni ve eşimi görüyorlar. Daha önceden kiracıları tarafından dolandırıldıkları için bizi de öyle zannediyorlar. Esmer olduğumuz ve nereli olduğumuzu bilmedikleri için bir sıkıntı yaşamıştık. İlk başta tenden dolayı nereliyiz, yabancı mıyız diye sıkıntı oldu. İlk vermek istemediler; konuştuktan sonra halloldu." (Büşra, 23 yaşında)

"Kirada oturuyoruz. Eşim beyaz ama yine de ev ararken ilk ben eve bakıyorum, sonra o geliyor. Bazen eve ben bakarken birşey yaşanabiliyordu." (Nur, 29 yaşında)

6.2.2.Mahalle Dışı Sosyal İlişkiler ve Arkadaşlık

Afro-Türkler bugün İzmir merkezinde dağınık halde yaşamaları nedeniyle sokak, mahalle, park, meydan, toplum taşıma araçları, iş ve okul hayatı gibi toplumsal hayatın her alanında gün içerisinde toplumun bütün kesimleri ile iletişim ve etkileşim halindedirler. Bu iletişim ve etkileşim hali, mahalle dışı sosyal ilişki ve arkadaşlıklarına da yansımaktadır.

Mahalle içi ve komşuluk ilişkilerinde mekânsal ve sosyo-kültürel anlamda ayrımcılığa uğrama veya dışlanma pratikleri bulunmayan Afro-Türkler sosyal ilişkileri kurmada ve arkadaş edinme süreçlerinde de herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları gibi bu süreçlerde geliştirdikleri özel bir davranış biçimi de bulunmamaktadır. Çalışma kapsamında yapılan görüşmeler ile dâhil olunan etkileşim ortamlarından gözlemlediğim sosyal ilişki ağlarında ve kurulan arkadaşlıkta bilhassa köken ve ten renginin önemli bir konumda olmadığıdır:

“Arkadaşlarım sadece Afrika kökenli değiller, en yakın arkadaşlarım beyaz. Zaten çevremde yaşayan çok fazla Afro-Türk de bulunmuyor.” (Yalçın, 24 yaşında)

“Köyden arkadaşlarla kalabalık grup olarak meslek edinmek için İzmir’e geldik. Ama hepimiz siyahi değildik, köyde hep karışıktık. Geldiğimizde evimiz yoktu ve hep beraber bekâr olarak otellerde kaldık.” (Fatih, 63 yaşında)

“Fotoğraftaki 74-75 dönemi. Ne kadar güzel, spor yapıyoruz, her tarafa gidiyoruz. Deplasmanlara gidiyoruz. İzmir’in dışına, Ankara, İstanbul olsun. O zamanlar kulüpler müsabakaları vardı. Şimdi o camia bile belki siyasi nedenlerle koptu. Bu grupta hepimiz aynıyız, bir farkımız yok.” (Ömer, 70 yaşında)

“Bazen bir yere gidince arkadaşlar illa ‘sen de geleceksin’ diyorlar. Derneğe bile işyerinden emekli arkadaşlarım çay içmeye, muhabbete geliyorlar.” (Fatih, 63 yaşında)

“Arkadaş çevremde çok sıkıntı yaşamadım. Farklı çevreden birçok arkadaşım var, sağ olsunlar, böyle bir şey olduğunda benden önce davrananlar oluyor. “Niye, hayırdır” diye. O yüzden kendimi çok mutsuz bir ortamda yetiştirmedim. Destek gördüğüm arkadaş ortamlarım oldu. İnşallah böyle de devam eder.” (Ümit, 30 yaşında)

“Gerçekten bir tane arkadaşım vardı. On sekiz- on dokuz yaşlarında yorgancıydı. Ona ağabeylik yapıyordum. O da beyazdı”. (Bilal, 62 yaşında)

Sosyal ilişki ve arkadaşlıklarda Afrika kökenli olmanın göstergesi olan ten rengi, sadece “lakap takma” pratiğinde ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar arkadaş çevresinde ten renklerini çağrıştıran lakapların kendilerini rahatsız etmediğini, aksine ayırıcı özelliklerinin bu olduğunu ve insanların kendilerini bu şekilde tanıdığını söylemektedir:

“Benim ismim Fatih, genelde ‘Arap Fatih geldi mi, gitti mi’ derlerdi. Bir zaman sonra alışıyorsun, arkadaşların kötü amaçla söylemiyor. Bunlar samimi arkadaşlar arasında söylenir.” (Fatih, 63 yaşında)

“Çalıştığım kurumda arkadaşların çok ‘kara oğlan, karadut, kara kızan’ diye takılırlar. Ama çok sevilen birisiyim.” (İbrahim, 50 yaşında)

“Lakabımız da gururla söylüyoruz. Sen şimdi evi bulamasaydın ‘bakkal sor Araplar nerde diye gösterir’ diyecektik. Kime ‘Arap Halil’ diye sorsan

‘Tamam gel evine götürelim’ derler. Yani bu kadar tanınıyor ve seviliyoruz. Çocukken de babamıza Arabistan kökenlidir diye ‘Hacı Mercan veya Arap Mercan’ derlerdi. Yani bizim kimliğimiz Arap. Yanımızda olsalar da olmasalar da sonuçta bir sarışın değiliz. İsmimizin önüne ‘Arap’ kelimesini koydukları an bizi buluyorlar.’ (Halil, 60 yaşında)

“Milas’a gittik. Eşim de biliyor. Arkadaşlarım hep ‘Kenyalı ne haber, nasılsın, iyi misin’ diyorlar. Artık ismini unutuyorsun.” (Furkan, 30 yaşında)

Görüşme yapılan kişilerin ailevi durumlarına bakıldığında kendilerinin, anne veya babalarının, çocuklarının beyaz tenliler ile evlilik hikâyeleri bulunmaktadır. Bu durum kapalı bir grup olmadıklarının ve toplumla iç içe sosyal bir grup olduklarının göstergesidir. Ayrıca katıldığım ritim grubu çalışmalarında ve Dana Bayramı etkinliklerinde Afro-Türkler kadar Türklerin de yer alması, bazı katılımcıların arkadaşlarını özellikle etkinliklere ve pikniğe davet ettiklerini söylemesi, tanıdığım Afro-Türklerle piknikteki sohbetlerimizde arkadaşları ile geldiklerini belirtmeleri sosyal ilişki kurarken Afrika kökenli olmaya ve ten rengine önem atfetmediklerinin göstergesidir.

6.3. İŞ VE ÇALIŞMA YAŞAMI DENEYİMLERİ

Afro-Türklerin iş ve çalışma yaşamında köken ve ten renginden kaynaklı yaşadıkları ne tür deneyimler olduğunu değerlendirmeden önce meslek ve eğitim düzeylerine bakıldığında bir nevi Türkiye genelini yansıtan bir tablonun ortaya çıktığı söylenebilir. Elli yaş üstü bireyler arasında okuma-yazma bilmeyen, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite mezunları var iken; bir liseyi terk eden kişi dışında yirmi-elli yaş arası bireyler en az lise mezunudur. Yapılan mesleklere bakıldığında ise toplumun her alanında var oldukları gibi belirli sektörlerde yoğunluk olmadığı, meslek ve eğitime göre emek piyasasının her kademesinde yer aldıkları görülmektedir. Köyde doğan ve yetmişli ve seksenli yıllarda istihdam amacıyla İzmir’e göç eden Afro-Türk topluluğun büyük çoğunluğu TARİŞ, TEKEL fabrikalarında veya tersanelerde çalışarak emekli olmuşlardır. Bunun yanı sıra elli yaş üstü grupta terzi, kaynakçı, tornacı, mühendis, avukat, öğretmen, turizmci, muhasebeci gibi mesleklere sahip kişiler de mevcuttur.

Kendisi avukat olan Eyüp, 1900’lerden itibaren dönemin saygın mesleklerini yapmış olan Afro-Türk bireylerin olduğundan bahsetmiştir:

“1900’lerde anneannemin akrabaları arasında Saint Joseph lisesinde, Bornova Anadolu Lisesinde okuyanlar var. Banka Müdürlüğü, Gümrük Müdürlüğü yapanlar var. Kuleli Askeri Lisesinin bir dönem komutanı Afrika

kökenliymiş. Benden önce ilk İzmir Barosu'nda Afrika kökenli avukatlar var.”
(Eyüp, 56 yaşında)

Görüşmelerde katılımcıların büyük çoğunluğu iş ve çalışma yaşamında köken ve ten renginden kaynaklı olumsuz herhangi bir deneyiminin bulunmadığını belirtmiştir:

“Avukatlık yaşantısında da baronun çeşitli komisyonlarında yer aldım. Aktif çalışmalarda yer alarak yirmi yedi yıllık meslek hayatımı keyifli ve başarılı olarak sürdürdüm. Bu nedenle rengimden ötürü şikâyet ettiğimi hatırlamıyorum.”
(Eyüp, 56 yaşında)

“Mesela kızım Kipa'da çalıştı. Karşıyaka'da Mc Donald's'da müdürlük yaptı. Hiçbir sorun olmadı.” (Elif, 59 yaşında)

Gündelik hayatın her alanında yaşadıkları yabancı zannedilme ve meraklı sorularla muhatap olma durumunu bazı katılımcılar iş ve çalışma yaşamında da sıkça yaşamaktadır:

“Müşterilerim arasında Ankara'dan gelen müşterim, hayatında hiç esmer görmemiş, beni görünce şaşırdı. O 'Aaa!' deyince ben ondan fazla 'Niye?' diyerek şaşırdım. 'Aa, hiç görmedim, Ankara'da hiç esmer yok.' dedi. 'Size denk gelmemiştir.' dedim.” (Zeynep, 53 yaşında)

“Şimdiki işte beş- altı yıldır çalışıyorum. Bir problem yaşamadım. Müşteri geliyor sürekli. Hiçbir problem yok. O yüzden insanlar kasıtlı bir şey yapmıyor. Şaşıyor, sormak istiyor. Soruyor da bazen.” (Ümit, 30 yaşında)

“Bursa'da çalışırken küçük yerlerde kadın mühendislerle kolay kolay soru sormadıklarından ve renkten beni Amerikalı zannettiklerinden Türkçe bilmiyorum zannetmişler. Bir gün köy'de anket yaparken 'Ee, sen Türkçe konuşuyorsun, nerede öğrendin?' diye sordular. 'Ben Türk'üm' dedim. Beni yabancı zannettikleri için bir yıl hiç gelip de soru sormamışlar. Tat konservenin Amerikalı uzmanı diye düşünmüşler.” (Gülây, 60 yaşında)

“Yani Trabzon'dan, şuradan buradan gelmiş belki hayatı boyunca hiç siyahi birini görmemiş bir hâkimin karşısına da avukat olarak şak diye çıkıyorum. Dinliyor ve ondan sonra bazen 'Avukat bey, sizin köken neresi?' diye soruyor. Ben de ona anlatıyorum.” (Eyüp, 56 yaşında)

Bazı katılımcılar bazı sektörlerde farklı ten rengine sahip olmanın kendilerine veya yakınlarına avantaj sağladığını şöyle anlatmışlardır:

“Tam tersi modellik yaparken Türkiye'de bana ten rengimin daha çok avantajı oldu.” (Nihal, 28 yaşında)

“Turizm sektöründe çalıştığım işlerde hep bir artım vardı, Kendi kimliğim bana hep pozitif yansıdı.” (Betül, 53 yaşında)

“Devir öyle değişti ki şuan seni istiyorlar, senin orda çalışman onların daha çok avantajına mı geliyor, Galiba. Artık gerçekten pozitif ayrımcılık olmaya başladı.” (Nur, 29 yaşında)

Bazı katılımcılar çalışma hayatında iş ve meslek başvurularında ve işe alımlarda özellikle ten renginden dolayı tercih edildikleri düşünülmektedir:

“Hatta belki de ben bu işe rengim sayesinde girdim. Mülakata gittiğimde sorular soruyorlar, ben cevap veriyorum. En son artık Müdür ‘Peki, her şey iyi güzel. Bizim de bir kültürümüz var. Herkes kendinden bir şey verir. Sen bize ne katabilirsin’ dedi. Ben de düşünmeden, gayri ihtiyari ‘Hiçbir şey katamazsam bir renk katarım, renklilik olur’ dedim. Orada müdürümüz Özgür Bey ve eğitmen gülüp kakhaha attılar. ‘Tamam, biz sana olumlu veya olumsuz şekilde döneceğiz’ dediler. Bir hafta sonra döndüler. İşe başladım.” (Cengiz, 35 yaşında)

“İş hayatında ten renginin çok avantaj yaşadık. Oğlum Biri Bizi Gözetliyor programına ilk seçildiğinde renk katarsın diye almışlar.” (Aysun, 67 yaşında)

“Oğlum THY’de çalışıyor, herhangi bir sorun yaşamıyor. Özellikle iş için Afro-Türk istediler.” (Hüseyin, 59 yaşında)

Nur, bunların yanı sıra iş ve meslek başvurularında ten renginden dolayı zorluk yaşandığını şöyle ifade etmiştir:

“Eskiden herhangi bir iş yerine gittiğinde sadece renginden dolayı geri gönderilebiliyordun. Yani on kişi içinden iki kişi gönderiyorlarsa, biri mutlaka sen oluyorsun. Ne okumuş olursan ol ya da ne kadar çalışkan olmuş olursan ol, maalesef bu böyle. Önceden iş arıyorsun, kasiyer olacaksın, seni herhangi bir kasaya vermiyorlar.” (Nur, 29 yaşında)

“Satış mağazalarında daha düne kadar -2014’e kadar- kesinlikle almazlardı işe. Çünkü insanlarla temas edebileceğin bir iş olduğu için farklı görüyorlar seni.” (Nur, 29 yaşında)

Toplum içerisinde Afro-Türklerin bilinirliğinin artması ve günümüzde yurtdışından gelen Afrikalı kökenlilerin birçok iş kolunda çalışmasına rağmen iş ve çalışma hayatında geçmişe göre nispeten daha az olmakla beraber hala kimlik ve ten renginden dolayı olumsuz deneyimler yaşanmaktadır:

“Sanatçiyım, ekstralara gidiyorum, düğünlerde oynuyorum. Bir gün büyük gösteriye çıktık. Biz sıra bekliyoruz. Bayanın bir tanesi yanıma geldi. Zencilerden ‘Efe mi oluyormuş?’ dedi.” (Tarık, 61 yaşında)

“İş hayatında bir sorun yaşadım. Benim müdürüm, aktif olmamdan ve fiziğimden dolayı bir gün çok anlamsız bir şekilde dile getirdi. Benim oraya layık olmadığımı, manken olmam gerektiği ‘sen buraya fazlasın, buralarda sürünme’ şeklinde ile getiriyordu.” (Esra, 33 yaşında)

“Eskiden üniversite mezunu bir arkadaşla bebek eşyalarının olduğu satış mağazasına girdik, çalışıyoruz. O gün kimin nerede çalışacağı belli olacak. Arkadaşım da gözlüklü, uzun boylu, yürüyüşü değişikti. İlkokul mezunu arkadaş kasiyer yaptılar, bizler reyon görevlisi olduk. Ve ben sebebini çok merak edip müdüre sorduğumda, çünkü o görsel açıdan daha iyi olduğu için onu seçtiler, dedi. Benim rengimden, arkadaşımın gözlüğünden yani tipimiz yüzünden bizi seçmediler. Satış mağazalarında daha düne kadar -2014'e kadar- özgeçmiş ver, kesinlikle almazlardı işe. Çünkü insanlarla temas edebileceğin bir iş olduğu için farklı görüyorlar seni.” (Nur, 29 yaşında)

“Benim kardeşim oyuncu, bazı rollere seçilmedi. Gelen roller de, genelde Türkçe konuşma değil de yabancı dil konuşması gereken rollerdi. Kardeşim, ‘Ben bunu oyuncululuğumla kıracağım’ diyor.” (Nur, 29 yaşında)

“Muğla'da anasınıfı öğretmeni bir arkadaşımız var. Veliler çocuklarımız korkuyor diye şikayet ediyorlar. Okul da onu görevden alıyor.” (Betül, 53 yaşında)

6.4.BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME BİÇİMLERİ

Boş zaman, bireyin tüm zorunluluklardan veya bağlantılardan uzak durduğu ve özgür tercihi ile belirlediği faaliyetlerle meşgul olacağı zamandır (Tezcan, 1993, s.51-53). Boş zaman iş saatleri dışında geçirilen zaman olarak günümüzde bireylerin gündelik hayat içerisinde yaşamlarına etki eden alanlardan biridir. Katılımcılara çalışma kapsamında, “boş zamanlarda katıldığınız herhangi bir kurs, seminer, etkinlik var mı?” sorusu yöneltilerek gündelik hayatta sosyal ve kültürel alanda ne kadar aktif oldukları görülmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında yaptığım görüşmeler neticesinde katılımcıların neredeyse tamamı büyük bir şehirde yaşamının avantajı ile boş zamanı etkin ve verimli bir şekilde değerlendirerek birçok kurs, seminer, etkinlik, faaliyetine katıldıkları görülmüştür. Anlatılardan yola çıkarak Afro-Türklerin boş zaman değerlendirme tercih yelpazesinin çok geniş olduğu söylenebilir. Koro çalışmaları, enstrümantal kursları, halk oyunları ve modern dans kursları, dikiş- nakış kursları, takı kursları, dil kursları, spor ve oyun faaliyetleri, kürek, yürüyüş ve gezi gibi açık hava faaliyetleri, tiyatro ve koro solistliği gibi sahne çalışmaları, kitap yazarlığı, engellilere yönelik sosyal çalışmalar gibi sosyal ve kültürel alanda birçok etkinliğe katılmaktadırlar.

Afro-Türkler katıldıkları kurs ve faaliyetlerle toplumun diğer bireyleri ile bir araya gelerek yeni iletişim alanları oluşturmaktadırlar. Bu alanlarda gündelik hayattaki kentsel mekânlarda yaşadıkları kimlik ve ten renginden dolayı olumsuz tavır ve davranışlara maruz kalmamaktadırlar:

“İşyerinin düzenlediği yılda bir kere kürek sporu festivaline ve bazen de halı sahada futbol turnuvalarına katılıyorum. Herhangi bir büyük organizasyonlara gitmiyorum. Halı sahada futbol oynuyorum, son zamanlarda hobi olarak balık tutuyorum, bir ara kürek sporu yapıyordum. Ama bu ortamlarda çok sorun yaşamıyorum, yaşla da alakalı tabi. Takım arkadaşı oluyorsun, yine merak edip soruyorlar, sen de anlatıyorsun.” (Ümit, 30 yaşında)

“Semt merkezindeki takı kurslarına gidiyoruz. Olumsuz hiçbir şeyle karşılaşmadık. Hep olumlu yönden karşılaştık.” (Firdevs, 60 yaşında)

“Dans kursuna gittim, müzik faaliyetlerim oldu. Türk Sanat Musikisine gittim. Ben de şeytan tüyü var. Oralarda hiçbir sıkıntı yaşamadım.” (Zeynep, 53 yaşında)

Tiyatro oyununda rol almak, Türk Sanat Müziği Korosu ile birlikte konser vermek, kitap yazmak, engellilere yönelik sosyal çalışmalarda yer almak gibi aktivitelerle sağladığı kişisel faydalar dışında hem her türlü kültürel ve sanatsal platformda Afro-Türklerin görünürlüklerini artırmaya hem de toplumsal hizmet sunmaya katkı sağladıkları düşüncesindeyim:

“Hukukçuluğumun yanında yazarım. Gazetelerde, dergilerde, TRT’de röportajlarım var. Dergilerde yayınlanmış öykülerim var. Birkaç şiirim var. Siyaset felsefesi üzerine yazılarım var. Bu entelektüel faaliyet sürüyor. Genellikle kendini iyi yetiştirmiş olan iyi bir okur kitlesi var. ODTÜ’nün felsefe bölümünde benim kitabımı bir hafta tartışmışlar. Güzel Sanat Fakültesi’nde ve Koç Üniversitesi’nde böyle şeyler var. İyi bir okur kitlesine sahip bir yazarım; çok okunmuyor ama okuyanlar da iyi okuyorlar. Bundan memnunum, bunlarla hayat sürüyor. Biraz da müzik yapıyorum. Afro-Türklerle ritim grubumuz var. Onun dışında bateri dersleri alıyorum. Hayata böylece katkıda bulunmaya çalışıyorum. Güzel şeyler yapmaya çalışıyorum.” (Eyüp, 56 yaşında).

“Şuan kitap yazıyorum, İnşallah 5-6 seneye biter. Benim hedefim gençler. Bizim yaşadığımız ötekileşmeyi aşk üzerinden görsünler. Kitabımın ismi, ötekiler olacak. Onlar olmadan onların attığı çığlığı duyamazsınız.” (Nur, 29 yaşında)

“Görme engelliler derneğine dört yıl kadar gittim. Gönüllü okuyucuydum. Üniversiteye hazırlanan çocuklar için hala okuyorum, bir tanesi şimdi sınava girdi.” (Gülây, 60 yaşında)

6.5.TEN RENGİ AYRIMINA KARŞI GELİŞTİRİLEN STRATEJİLER

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre Afro-Türkler gündelik hayatta kimlik ve ten renginden dolayı karşılaştıkları olumsuz deneyimlerle başa çıkmada bireysel boyutta geliştirdikleri bir takım stratejiler bulunmaktadır. Bu stratejilerin en başında birçok katılımcının dile getirdiği kabullenme, tepkisiz kalma ve görmezden gelme

hali gelmektedir. Özellikle kentsel mekânlarda ve toplu taşıma araçlarında kendilerine yönelik jest ve mimiklerle gülme, birbirine gösterme gibi davranışlar sergilendiğinde eskiden beri süregelen bir durum olduğunu ve alıştıklarını ifade ederek tepkisiz kalmakta veya görmezden gelmektedirler. Bunun nedeni kendilerine sorulduğunda kavga etmek veya uğraşmak istemedikleri için en iyi yolun bu olduğunu söylemektedirler:

“Sen şimdi yıllarca böyle sorunlar yaşadığını düşün, bir süre sonra alışıyorsun. Aslında çok görmezden gelmem mi, gelmemem mi gerekiyor bilmiyorum. Ama nereye kadar uğraşacaksın. Sana laf söyledim, ötekine laf söyledim. Senle tartıştım, kavga ettim. Bir zaman sonra uğraşmıyorsun ve duymazlıktan geliyorsun.” (Büşra, 23 yaşında)

“Bakıyorlar. Yabancı dil konuşuyorlar. Biz alıştığımız için çok takmıyoruz. Hiç tepki vermiyorum. Sorunca anlatıyorum. Yillardır alıştık zaten.” (Aysun, 67 yaşında)

“Bakıyorum. Yapılacak bir şey yok ki. Kimseyle tartışamam. Herkesin düşüncesi, görüşü kendine. Onlarla bu konu da niye tartışayım ki. Görmezden geliyorum.” (Ömer, 70 yaşında)

“Ben de herhangi bir ters davranış olunca genellikle görmemezlikten geliyorum.” (İbrahim, 50 yaşında)

“Ortamına bağlı olarak da tepkiler değişebiliyor. Bazen ters tepki veriyorsun, bazen de gülüp geliyorsun. Artık bu davranışlar insanlarda alışkanlık olduğundan ne yaparsan yap değişmiyor, değişmeyecek.” (Ali, 34 yaşında)

“Laf atmayı umursamıyorsun. Umursarsan, konunun gideceği yer belli değil.” (Ümit, 30 yaşında)

“Herhangi bir gülüşme veya laf atma olduğunda tepkisiz kalıp, görmezden geliyoruz. Şimdiye kadar hiç kabalık yapmadık.” (Nihal, 28 yaşında)

“Birisi ‘Bak, Senegalli geçiyor’, ‘Bak, Rihanna geçiyor’ veya ‘Bak, teyzenin kızı geçiyor’ diyebiliyorlar. Bu tarz şeylerde hiç dönüp bakmam, cevap vermem. Bu sefer ağız dalaşına gireceğim falan. Hiç gerek yok. Genelde insanlar senin Türkçe bilmediğini zannettikleri için rahat davranıyorlar.” (Büşra, 23 yaşında)

Ancak bazı katılımcıların yaşadıkları olumsuz durumlara sessiz kalmayıp anlık tepki vermek şeklinde kişisel başa çıkma stratejileri geliştirdikleri görülmektedir:

“Bir laf atan veya gülen olursa çok sert tepki veriyorum. Çünkü ben kendimi beyazlardan farklı görmüyorum. Hiçbir farklı özelliğimin olmadığını düşünüyorum.” (Esra, 33 yaşında)

“Kendimizi alıştıralım diye uğraşıyoruz ama bir yere kadar bu. Dolu bardağın üstüne fazla bir şey koyamazsın. Sürekli biz bunu yaşıyoruz. Biz

gittiğimiz her yerde kavga çıkarsak, çıkacak. Çoğu zaman da içimize atıyoruz.” (Tarık, 61 yaşında)

“Laf atmalar oluyor. Bazen sesleniyorum, bazen ses etmiyorum. Kiminin altından, kiminin üstünden geçiyorum. Napayım. Moralim bozuluyor. Sinirleniyorum.” (Ayşe, 72 yaşında)

“Kadının bir tanesine şöyle dedim. ‘Biz kaçınıcı asırda yaşıyoruz?. Sosyal medya çağında, elektronik dünya çağında bunların olmaması gerekiyor, sen kocaman kadınsın. Eğer sen bunları yaparsan senin çocuğun veyahut da çocuğunun çoğunu ne yapmaz. Sen bunlara bir de örnek olacaksın. Sonuçta bizim farkımız ne?, Renk mi? Senin de iki tane gözün, bir ağzın, dişin, iki elin var. Hani neyiz farklı?’ Şunu anlat bana. Ben de Türkçe konuşuyorum, anlıyor musun beni’ diye sordum. ‘Evet’ dedi. ‘Peki niye öyle yaptın?’ diyince ‘Yaptım’ dedi. ‘Benden farkını söyle’. Ses yok. ‘Senin yerine ben utaniyorum’ dedim. Sadece bu kadar. Hatta insanlar da vardı orda. Sen boşver dediler. Çok yaşlı olmuş olsa, dersin ki normaldir, nenemizdir veya dedemizdir. Orta yaşın biraz üstüydü, en fazla 55 falandı.” (Tarık, 61 yaşında)

“Laf atan falan olursa da yüzde doksan görmezden geliyorum, çok abartılı tepkiler olduğunda ise ayıp olduğunu, kendisinin benden farklı olmadığını yüzüne vuruyorum.” (Halil, 60 yaşında)

Kimlik ve ten renginden kaynaklı yaşanan olumsuz olaylarla başa çıkmada geliştirilen stratejilerden bir diğeri, toplum içinde görünmez olmaya çalışma ve kimliğini reddetme çabalarıdır:

“Bizim kadınların köken göstergesi kıvrıcık saçla ilgili takıntısı var. Hep fön çektiriyorlar, ablamın baya kıvrıcık ama hep fönlü. Bana da insanların içinde saçlarını açma diyor.” (Kübra, 51 yaşında)

“Küçükken ten rengimle ilgili çok soru sordukları için elimi sabunla çok yıkıyordum. Sırf rengim açılsın diye. Anneme de ‘sabunla yıkıyorum ama rengi hiç geçmiyor’ diye söylermişim.” (Esra, 33 yaşında).

Katılımcılardan bazıları, yabancı zannedilme ve sonrası inandırıcılık olaylarına karşı artık kendilerinin de bu durumu devam ettirme yolunu seçmektedir:

“İlk zamanlar ‘biz Türk’üz, Türk’üz’ diyorduk. Bu sefer de inandırılmıyorsun. Şimdi bakıyorum, İngilizceyle gelene İngilizce konuşuyorum. Artık benim için bir eğlenceye döndü.” (Kübra, 51 yaşında)

“Bebek arabasıyla gittiğimiz zaman yolda kadınlar bir çocuğa bakıyorlar, bir bana bakıyorlar. Çocuk beyaz. Gelip soruyorlar. Türkçe konuşmamıza rağmen anlamıyorlar. Ben de artık şöyle bir çözüm buldum. ‘Babası Türk, benim adım da Jonathan, yabancıyım’ deyince devamında soru sormuyorlar.” (Nur, 29 yaşında)

Çalışmam sırasında katıldığım Dana Bayramı etkinliklerinde ve ev ziyaretlerinde bazı Afro-Türk kadınların toplum içerisinde kimliklerini daha da ortaya çıkaran saçlarını Afrika örgüsü yaptırmak gibi davranışlar sergilediklerini ve bazı Afro-Türk erkeklerin Dana Bayramı etkinliklerine özellikle Afrika stili kıyafetlerle geldiklerini gözlemledim. Bu davranış ve eylemler toplum içerisinde kendilerinin de var olduğu ve kimliklerini gösteren bir strateji olarak değerlendirebileceği düşüncesindeyim.

Bazı katılımcılar, bilinmeme ve tanınmama nedeni ile kimlik ve ten renginden kaynaklı yaşanan olaylara karşı farkındalık oluşturmak ve Afro-Türklerin de bu toplumun birer ferdi olduğunu duyurmak için çeşitli platformlarda yoğun bireysel mücadele vermektedir:

“Okan Bayülgen’in bir programında Türkiye’deki etnik gruplar sayılıyordu aklına bile gelmeyecek gruplar tek tek sayıldı. İçlerinde bir tek Afrikalı Türkler yoktu. Ben de ‘Biz de varız’ diye mesaj yolladım. Sonrası rahmetli kurucu başkanımız Mustafa Olpak’la Beyhan’ı programına çağırmıştı. Bundan sonra yanınızdayım, elimizden ne gelirse diye, tabi lafta kaldı.” (Kübra, 51 yaşında)

“Senelerce çizgi filmlerle uğraştım. Birçok yere yazdım, Örneğin, Pepe’nin yapımcılarına. Türkiye’nin en ücra köşesinde bile televizyon izleniyor, o yüzden ilk önce Afro-Türkler olarak Türkiye’de var olduğumuzu, Türkçe konuştuğumuzu, birçok nesildir burada yaşadığımızı anlattım. Pepe’nin yanında bir arkadaş olsun, siyahi olsun ama Türkçe konuşsun. Çocuklar farkına varınsın ki bizim çocuklarımızı ötelemesinler. Bizim çocuklarımız Türkiye’nin neresine okumaya giderse gitsin, oradakiler ‘Aaa, ben biliyordum’desin istedim. Bunun için çok savaş verdim, olumlu da cevap döndüler. Ama şimdiye kadar böyle bir karakter göremedim. Ayrıca Beyaz Show’a mail attım, beş dakika da olsa dernek başkanımız çıksın, bizi anlatsın diye. Hiçbir cevap alamadım. Belki çok fazla mesaj geldiği için geri dönüş olmuyordur. Keza birçok Tv programına da mail gönderiyorum, Instagram’dan mesajlar atıyorum. Mutlaka biri, bir dönüş yapacak. ” (Nur, 29 yaşında)

Burada ayrıca belirtmesi gereken, kendisi de Afro-Türk olan sanatçı Esmeray’ın toplum içerisinde Afro-Türklerle yönelik kullanılan ifadelerle karşı 1975 yılında çıkardığı 13,5 (Arap Kızı) şarkısının sözlerinin farkındalık yaratmak bağlamında oldukça dikkat çekici olduğudur (<https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/muzik/bir-polonyalinin-sozleriyle-afro-turk-esmerayin-anlatilmamis-hikayesi?page=6>):

“Yağmur yağıyor seller akıyor

Arap kızı camdan bakıyor

İşte benim arap bacı

*Saçlar kıvrır kıvrır, dudaklar kırmızı
Gözler boncuk boncuk, dişler inci dizi
Alnıma yazılmış bir kara yazı
Korkar kaçır çoluk çocuk
Bir çimdik 13,5
Rengim kara olsun varsın
Yeter ki kalbim kara olmasın
Snnecim aman geliyor öcü
Öcü değilse arap bacı
Bacının hakkı yok rahat yaşamaya
Bacının hakkı yok kalp taşımaya
Yağmur yağıyor seller akıyor
Arap kızı camdan bakıyor
Korkar kaçır çoluk çocuk
Bir çimdik 13,5
Rengim kara olsun varsın
Yeter ki bahtım kara olmasın. ”*

Dernek tarafından çeşitli platformlarda gündelik hayatta çokça söylenen “Arap Kızı Camdan Bakıyor” tekerlemesinin ve ten rengi ile ilgili olumsuz çağrışımlar içeren “Gündüz feneri, zenci, Arap” gibi ifadelerin ve tanımlamaların kullanılmamasının tekerlemenin asıl hikâyesinin ve olumsuz ifadelerin ve tanımların kendilerine ne hissettirdiğinin anlatılması ve toplum tarafından bu hususlara dikkat edilmesini sağlamaya çalışılması kurumsal bazda gerçekleştirilen bir strateji olarak değerlendirilebilir.

6.6.MEDYAYA YANSIMANIN ETKİLERİ

Türkiye’de geçmişten günümüze edebiyatta, yazılı ve görsel medyada, sinemada Afro-Türk kimliğinin varlığı çeşitli temsiller üzerinden her zaman topluma aktarılmıştır. Bu temsiller dönemlerine göre değişiklik gösterirken kamusal alanlarda Afro-Türklere yönelik tutumlara, davranışlara ve toplum içerisinde tanınırlılıklarına olumlu veya olumsuz etki etmiştir.

Türk edebiyatında Afro-Türk kimliği genellikle “Arap” tiplmesi ile ortaya çıkmaktadır. Karagöz oyununda “Arap” figürü, Hacivat’ın kölesi ve Çelebi’nin lalası olarak aptal ve aksanı bozuk, masal ve hikâyelerde Arap figüründe biri iyilik yapan sevimli, diğeri

kötülük yapan sevimsiz iki farklı karaktere yer verilmiştir. Bazı masal ve hikâyelerde ise Arap-zenci korkutucu bir devdir. Köroğlu hikâyesinde Koca-Arap, Celali Bey ve Mehmet Bey hikâyelerinde Arap-pehlivan, Arslan Bey hikâyesinde ve Battal Gazi romanında hep bir Arap tiplmesi bulunmaktadır. Pek çok masalda Arap figürü, Hızır gibi yardıma koşan kişi olarak anlatılmaktadır (Boratav, 1982, s.120-121). Boratav (1982, s.121), halk hikâyelerinde Arap/zenci kılığında olan kahramanların bulunduğunu, kimi hikâyelerde sultan ve şehzadeler Arap/zenci kılığına girerek sevdiklerinin ne düşündüğü ve Arap olsalar bile hala kendilerini seviyorsa bu duruma sevindiklerini anlatmaktadır. Ayrıca ayrımcı tavrın daha sert biçimde karşımıza çıkan hikâyelerde Arap/zenciler kötülüğün simgesi bir yaratık olarak betimlenmektedir. Ali Cengiz oyunu hikâyesinin birçok anlatım türünde bir zenci sultanın kızları ve gençleri yediği, bilmecesinin cevabını bulamayanları öldürdüğü söylenmektedir (Boratav, 1982, s.122).

Tanzimat Dönemi yazarlarından Ahmet Mithat, Recaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamit Tarhan, Namık Kemal, Sami Paşazade Sezai, Fatma Aliye Topuz, Nabizade Nazım gibi yazarların eserlerinde sosyal hayatta aile içi efendi- köle ilişkilerine yer verilmiştir. Şemsettin Sami, Reşat Nuri Güntekin, Halit Ziya Uşaklıgil, Samiha Ayverdi ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın eserlerinde ev içi hizmetlisi olarak Arap Bacı, Kalfa gibi karakterler bulunmaktadır. Türk edebiyatında geçen bu “bacı, kalfa, halayık” karakterlerine dair temsiller Türk sinemasında da vardır. Bu temsiller edebi eserlerde olduğu gibi “bacı, kalfa, dadı” figürleridir. 1988-1991 yılları arasında TRT’de yayınlanan “Uğurlugiller” adlı televizyon dizisinde Kalfa rolü bulunmaktadır. Filmlerde “Arap Bacı” figürlerine takılan “marsık, kömürlük, gündüz feneri, rengi bozuk, çikolata dadı, kapkara” gibi farklı lakap ve ifadeler Afro-Türk kimliğine dair olumsuz çağrışımların var olduğu göstermektedir (Dalkılıç, 2018). Bu tür ifadeler, toplum içinde Afro-Türklerin algılanma biçimlerini göstermekle birlikte aslında bizlerin Afro-Türlere olumsuz anlamda olsa bile aşına olduğumuzu söylenebiliriz. Seksenli yıllarda Türkiye’de yayınlanan “Kökler”, “Köle İsaura” gibi dizilerinin de toplum içinde Afro-Türk kimliğine olumsuz etkisi bulunmaktadır. Tüm bu temsillerin Afro-Türklerin gündelik hayatın çeşitli alanlarına karşılaştıkları olumsuz deneyimler yaşamalarında ve toplum diline yansıyan “Arap, gündüz feneri, çikolata” lakap takılması ve “Kunte Kinte” ismiyle seslenilmesi gibi pratiklerin olmasında etkisi büyüktür.

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneğinin kurulmasından sonra Dana Bayramı etkinlikleri, paneller, faaliyet ve projelerin yapılması, yazılı ve görsel medyada olumlu anlamda yer almaya başlanması, haklarında haberler ve röportajlar yapılması, çeşitli

belgesel ve programların çekilmesi, akademik çalışmaların artması ile Afro-Türklerin toplum içinde bilinirliklerin arttığı ve zihinlerde varolan olumsuz imajın silinmeye başladığı söylenebilir. Dernek başkanı Şakir Doğuluer konu hakkında fikrini şu şekilde belirtmiştir:

“Dernekten sonra baya bir bilinir, görünür hale geldik. Öğrencilerin gelip gitmesinin, tez çalışmalarının yapılması, belgesel çekimleri, tarihçilerin ilgisi, bizim yaptığımız paneller Dana Bayramı etkinlikleri ve basın gelmesinin faydası oluyor. Anlatıyoruz ve biliniyoruz. Anadolu Ajansı geldi, röportajlar yaptı. İnternet üzerinden yayınlar çok ses getirdi. Bazı kişiler ‘İnternet üzerinden gördük, gazete gördük, biz de bilmiyorduk, yüzyıldır yaşayan Afro Türkleri bilmiyorduk, ama memnun olduk, öğrendik’ diyorlar. Ve artık tanınıyoruz.”

Ancak yaşanan olumlu anlamdaki bu gelişmelerin yanı sıra bazı katılımcılar medya, televizyon ve kültür alanında Afro-Türk bireylere çok fazla yer verilmemesinden veya yetersiz temsilden rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir:

“Televizyonda, dizilerde yokuz, siyasette yokuz. İnsanların söz sahibi olması gereken yerlerde yokuz. Yani en büyük görünür olma noktalarında yokuz. Yurtdışına baktığınızda çok fazla Afrika kökenli oyuncular ve programcılarla karşılaşabiliyorsunuz. Bizim burada maalesef yok.” (Nur, 29 yaşında)

“Okan Bayülgen’in bir programında Türkiye’deki etnik gruplar sayılıyordu aklına bile gelmeyecek gruplar tek tek sayıldı. İçlerinde bir tek Afrikalı Türkler yoktu.” (Kübra, 51 yaşında)

7.ÖZEL HAYAT VE AİLE

7.1.KİMLİK VE KENDİNİ TANIMLAMA BİÇİMLERİ

Kimlik, içinde özellik ve niteleyicilik taşıyan ve bireyin kendini nasıl tanımladığı ile toplum tarafından nasıl algılandığını gösteren bir kavramdır. Gündelik hayatın her alanında bireyler kendilerini kimlik üzerinden temsil ederken, bireyi anlama ve tanımada en önemli gösterge konumundadır. Bu bağlamda Afro-Türklerin kendilerini tanımlama biçimlerini ve tanımlarken hangi ifadeleri kullandıklarını, yaşadıkları sorunları görerek kimliğe ilişkin bilgiler sunulmaya çalışılacaktır. Afro-Türkler arasında kimlik algısı ve tanımlama biçimi olarak “Türk”, “Müslüman”, “Arap”, “Afrikalı ya da Afro-Türk” şeklinde dört kategorik ifade ön plana çıkmaktadır. Görüşmelerde katılımcıların bazıları kendini tanımlarken tek bir kimliği ön plana ortaya çıkarırken, bazıları birkaç kimliği kullanmayı tercih etmektedir. Bu durum kullanımı içiçe geçen bu tanımların ve ifadelerin birbirinden mutlak surette ayrılmadığını ve çoklu kimlik tanımları ile Afro-Türkler arasında tek bir genel tanımın olmadığını göstermektedir.

Afro-Türkler yapılan görüşmelerde kendilerini nasıl tanımladıkları ve adlandırdıkları ile ilgili sorulan soruya farklı cevaplar vermiştir. Kimi katılımcılar kendilerini “Müslüman ve/veya Türk” olarak kabul ederken, kimisi etnik kökenleri ile bağ kurarak ten rengi ekseninde Afrikalı olma vurgusu yapmaktadır. 2006 yılında derneğin kurulması ile birlikte düzenlenen Dana Bayramı etkinlikleri, yapılan panel ve etkinlikler ile çeşitli araştırma ve çalışmaların önemli katkısı ile “Afro-Türk” kimliği topluluk içinde kabul görmeye başlasa da hala “Arap” ya da “zenci” tanımlarının kullanılması geçerliliğini korumaktadır.

Katılımcılardan bazıları Türkiye’de doğup büyüdüklerinden belki de milliyetçi bir tavır ile sıkı sıkıya bağlı oldukları bu ülkenin milli kimliği “Türk” kimliği ile kendisini tanımlamaktadır:

“Türkiye’de doğdum, büyüdüm. Türk öğretmenleri, Türk hocaları benim. Askere gittim, Türk subayları benim. Benim aslında zencilikle bir alakam yok ama ten rengim dolayısıyla zenciyim. Başka bir şey yok. Karşı taraf bunu algılar veya algılamaz beni ilgilendirmez. Ben aslında Türk’üm, solcuyum ve sosyalistim. Atatürk’ü, bayrağı seviyorum.” (Bilal, 62 yaşında)

“Afrika kökenli olmayı daha sonra söyledik. Kendimi öz be öz Türk olarak adlandırıyorum.” (Zeynep, 53 yaşında)

“Türk olarak tanınılıyorum. Beş- altı kuşatır İzmirli olduğumuz için Afrikalı tarafımız kültürel olarak kalmamış, sadece bir çeşitlilik olarak annelerimiz, babaannelerimiz kökleri ile ilgili gelenekleri varsa yaşatmaya çalışıyoruz ama tam bir Türk vatandaşı gibi yaşıyoruz. Öyle hissediyoruz.” (Eyüp, 56 yaşında)

“Kendimi Türkiye vatandaşı, Türk vatandaşı olarak tanınılıyorum.” (Ali, 34 yaşında)

Afro-Türklerin burada doğmaları, Afrika ile bir bağlarının bulunmaması ve aile geçmişleri ile ilgili çok fazla bilgi sahibi olmamaları kendilerini Türk olarak tanımlamalarında etkisi bulunmaktadır:

“Valla Afro-Türk’ü yeni öğrendik. Daha önce bilmiyorduk. İzmir’de doğup büyüdüğümüz için öyle bir şeyimiz yoktu. O yüzden Türk’üm.” (Firdevs, 60 yaşında)

“Artık Türk olarak adlandırıyorum. Afrika’yla hiçbir bağlantımız yok, gidip gelmiyoruz. Babam kökeni ve annemin kökeni Sudan ama çok bilmiyorum.” (Halil, 60 yaşında)

“Evet, Afrika kökenliyiz ama Türk’üz ve Türk olarak tanınılıyoruz. Çünkü buranın âdetine, her şeyiyle Türkiye’ye ve Türklere göre büyüdüğümüz için Afrika’ya özgü bir şey bilmiyoruz. Ama köken olarak Afrika’yı inkâr edemeyiz.” (Nur, 29 yaşında)

Afro-Türkler bazen kendilerini yaşadıkları yer üzerinden tanımlama tavrı göstermektedir:

“Doğma büyüme Karşıyakalı olduğumuz için babam bilmiyor, ben de bilmiyorum. İzmir Karşıyakalıyım. Türk’üm.” (Aydın, 73 yaşında)

Kimi katılımcılar kendisini her ne kadar üst kimlik olarak “Türk” olarak tanımlamayı tercih etse de hem Afrika’ya hem Türkiye’ye aidiyet bağlarının bulunduğunu belirtmekte ve “Afrika kökenli” olmaya ve ten rengine dair olumlu duygu ve düşünceler taşımaktadır:

“Tabî ki Türk’üz, hamdolsun. Türkiye sınırları içerisinde yaşayıp Türkiye Cumhuriyeti’nin nimetlerinden yararlanıyorsak Türk’üz yani. Zaten anneannemin annesi Osmanlı Döneminde esir tüccarlığıyla getirilmiş. Ben kendimi bildim bileli bizim ailede herkes kendi Türk olarak tanımlar. Cumhuriyet çocuklarıyız. Ama ırk olarak hiçbir zaman melezim bile demedim, hep kendimi siyah bilirim. Irkı ve rengi bırakmıyorum. Bu rengi seviyorum.” (Gülây, 60 yaşında)

“Rengim öyle çok siyahi olmadığı ve melez olduğum için Türk olarak adlandırıyorum. Ama siyahilerle birlikte olduğum zaman kendimi fazlasıyla Afro-

Türk olarak benimsiyorum. İki ruhu taşıyorum diyorum. Hem fiziki olarak da iki tarafı da yansıtıyorum diyebilirim.” (Esra, 33 yaşında)

“Burada doğup büyüdüğüm için Türk olarak görüyorum, kendimi öyle kabul ettim Afro gibi göremiyorum ama aynı zamanda Afroyum da.” (Meryem, 57 yaşında)

Görüşmeler esnasında kendini “zenci” olarak gören ve adlandıran herhangi biri ile karşılaşmamış olsam da gerçekleştiğimiz sohbetlerin devamında diğer Afro-Türklerden bahsedilirken sıklıkla “zenci” ifadesine başvurulduğu gördüm.

“Benim anneannem de kırmaymış zaten, hiç öyle çok kara, zenci değilmiş. Hani Aydınlılar biraz esmer olur ya, öylemiş işte. Fotoğraflara bakınca çok koyu, öyle zenci Arabı değil.” (Melike, 64 yaşında)

Boratav (1982, s.120), günlük konuşma dilinde Afro-Türklerle “Arap” denildiğinden bahsederden; Körükmez (2014), Cici (2011), Tarih Vakfı (2008), Akpınar (2016), Akkaş (2017) çalışmalarında “Arap” ifadesinin sıklıkla kullanıma dair gözlem ve tespitlerini ortaya koymaktadır. Ancak yaptığım görüşmeler sırasında kendine “Arap” diyen sadece bir kişiyle karşılaştım.

“Arabım derim.” (Ayşe, 72 yaşında)

Bu örnek dışında görüşmelerimde hiçbir Afro-Türk’ün kendini tanımlarken “Arap” ifadesini kullanmayı tercih etmediğine, ancak aile bireyleri veya diğer Afro-Türkler hakkında birşeyler anlatırken sıklıkla bu ifadeye başvurdıklarına şahit oldum.

“Sonuçta benim baba tarafım Yörük, anne tarafım Arap.” (Furkan, 30 yaşında)

“Babam Arap, annem Arnavut.” (Aysun, 67 yaşında)

“Annem Muğla Milaslı Arap, babam Ispartalı Arap. Teyzemin görünüşü Muğla Milaslı olduğu için kendi kırma zaten. Anne tarafım çok Arap değil.” (Melike, 64 yaşında)

“Eşim Bodrumlu kökeninde Araplık var ama kendisi beyaz.” (Halil, 60 yaşında)

“Sadece Arap olduğumuz için merak ediyorlar.” (Emine, 77 yaşında)

Dernek aracılığıyla yapılan çeşitli araştırmalar, çalışmalar ile zamanla topluluk içinde bu kelimelerin ne anlama geldiği ve köleliğe dair olan çağrışımı öğrenilmeye başlamıştır. Atasoy (2017)’a göre, bir etnik kimlik kategori olan “zenci” kelimesi Zanzibar ile aynı kökten gelmektedir. Bu kök “zang..”, zang ise “pas” kelimesine denk geldiğinde “zenci”

ile anlatılmak istenilenin “paslı insan” tanımı olduğudur. “Zanzibar” veya “Zangibar” kelimesinin anlamı “zencilerin sahili” demektir. Bu sahil köle ticaretinin önemli noktalarından biridir ve içinde olumsuz çağrışımları barındırmaktadır (<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/irfan-atasoy/596312.aspx>). “Arap” kelimesi ise Osmanlı Döneminde Kuzey Afrika ve Akdeniz kültüründe Trans-Sahra bölgesinden getirilen “Afrikalı” anlamını içermekte olup, etnik kimliği Arap olanlara ise “beyaz Arap” denmektedir (Walz ve Cuno, 2010, s. 9’dan akt. Akpınar, 2016, s.128).

Akpınar (2016, s.120) çalışmasında rahmetli kurucu başkan Mustafa Olpak’ın derneğin kuruluş sürecinde topluluk içinde “Afro-Türk” kimlik tanımının benimsenmesine dair “seninkisi amele yanığı, başımıza Afrikalı olmayı da nereden çıkardın?” şeklinde karşılaştığı tepkilerden ve yaşadığı zorluktan bahsetmektedir. Topluluk içinde benimsendiği görülen kimlik ve tanımlama biçimi olarak “Afro-Türk” ifadesini jenerasyon farkı olmaksızın kullanmayı tercih eden katılımcıların sayısı bir hayli fazladır:

“Yani Afro-Türk’üz.” (Hüseyin, 59 yaşında)

“Arabistanlı değiliz. Siyahiyiz, Afrika kökenliyiz. Arap değiliz. Afrika kökenli Türk’üm. Yani Afro- Türk’üz.” (Mehmet, 66 yaşında)

“Bazı insanlar mesela damarlarıma kadar Türk’üm diyor ya, o şekilde değil. Her şeye saygım ama var. Ama Afro-Türk’üm.” (Büşra, 23 yaşında)

“Kendimi Afro-Türk olarak görüyorum. Ve bununla da gurur duyuyorum.” (Yalçın, 24 yaşında)

Görüşmelerde birçok katılımcının artık “Afro-Türk” ifadesine mesafeli olmadığı görülmüş ve yeni kimlik tanımı ile ilgili ortak fikirleri, 2006 yılında derneğin kurulması ve rahmetli kurucu başkanı Mustafa Olpak’ın çabaları sayesinde kökenleri ile sıkı bağ kurdukları, tanımlanmalarında önceden kullanılan “Türk” veya “Arap” gibi ifadeler yerine artık “Afro-Türk” kimliğinin ön plana çıktığı ve toplum içerisinde bu tanımın her geçen gün daha da kabul edildiği yönündedir:

“Dernek, en azından Afro Türk kavramını hayatımıza kazandırdı.” (Nur, 29 yaşında)

“Dernek ile ismimiz duyuldu, görünür kıldık. İnsanların hayatlarına Afro-Türk kelimesini soktuk. Artık Zenci veya Arap değiliz. Rahmetli başkan Mustafa Olpak sayesinde Afro- Türk olduk, ötekiydin yani. İsmimiz, cismimiz var. Zenci kelimesi öteki ülkelerde hakaret sayılırken, Türkiye hala daha kullananlar var. En azından siyahi demek yine kabul edilebilir bir şey.” (Nur, 29 yaşında)

“Tabî ki Afrika kökenli Türk olarak tanımlıyorum. Dernekten sonra bu kavram daha da oturdu. Eskiden Afro-Türk kavramı yoktu.” (İbrahim, 50 yaşında)

“Afro Türklerin tanınırlığına derneğin katkısı olduğunu düşünüyorum.” (Ömer, 70 yaşında)

“Dernekle birlikte ‘Biz neyiz, kimiz?’ dedik, Afrikalı Türkler olduk. Kendimize, Afrika’dan geldik ama Türk olmuştuk diyorduk. Dernekten sonra kendimizi kısaca Afro-Türk olarak tanımladık.” (Fatih, 63 yaşında)

“Dernekten sonra Afro-Türk kavramı gelişti. Afro, bütün dünyada afrika kökenliler için kullanılan bir kısaltma ve dernek sayesinde artık Türkiye’de Afro-Türk kabul edilmeye başlandı.” (Betül, 53 yaşında)

7.2.AFRO-TÜRKLERİN GEÇMİŞLERİNE DAİR ANLATILARI

*Birinci kuşak yaşar
İkinci kuşak reddeder
Üçüncü kuşak araştırır..
-Mustafa Olpak,2006*

Derneğin rahmetli kurucu başkanı Mustafa Olpak “Kenya-Girit-İstanbul Köle Kıyısında İnsan Biyografileri” isimli ailesinin geçmişini anlattığı kitabına böyle bir girişle başlamıştır. Sonrasında kitabın önsöz kısmında dedesinin ve ninesinin birer köle olduğunu, teyzelerinin hayatlarının bir kısmını “besleme” olarak geçirdiklerini ve çok sonraları özgürlüklerini elde ettiklerini, ancak üçüncü kuşak olarak kendilerinin özgür olarak doğduğunu söylemektedir (Olpak, 2006, s.7). Genç yaştan itibaren kendi aile kökenlerini merak ederek araştırmaya başlayan Mustafa Olpak birinci kuşağın zorluklar çektiğini, ikinci kuşağın utanarak geçmişlerini reddettiğini, ancak üçüncü kuşağın her iki kuşaktan farklı düşünerek sorgulayıcı bir tavır ile kökenlerini araştırma yoluna gittiğini düşünmektedir (Olpak, 2013, s.127). Bu nedenle uzun yıllardır bu topraklarda yaşayan ve burada doğup büyüyen üçüncü, dördüncü hatta beşinci nesil olan Afro-Türkler de gerçekten kökenlerini merak edip etmediklerine, aile geçmişlerini araştırıp araştırmadıklarına ve nesiller arası geçmişe dair bilgi aktarımı olup olmadığına veya yaşadıkları topluma tamamen entegre olduklarını düşündüklerinden geçmişi öğrenmeyi tercih edip etmediklerine dair konuları merak ettiğinden Afro-Türklerle “kendinizden ve geçmişinizden biraz bahseder misiniz?” ve “ailenizin geçmişini araştırıyor musunuz?” sorularını yönelttim.

Afro-Türklerde çeşitli nedenlerden dolayı nesiller arası bilgi aktarımının fazla olmamasından ve resmi kaynaklarda bilgi eksikliklerin bulunmamasından veya kaynaklara ulaşılmasının zor olmasından dolayı her katılımcının aile geçmişlerini araştırma noktasında farklı tavırlar sergilediği görülmektedir. Geçmiş öğrenme noktasında kimi Afro-Türkler bireysel olarak çok çaba harcarken, kimisi herhangi bir şey yapmamaktadır:

“Dayımın oğlu araştırıyor. En büyüğümüz teyzemle o. Büyüklerimiz hep öldü. Çok uzun ve karışık olduğu için o da işin içinden çıkamadı. Üç yüz- dört senelik burada yaşamda az değil. Ama bireysel olarak araştırmıyorum. Zaten neyi araştıracağız. Üç yüz sene olmuş geleli.” (Melike, 64 yaşında)

“Özel olarak bir araştırmam yok. Bizim oradaki tarihçi bir hocanın yaptığı araştırmada belli bir noktaya kadar bilgiler var, öncesi muamma.” (Ali, 34 yaşında)

“Zaten ailemi tanımadığım için hiç bilmiyorum. Sadece abimden duyduklarım kadarı var.” (Zeynep, 53 yaşında)

“Ailemin geçmişini hiç araştırmadım, sadece buradakilerini bilirim. Afrika’da akrabamız var mı, yok mu hiç bilmem. Ama buradakilerinin yediden yetmişe hepsini bilirim.” (Emine, 77 yaşında)

“Sadece 1800’lerin sonrasında geldiklerini biliyorum. Onun dışında özel bir araştırmam yok.” (Ümit, 30 yaşında)

“Ben araştırdım. Annem Arnavut göçmeni, babam siyah. Ama baba tarafım daha çok biliyorum. Anne tarafım hakkında bilgim yok. Aile soyağacını çıkardım Çocuklarımın çocuklarına kadar geldim. Bilmediklerimi Şirinyer’de halam var, ona sordum. Tabi her şeyi bilmek çok mümkün değil, sülalemiz çok geniş.” (Ömer, 70 yaşında)

Halil, Afrika’da yaşayan akrabalarının belki de kötü durumda olabileceği korkusunu yaşadığından; Ayşe ise geçmişi öğrenmenin kendisine bir fayda sağlamayacağını düşündüğünden aile geçmişini öğrenmeye yönelik herhangi bir çaba sarfetmediklerini söylemektedir:

“Mehmet abim araştırıyor. Ben kendi adıma şöyle düşündüm. Burada iyi- kötü karnum doyuyor ama şimdi ailemin Afrika’da kalan akrabaları eğer orada sefilse yediklerim boğazıma takılırdı. Onlara bakacak gücümde yok. Belki o yönden eksik kalabildim.” (Halil, 60 yaşında)

“Geçmiş araştırmıyorum. Bundan sonra araştırsam ne olacak. Onlar bizi bilmez, biz onları bilmeyiz.” (Ayşe, 72 yaşında)

Görüşmelerde Afro-Türkler nesiller arası bilgi aktarımı çok sınırlı olduğundan kökenlerine dair araştırmalar için farklı yollara başvurdıklarını aktarmaktadır. Katılımcılardan bazıları özellikle son zamanlarda hizmete açılan Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün alt-üst soy sorgulama sisteminden bilgi edinirken, bazıları hayatta kalan aile büyüklerinden edindikleri çoğunluğu duyuma dayalı bilgiler ile geçmişe dair bilgilere ulaşmaktadır:

“Ailemin geçmişini araştırmadık. Özellikle annemin geçmişiyle ilgili fazla bilgi yok. Sadece e-devlete baktık, kökenimiz Sudan. Anne dedem ve baba dedem Sudan kökenli.” (Elif, 59 yaşında)

“Aile geçmişini araştırma şansımız olmadı. Sadece e-devletten baktık ve Mısır tarafı çıkıyor.” (Hüseyin, 59 yaşında)

“Kendi ailemin geçmişini araştırdım. Eşimin ailesinin geçmişini de zaten biliyorum. E-devletten baktığımda geçmişim anne tarafından Mısır'a, baba tarafından Libya'ya dayanıyor.” (Bilal, 62 yaşında)

“Öyle özel olarak araştırmadım. Aile etrafımızdan duyduğum kadarını biliyorum.” (İbrahim, 50 yaşında)

Bazı katılımcılar öğrendikleri bilgilerin kendilerine yetmemesi nedeniyle bireysel çaba göstererek geçmiş arayışına dair çeşitli meşakkatli yollara başvurmaktadır. Betül, resmi kayıtlardan geriye dönük araştırmanın zor olduğunu belirtse de uzun zamandır ailesini ve geçmişini araştırdığını, aile kayıtları için resmi makamlara başvuracağını, Yunanistan'da tarihçi ve avukat olan biriyle tanışarak imkân bulursa ailesinin Türkiye öncesi ata topraklarını görmek ve varsa akrabalarını bulmak için Yunanistan'a gitmek istediğini söylemektedir:

“Anneannem Afrika kökenli, dedem Yunanistan Karaferyeli ve Makedondu. Babamın babası, kayıtlara göre Afrika kökenli, Suudi Arabistan doğumlu. Ailemin tarihini araştırıyorum, meraklıyım biraz. Büyüklerden halamın kızının, ablalarımın, abimlerimin çocukluğundan anlatıkları, hatıraları ve annemin anlattıkları var. Yani dernekten çok önce kökenimi sorgulamaya başlamıştım. Hatta bazı kayıtlara da ulaşmıştım. geriye yönelik kayıtları bulmak çok zor. Özellikle de Suudi Arabistan ile ilgili olanlara. Ancak imkanım olursa Yunanistan Karaferye'ye gitmek istiyorum. Çünkü orası daha ulaşılabilir. Orada kalmış olan akrabalarım olabilir. O bölgede yaşayan Afrikalı kökenli aileler varmış. Sosyal medya üzerinden tanıştığım Karaferye'de yaşayan bir tarihçi, avukat arkadaşım oradaki Afrikalı kökenliler ile ilgili araştırma yapıyor, gitmek istiyorum ve birşeyler bulacağıma inanıyorum. Ankara'da mübadele arşivleriyle ilgili bir birim varmış, bir arkadaşım bahsetti. Formlarını aldım, doldurup ailemin geçmişi hakkında 'Kayıt var mı, yok mu?' diye başvuruda bulunacağım. Karaferye'ye gidersem belki dedemin ailesinden- ki asıl yerlisi o- kalanlar ya da belki de büyükanneimin izlerini bulacağım. ” (Betül, 53 yaşında)

Türkiye’de doğan ilk kuşak olan Mehmet, Sudan’dan Yunanistan’a, Cumhuriyet Döneminde Yunanistan’dan Samsun’a gelen ailesinin kökenlerini araştırmak için daha önce Yunanistan’a gittiği anlatmıştır:

“Yunanistan’a gidip İskeçe’de akrabalarımı, köklerimi araştırdım. Sudan’daki akrabalarımı ise iki yüz- üç yüz yıl eskiye dayandığı için bilmiyoruz. Ama simgelerden Darfur’dan geldikleri tahmin ediliyor.” (Mehmet, 66 yaşında)

Katılımcıların anlatılarından yaşamakta oldukları yerlere hangi nedenlerle ve hangi yollarla geldikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Görüşmelerde Afro-Türklerin yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmekle birlikte atalarının çoğunun göç hikâyeleri Mısır, Libya, Sudan, Suudi Arabistan’dan Türkiye’ye ya direk ya da Yunanistan’ın çeşitli yerlerinden ve özellikle de Girit Adası üzerinden geldiği yönündedir. Bu konu hakkında katılımcıların paylaştığı çeşitli anlatılar şu şekildedir:

“Babam Milas Köşk köyünden, annem Ağaçlıhöyük köyündendir. Akrabalarımız var. Baba tarafını pek bilmem ama anne tarafından dedelerimiz Arabistan’dan Bodrum İstanköy Adası’na gelmişler. Ordan biz ürüyoruz. Biz Milaslıyız.” (Emine, 77 yaşında)

“Babamın babası, kayıtlara göre Afrika kökenli, Suudi Arabistan doğumlu. Bildiğimiz kadarıyla gemi ile kaçırılmış, sonrasında İzmirli bir aile tarafından evlat edinilmiş.” (Betül, 53 yaşında)

“1800’lerde Trablusgarp Savaşı zamanında, babamın dedesinin dedesini oranın ileri gelenleri onu öldürmeyi planlıyorlar. Dede de çocuğunu alıp, gemiye atılıyor. Küçük çocuğu ile uzun yolculuk yaptıktan sonra sıcak olduğu için Basmane garında oturuyor. Orada Bayındır Çırpı köyüne giden tren var. Köyün muhtarıyla karşılaşılıyor. Muhtar da hareketlerle anlaşılarak ‘bizim köye gel’ diyor, çocuğunu alıyor, köye gidiyor. Onlar bahçesindeki samanlıkta kalıyor ve oranın işlerini yapıyor. Sonra küçük dede büyüyor, Afrika’dan gelen dede ölüyor.” (Nur, 29 yaşında)

“Dedem Osmanlı zamanı gelmiş. Dedem İstanbul’a, İstanbul’dan Bodrum’a gelmiş. Babaannemle tanıştırmışlar. O, Muğla Milaslı. Evlenip Milas’a yerleşmiş. İzmir’e ise babam gelmiş.” (Aysun, 67 yaşında)

“Annemin kökeni Libya, babamın kökeni Sudan’a dayanıyor.” (Büşra, 23 yaşında)

1923 yılında Türk ve Yunan halkları arası yapılan mübadele ile Yunanistan’ın çeşitli yerlerinden ve Girit Adası’ndan Anadolu’ya gelen Afro-Türkler İzmir, Ayvalık, Samsun, Kocaeli gibi şehir ve ilçelere yerleştirilmişlerdir:

“Ailem 1880’lerin başlarında Sudan’dan Yunanistan’a, sonra Cumhuriyet Döneminde Rum Pontuslarının yerine mübadeleyle Selanik Sarı Şaban Bölgesinden Samsun’a geliyor. Ben Türkiye’de doğan ilk kuşaktanım.” (Mehmet, 66 yaşında)

“Annem Sudan kökenli ama kendini Giritli olarak tanıtır ve Giritçe konuşurdu. Siyah bir insan nasıl Giritli olabilir Girit’in Harfa Limanı Afro-Türklerin dağıtıldığı limanmış.” (Kübra, 51 yaşında)

“Anneannem Yunanistan’a gelmiş İskeçe’ye. Ama oraya nerden geldiler, bilmiyoruz.” (Firdevs, 60 yaşında)

“Anneannem de Yunanistan Karaferye’de doğmuş, onun annesi de Afrika kökenli. Kendisi bilinen en eski büyüğümüz. Afrika’da doğmuş ve bir şekilde Yunanistan’a getirilmiş. Bunlar 1850’den sonraki bir durum. Sonra anne tarafım buralara mübadele göçmeni olarak gelmiş.” (Betül, 53 yaşında)

Olpak (2006, s.15), Afrika’dan Girit’e, Girit’ten Ayvalık’a gelen dedesinin göç hikâyesini kitabında şöyle anlatmaktadır:

“Dedemler o tarihlerde Köle Kıyısı diye anılan bölgeden kaçırılıp Girit’e getirilmişlerdir. Sonra ninem İstanbul’a gönderilmiş, dedemse uzunca bir süre Girit’te yaşayıp ardından Ayvalık’a gelmişti.”

Olpak (2013, s.139), bir çalışma kapsamında Osmanlı Döneminde hac yoluyla Arabistan’dan Anadolu’ya getirilen Afro-Türklerin olduğuna bilgisi vermektedir. Ancak çalışmam kapsamında yaptığım görüşmelerde ataları bu yolla getirilen herhangi biriyle karşılaşmadım.

Katılımcıların bazıları atalarının bu topraklar için savaşımlara katıldığından ve kimisinin şehit kimisinin gazi olduğundan bahsetmektedir:

“Benim büyük dayım babası Çanakkale’de şehit olmuş, annemin dedesi mi yoksa babasının abisi mi bilmiyorum, o da Yemen’de kalmış. Yani hep ülkemiz için savaşmışlar.” (Melike, 64 yaşında)

“Afrika’dan gelen babamın dedesinin dedesi ölüyor. Sonrasında küçük dede de alım-satım işi yapıyor, herkesin tarlasına koşuyor, Çanakkale’de savaşıyor ve kendisi gazidir.” (Nur, 29 yaşında)

Gençoğlu (2020), “Türk Arşiv Kaynaklarında Türkiye-Afrika” isimli kitabında Osmanlı’dan günümüze askeri, sosyal, kültürel alanda yer alan Afro-Türklerle dair çeşitli belge ve fotoğraflar sunmaktadır. Söz konusu kitapta yer alan askeri alanda ordunun çeşitli kademelerinde yer alan Afro-Türkler olduğu ve bu topraklarda birçok savaşa katıldıklarına dair bilgiler katılımcıların anlatılarını doğrular niteliktedir.

Son olarak yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye’de yaşayan Afro-Türklerin atalarının geçmişte neler yaşadıklarına, hangi topraklardan nasıl ve ne zaman geldiklerine dair kökenlerini ve geçmişlerini araştırma konusunda bilinçli ve istekleri oldukları söylenebilir.

7.3.EVLİLİK VE AFRO-TÜRK OLMA

Kent, gündelik hayatta farklı kültür ve etnik kimlikten insanların karşılaştığı alandır. Bu bağlamda bir topluluğun dışa açılmasında kent yaşamının etkisi büyüktür. Afro-Türklerin birer kent sakini olarak içinde yaşadıkları toplumun diğer bireyleriyle kurduğu sosyal ilişki örüntüsünün nasıl olduğunu gösteren alanlardan birisi evlilik kurumudur. Evlilik, kimlik ve ten rengini “kabul edilir” veya “anormal görme” gibi diğer bireylerin takındığı tutum ve davranışları üzerinden Afro-Türklerin yaşadığı toplumsal ve kültürel pratiklerin neler olduğunu okumamızı sağlar. Evlilik bir yandan topluma aidiyeti ve entegreyi gösteren bir olgu iken, diğer yandan siyah tenin varlığının sürdürülmesi için önem arz etmektedir. Günümüzde Afro-Türklerin yaptıkları evliliklerdeki tercihlere bakıldığında beyaz tenlilerle yapılan evlilik ile kendi içlerinde evlilik neredeyse aynı oranda görülmektedir. Evlilik tercihlerinde ten renginin etkisi görmek için sorduğum sorular neticesinde Afro-Türklerin evliliğe bakışında çok farklı tutum ve davranışlar bulunduğu görülmüştür. Kimi katılımcılar evleneceği kişinin kimlik ve ten renginin kendisi için önemli olmadığını vurgulamaktadır:

“Eşim siyahtı ve vefat etti. Eski nişanım beyazdı, ayrıldım. Eşimle de görücü usulü evlendim. Kızımın eşi beyaz severek eklendiler. Oğlum da beyaz sevdi, evleneceklerdi ama ayrıldılar. Bizde hiç kimsede illa öyle bir beyaz- siyah olsun diye bişey yok.” (Melike, 64 yaşında)

“Evlenseydim, benim için kimin olduğu fark etmezdi. İnsan olması önemliydi.” (Zeynep, 53 yaşında)

“Renk bizim için hiç fark etmez, Evliliğimizde de öyledir. Yani evlilik olayında ne eşim ne de ben ayrım yapmışızdır. Nasip öyle oldu. Irk ayrımı gibi hiçbir şey yapmayız. Sevmem de zaten. Yüce Allah kimisi siyah, kimisi beyaz yaratmıştır. Önemli olan dediğim gibi insanlık.” (Ömer, 70 yaşında)

“Evlenirken illa eşim siyah veya beyaz olsun diye bir düşüncem yoktu. Evlenirken herhangi bir sorun yaşamadım.” (İbrahim, 50 yaşında)

“Eşim beyaz ve evlenmeden önce illa eşim beyaz veya siyah olsun gibisinde bir sabit fikrim yoktu. Nasip neyse o oldu. Eşimle görücü usulü evlendik.” (Halil, 60 yaşında)

“Benim evlilikle ilgili illa eşim siyah veya beyaz olsun diye bir fikrim yok. Çünkü baba-dedem, anneanne dedem, babam hep siyahiler.”

Yadırgayabileceğim hiçbir durum yok. Eşimin rengi hiç fark etmez.” (Esra, 33 yaşında)

“Evlenirken ten rengi ile ilgili bir hayalim veya düşüncem yoktu. Eşim beyaz.” (Nihal, 28 yaşında)

Bazı katılımcıların evlilik tercihleri hakkındaki fikirleri, beyaz tenliler ile evliliğe ön yargıyla yaklaşmamakla birlikte kendi renginde biri ile evlenmek yönündedir. Bu kişilerin kararlarında belirleyici unsur, toplum içinde kendilerine miras kalan tek şey olduğunu düşündükleri ten renklerini korumanın önemli olduğu kanaatleridir:

“İnsanların hayalleri vardır. Ben de hep esmer biriyle evlenmek istedim. İnsanların dilekleri kabul ediliyor. Benimki oldu. Beyaz biriyle de evlenebilirdim. Ama sanki esmer olması kendine daha özgüven veriyor. Benim eşimde tam esmer değil melez ama o bile yetiyor. Bu belki de kendini tatmin etme mi, rahatlatma mı bilmiyorum. Aklımda olan hep kendi tenimden biriyle evlenmekti. O da oldu.” (Büşra, 23 yaşında)

“Evlenirken çizgimin ve kendi düşüncelerimin dışına çıkmak istemedim. Herhangi bir sorun olacağından değil ama benim kendi düşüncelerim bu yöne itti. Çok mutlu bir evlilik yaptım. Hala daha muthuyuz. Eğer beyaz ile evlenmiş olsaydım, sorun yaşarmıydık, bu soru işareti. Ama ayrım yapmak istemiyorum.” (Tarık, 61 yaşında)

“Evlenirken tabî ki tercihimizi özellikle Afro-Türk’ten yana kullandım. Tabi görüp beğenme de var. Ama tercihimin de bu yöndeydi.” (Hüseyin, 59 yaşında)

“Eşim de siyah, bir kızım var. Çocukken ırkımı devam ettireceğim diye bir hayalim vardı. Nasip de oldu.” (Furkan, 30 yaşında)

Yalçın, şuan ki kız arkadaşının beyaz olduğunu ve toplum içinde gündelik hayatta kendi yaşadığına benzer sorunları ileride çocuklarının da yaşamasını istemediğinden özellikle beyaz tenli biriyle evlilik yapmak istediğini söylemektedir:

“Şimdiki kız arkadaşım beyaz. Ben beyaz biriyle evlenmek isterim yani daha açık tenli biriyle. Çünkü benim başıma gelenler çocuğumun başına gelsin istemem. Toplumdan dışlanmasın. Kendi tenimden biriyle evlenirsen çocuğum daha koyu tenli olacak, sıkıntı olacak. Yoksa sıkıntı olmazdı, siyah veya beyaz.” (Yalçın, 24 yaşında)

Afro-Türkler kendilerinin veya aile bireylerinden birinin beyaz tenliler ile yaptığı karma evliliklerde evlilik sürecinin başında renklerinden ve gelecek nesillerin koyu ten rengi sahip olacağı korkusundan dolayı eşlerin aileleri tarafından istenmediklerine dair anlatılar bulunmaktadır:

“Ablamın ilişkisi sırf bu yüzden bitti. Çocukları siyah doğar diye eniştemin ailesi kabul etmedi. Şimdi ikinci kez nişan yaptılar. Şuanlık bir sıkıntı yok. Eniştem çok seviyor, birbirlerini çok seviyorlar. Böyle bir ırkçılık oldu.” (Yalçın, 24 yaşında)

“Açık açık olmasa da bazı sorunlar yaşanıyor. Ablam eşiyle önceden tanışıyordu. Beş kere ablamı istemeye geldiler. Annem de pek tercih etmedi. Ablam da eğitilmiş, çok iyi insanlar ama görgü, bilgi, kültür olarak biraz üzülür sıkılır diye. Bir de dini bütün bir aile. Ama yine de turnak içinde ‘Arap kızı’ yine bir sıkıntı oldu. Ama sonradan ‘Arap kızı’nı çok sevdiler. Hatta kayınvalidesi yaşlanınca yatalak gibi oldular. 5-6 çocukları olmasına rağmen ‘Arap kızı’ onlara baktı.” (Kübra, 51 yaşında)

“Beyaz erkeklerin anneleri tarafından eş olarak tercih edilmiyoruz. Bir de yüzümüze söyleniyor. Adamı da baba gibi çok seviyorum. Oğluna beni istiyor söylediği şey, ‘kara olduğun halde’ seni istiyoruz. Ki ben melezim. Ondan sonra başka birisinin annesi beni görmedi ama kıyametleri kopardı, beni istemedi. Neymiş Afrika kökenliydim, neymiş torunları siyah olurmuş.” (Kübra, 51 yaşında)

Eşi beyaz tenli olan Nur, ne eşi ne de ailesiyle bu zamana kadar bir sorun yaşamamasına rağmen siyah ten rengine dair toplumda var olan olumsuz bakış açısından dolayı evlilik öncesi yaşadığı çekinceyi şöyle ifade etmiştir:

“Biz tanıştık. Ben ailesiyle görüşmeye gidince gayet olumlu yaklaştılar ve herhangi bir şey olmadı. Ancak babam benden daha koyu renkli, onlar da tam tersi göçmen, sarışın ve mavi gözlüler. Ailecek olanlara tanışmaya gittiğimizde ‘en ufak bir şey hissedersen, aileme karşı olumsuz bir yaklaşımda bulunurlarsa, Umut’u ne kadar seversem seveyim, bu iş olmaz’ dedim. Aileme de bunu söyledim. Biz oturuyoruz, eşimin dedesi geldi, hepimizle kucaklaştı ve ‘Biz aileyiz’ dedi.” (Nur, 29 yaşında)

Görüşmelerde görülen bu olumsuz örneklerin dışında evlilik öncesi herhangi bir sorun yaşamayan ve uzun süredir mutlu bir evliliği olduğunu ve ilk andan itibaren aileler arası ilişkilerde iletişimin kuvvetli olduğunu söyleyen katılımcılar bulunmaktadır:

“Gelinim beyaz. Oğlum evlenirken hiçbir problem yaşamadı. Zaten aynı iş yerinde çalışıyorlarmış, ordan birbirlerine gönül vermiş, Kız da ailesine anlatmış, onlar da ‘Kimi istersen evlenebilirsin, ama biz de bir görelim’ demişler. Hepsi bir araya gelip benim oğlanı görmüşler, onay vermişler. Hatta oğlumun bacanakları, ‘İsteyin kızı, vermezlerse kaçırın’ demişler. Babası ‘Sorun değil, gelsinler görüşelim’ demiş. Gittik, ‘Nerelisiniz?’ dediler. ‘İzmirliyiz’ dedik. Biz de ‘Karşılıyız, Azeri kökenliyiz’ dediler. Sonra ‘Nereli olursanız olun, bize insan lazım, rengine bakmayız yeter ki insan olsun, iyi olsunlar, geçinsinler’ dediler. Bütün eşleri, dostları, akrabaları hepsi bize iyi gözle baktı. Şuan da hiçbir problemimiz yok.” (Fatih, 63 yaşında)

“Oğlan bize kızı getirdi, beyazdı. Hatta kız bana “Baba gibi davrandınız” diye bana ilk günden beri baba demeye başladı. Sonrasında kızın babası araştırmış. Dünürlerim çok iyiler. Dünürümün babası Konya’da. Her cuma mesajlaşırız, ararlar. Tenimden dolayı şimdiye kadar hiç bir sorun olmadı. Benim babam beyaz, eşim beyaz. Anneannem mavi gözlüydü, ‘Çakır Hatice’ diyorlardı. Dedem ayakkabı gibi simsiyahmış.” (Erkan, 62 yaşında)

Eyüp, babasının ilk evliliğinde ten renginden dolayı yaşadığı sorundan yola çıkarak “toplum içerisinde karma evliliklerde Afro-Türklerle yönelik olumsuz bir bakış var” gibi yapılacak bir genellemenin yanlış olduğunu düşünmektedir:

“Babamın ilk eşiyle evliken ‘Bu adam Afrikalı’ diye beğenmemişler, kızı alıp gitmişler. Babam da ‘İyi’ demiş. Babam memur, iyi işi var. Kız onu çok seviyor. Kaçarak evlenmişler, ondan bir tane kızı olmuş. Kız babamla evli olmasına rağmen, imam nikâhıyla başkasıyla evlendirmiş. Sonra bin pişman olmuşlar ve yana yakıla geri dönmüşler. Babama ‘Kızı al’ demişler, babam da ‘Siz benle evliken götürüp imam nikâhıyla başkasıyla evlendirdiniz, şimdi kendi muhitimde nasıl yapayım’ demiş. Boşanmışlar. Bu var ama toplumun genel yapısı değil ki. Türkiye’de böyle bir kültür yok. Bir ailenin saçmalayıp da kendi kendine bir şey yapması ve pişman olması. (Eyüp, 56 yaşında)

Görüşmelerde katılımcıların çoğunun anlatılarından yola çıkarak Afro-Türklerin kendilerinin veya aile bireylerinden en az birinin beyaz tenliler ile karma evlilik yaptığı görülmüştür. Geçmişten günümüze yaşanan bu durum Afro-Türkler arasında olağan karşılanmaktadır. Köken ve ten rengi farkı evliliklerde esas belirleyici unsur konumunda olmayıp, sosyo-ekonomik durumu yakın bireylerin birbiriyle evlendiği söylenebilir. Beyaz tenliler ile karma evliliklerin olumsuz tek tarafı toplum içerisinde “Afro-Türk” kimliğinin en önemli göstergesi olan ten renginin zamanla açılarak kaybolması olduğu söylenebilir.

Çalışmam kapsamında yaptığım ev ziyaretlerinde karma evliliklerde aile ilişkilerine dair birkaç gözlemimi aktarmak istiyorum. Bir ziyaretimde beyaz tenli biriyle evli olan kadın katılımcının kayınvalidesiyle birlikte yaşadığını öğrendim ve evde geçirdiğim süre zarfında gelin-kaynana arasındaki sıcak ilişkiye bizzat şahit oldum. Ayrıca yine beyaz tenli biriyle evli olan bir başka kadın katılımcının ailesini ziyarette ettikleri bir akşam yanlarındaydım. Hep birlikte akşam yemeği yedik ve sohbet ettik. Kendisi çocuğuna annesinin baktığını, işten geldikten sonra akşam yemeklerini hep birlikte ailesinin evinde yediklerini söyledi. Bütün akşam kadınlar olarak ayrı sohbet ederken, damat ile kayınpederi başka bir köşede koyu bir sohbetin içindeydi. Şahit olduğum bu örnekler ten renginin evliliklerde ve kurulan ailevi ilişkilerde çok da önem arz etmediğine dair bir gösterge olduğu kanısındayım.

7.4.AİLE, AKRABA İLİŞKİLERİ VE DAYANIŞMA

Afro-Türklerin aile, akraba ve dayanışma ilişkilerini ele aldığımızda her ne kadar İzmir’de fiziki mekân bakımından birbirinden uzak yerlerde dağınık halde yaşarlar bile aralarında güçlü ve sağlam bir bağ olduğu görülmektedir. Görüşmelerde katılımcıların anlatılarından her geçen gün artan beyaz tenliler ile yapılan karma evliliklerin topluluk içinde akrabalık bağlarını zayıflatmadığı ve Afro-Türklerin bir yandan yaşadıkları topluma entegre olurken bir yandan şehir içinde ve şehir-köy arasında iki farklı biçimde kurulan aile ve akrabalık ilişkilerinin hiç kopmadığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların verdiği bilgiye göre artık köylerde Afro-Türk nüfus eskiye oranla azalmış olsa da köydeki Afro-Türk aileler ile şehirde yaşayanlar arasında ilişki birbirini ziyaret etme şeklinde devam etmektedir. Uzun zamandır İzmir’de yaşayan katılımcılardan bazıları köyleri ile bağlarını hiç koparmadıklarını, köyde yaşayan aile yakınları ve akrabalarını belli aralıkla ziyaret ettiklerini söylemektedir:

“Köyde doğdum, büyüdüm. Buraya gelin geldim. Herkesi biliyorum. Onlar da beni biliyor. O yüzden on beş günde bir gidip iki üç gün kalıp geliyorum. Hem gezmek hem de el harçlığım olsun diye burada götürdüğüm şeyleri satıyorum. Köyde biri ölünce duyuyorum, gidiyorum. Hem kardeşimin eşi de köyde yaşıyor. Şimdi beni ziyarete geldi.” (Ayşe, 72 yaşında)

“Köye sürekli gidiyoruz. Orada kardeşlerim var. Düğünlerde, özel günlerde bir araya geliyoruz.” (Tarık, 61 yaşında)

“1977-78’de köyü terk ettim ama bayramlarda, seyranlarda, özel günlerde gidiyorum.” (Bilal, 62 yaşında)

Saha çalışması yaptığım süre boyunca bazı zamanlar görüşmelerde bana eşlik eden dernek başkanı Şakir Doğuluer’in akraba düğünleri için birkaç kez köy gittiğine şahit oldum. Bazı görüşmelerim de köye yapılan akraba ziyaretleri nedeniyle ertelendi. Bu örnekler her ne kadar uzun yıllardır İzmir’de ikamet ediyor olsalar da Afro-Türklerin köyleri ile bağlarını koparmadıklarını göstermektedir.

Kent yaşamında gündelik hayat koşuşturmacasında İzmir gibi büyük bir şehirde mekânlar arası mesafenin fazla ve bir yerden bir yere ulaşmanın uzun zaman almasına rağmen katılımcıların neredeyse tamamı şehirde yaşayan aile yakınları ve akrabalarıyla sık sık görüştüğünü ifade etmektedir:

“İzmir’de yaşayan kendi aile ve akrabalarımızla görüşüyoruz.” (Büşra, 23 yaşında)

“İzmir’deki eski zenci ailelerin hepsi birbirini biliyordu. Kan bağı olmasa sürekli görüşürüz.” (Gülây, 60 yaşında)

“Şuan oturduğum yerde beş-altı Afrika kökenli aile var. Evet, arkadaş oluyoruz, görüşüyoruz.” (Nur, 29 yaşında)

“Diğer Afrika kökenlilerle ve tanıdıklarla görüşüyoruz.” (Hüseyin, 59 yaşında)

Saha çalışmamda Afro-Türkler arası aile ve akrabalık ilişkilerinin kuvvetli olması görüşeceğim kişilere ulaşmam hususunda bana çok yardımcı oldu. Görüşmelerimin bazıları dernek başkanı Şakir Doğuluier yönlendirmesi ile, bazıları da Afro-Türklerin ya birbirini telefonla arayarak ya da ev ziyaretlerinde bana eşlik ederek yardımcı olmaları sayesinde yaptım. Evlerde gerçekleştirdiğim görüşmelerinde ev sahibi dışında İzmir içi mekânsal anlamda birbirinde uzak oturan ve akrabalarını çoğunlukla yatılı olarak ziyaret eden Afro-Türlere denk geldim.

Gülây kendisi Bostanlı’da oturmasına rağmen görüşmek için beni Bostanlı’dan vapur ve sonrası otobüs ile yaklaşık bir saat uzaklıktaki annesinin arkadaşı olan yaşlı bir Afro-Türk’ün Yeşilyurt’taki evine davet etti. Sohbetimiz esnasında Gülây aralarında herhangi bir kan bağı olmamasına rağmen iki haftada bir hem durumunu kontrol etmek hem de hal hatır sormak için ziyarete geldiğini söyledi.

Katılımcılardan sadece iki kişi aile yakınları ve akrabaları ile iletişiminin zayıf olduğunu söylemektedir. Bunun nedenini de Ümit, çalıştığı için çok fazla zamanının olmadığı şeklinde açıklarken; Zeynep, evlatlık verildiği ailenin uzun bir süre ailesinden hiç kimse ile görüştürmemesinden dolayı akrabalarını çok fazla tanımamasına bağlamaktadır:

“Sürekli aktif iletişimim yok. Afrika kökenli Türklerle de çok gidip gelme olmuyor ya da ortak bir şeyler yapma durumu. Bu da biraz kendi özel ve iş hayatımdan kaynaklı, zamanım olmuyor.” (Ümit, 30 yaşında)

“Hiç iletişim kurmadım. Bir tek abimdi, onunla da şu ara çok uzakta pek konuşamıyorum. Zaten ailemi bilmediğim için, kendilerini tanımıyorum. Sokakta görsem bilmem. Yıllar önce on- on bir yaşında bir kere yengemi gördüm. Pek fazla bağımlı olmadı.” (Zeynep, 53 yaşında)

Afro-Türkler arası güçlü aile bağlarının ve akrabalık ilişkilerinin çeşitli nedenlerle köyden şehire veya şehir içi yer değiştirmelerde yaşanılacak yeni muhitin seçiminde de etkisi bulunmaktadır:

“Ben liseye giderken annem abimle beraber İzmir'e geldi. Akrabalarımızdan çoğu orada yaşadığı için ilk Kadifekale'ye taşındık. İlk Kadifekale'ye taşındık. Akrabalarınızın çoğu orada yaşıyordu. Şuan ise Eşrafpaşa'da oturuyorum.” (Betül, 53 yaşında)

“Karşıyaka Alaybey'de doğdum. Akrabalarımız Bornova'da yaşadığı için kayınbiraderim sayesinde evimizi oradan aldık. Yoksa Bornova bana yabancı geliyordu.” (Aydın, 73 yaşında)

“Babam 1956'da Yunanistan'dan buraya göç ediyor. Oradaki bütün hısımları ve akrabalarıyla birlikte aynı yere geliyorlar.” (Esra, 33 yaşında)

Ayrıca derneğin düzenlediği Dana Bayramı etkinlikleri ile Türkiye'nin farklı şehirlerinde bulunanlar ile İzmir merkez ve köylerinde yaşayan Afro-Türkler arasında dayanışma, arkadaşlık ağı oluştuğu düşünülmektedir. Bu konuda Afro-Türklerin fikirleri ise şu şekildedir:

“Dernek sayesinde de hiç görmediklerimizi bilmediklerimizi görüyoruz. Hatta mesela ben Bayındır Hasköy'de çok siyahlar var. Ben öyle bir köyün olduğunu bundan birkaç sene öncesine kadar bilmiyordum. Dernek sayesinde öğrendim.” (Kübra, 51 yaşında)

“Bizim bir aile dostumuz var, şuan Afrika'da. Gelir bizde kalır, biz İstanbul'a gittiğimizde onda kalırız. Afrika kökenli Türklerle diyalogumuz var. Dana bayramı olduğunda haberleşiriz. Şurada olacak, burada olacak diye aile dostlarımıza, arkadaşlarımıza haber veririz.” (Elif, 59 yaşında)

“Bilmediğimiz diğer Afro-Türklerle Dana Bayramı etkinliklerinde tanışıyoruz.” (Ali, 34 yaşında)

Afro-Türkler birebir veya dernek aracılığıyla ilişki halinde oldukları Türkiye'de yaşayan Afro-Türkler dışında başka Afrika ülkelerinden gelen Afrika kökenlilerle kendilerini yakın hissettiklerinden dolayı aralarında birleştirici öge konumunda olan ten rengi üzerinden iletişim kurmaktadırlar. Bu iletişim kimi zaman sokakta veya toplu taşımada karşılaştıklarında selam verme, gülümse gibi davranış ile kimi zamanda sohbet etme, arkadaşlık kurma şeklinde olmaktadır.

“NATO'nun dibinde oturduğum için görürsem Afrikalılarla selamlaşıyorum. Bu sabah bile metroda galiba otobüsten inen bir kadın tekrar bakıyor. Ben el sallayınca kadın da karşılık verip gitti.” (Melike, 64 yaşında)

“Türkiye’ye Orta Afrika Cumhuriyeti’nden, Tanzanya’dan gelen ve hala ailecek görüştüğüm arkadaşlarım da var. Onlar Türk değil ama yabancı olarak yakın arkadaşlarım.” (Esra, 33 yaşında)

“Biraz simamız da benzediğinden muhabbet ediyoruz. Afrikalılar, Afrikalı Türkler veya Türklerle ilişkilerimiz iyi. Hatta bizim mahallede üniversite okuyan üç- dört tane Afrikalı öğrenci var. Bazen bakkalda veya yolda denk geliyoruz. Hal hatır soruyoruz.” (Cengiz, 35 yaşında)

“Hiç tanımadığın bir zenciye bile gördüğünde göz kırparsın. Çok garip bir şeydir bu. Mutlaka konuşsak da güler, selamlaşırız illaki o göz teması olur.” (Gülây, 60 yaşında)

“Bir sürü Afrikalı öğrenci, gençlerimiz var. Ben kızıma, Nazlı’ya gösteriyorum. ‘Bak, bizden biri’ diye.” (Elif, 59 yaşında)

7.5.TOPLUMUN AFRO-TÜRKLERE BAKIŞ AÇISI

Tez kapsamında saha çalışmamaya başlamak üzere İzmir’e, babaannemin yanına gittiğim zaman bir sohbetimiz esnasında Afro-Türklerden bahsettiğimde “Aaa!,Kunte Kinteler mi?”, “Eskiden bizim bir komşunun kızının nişanlısı vardı. Karaydı. İlk defa kamyonetle mahalleye geldiğinde ‘Bu Arapmış ya’ diye şaşırmıştık” ve “Remzi’nin gelin de kara. Ayşe yengen kızın babası kapkara diye istemedi. Yusuf abin evlenmek için çok uğraştı” şeklindeki sözleri toplumun aslında bildiği, tanındığı ve gündelik hayatın çeşit alanlarında ilişki kurduğu Afro-Türklerle karşı nasıl bir bakış açıları olduğunu ipucu veriyordu. Bu sohbet sonra toplum içerisinde Afro-Türklerin kimlik ve ten renginden dolayı nasıl değerlendirildikleri ve algılandıkları ile ilgili merakla bu bölümde saha çalışması kapsamında yaptığım görüşmeler ve gözlemler neticesinde toplumun Afro-Türkler kimliğine karşı olan algı ve bakış açısı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Afro-Türkler gündelik hayatta farklı ten renginden dolayı laf atma, gülme, kıkırdama, birbirine gösterme gibi davranışsal tepkiler ile “Arap, gündüz feneri, kara, karabiber, zenci” gibi çoğunlukla olumsuz anlam içeren kullanımlara maruz kalmaktadır ve çoğunun lakap takılma ve ünlü sanatçılar, sporcular ismi ile çağrılmaya dair olumlu veya olumsuz deneyimleri bulunmaktadır. Bu örnekler dışında ayrıca toplum içinde Afro-Türklerle karşı birtakım batıl inançlar da bulunmaktadır. Bu batıl inançlar, siyah bedeni uğurlu veya uğursuz sayma ikilemi üzerine kurulmuştur.

Afro-Türkler toplum içinde hâkim olan batıl inançlardan biri olan siyah tenin şans, uğur getirdiği veya kısmet açtığı düşünüldüğünden dolayı insanların kendileri ile karşılaştığında saçlarını veya kulaklarını çektiğini söylemektedir:

“Torunumla dışarıda insanlar bizi gördükleri zaman kimisi kulağını çekiyor, kimisi saçını çekiyor, dirsek atıyor, birbirini çimçiriyor.” (Tarık, 61 yaşında)

“Bayanlar bizi görünce kulaklarını çekiyor. Hani şans geliyormuş ya.” (Bilal, 62 yaşında)

Afro-Türklerin toplumda olumlu veya olumsuz manada her zaman bir güç simgesi olarak var olduğunu düşünen Betül, oturduğu semtin pazarına birşeyler satmak için gelen bir köylünün kendisine uğur getirdiğine dair söylediği sözleri şöyle anlatmaktadır:

“Eşrefpaşa'da birşeyler satmak için Narlıdere tarafından gelen köylü beni görünce ‘Seni gördüğüme çok sevindim.’, ‘A, gel birşey almasan da olur, gel dokun. Seni görünce bütün mallarım satılıyor’ diyor. Kendisi beni uğur sayıyor. Negatif veya pozitif bir güç simgesi olarak aslında toplumda hep var olmuştuz.” (Betül, 53 yaşında)

Bazı katılımcılar toplum içinde pek çok defa karşılaştıkları şans unsuru sayılmaları ile ilgili olaylara tepkilerini şöyle dile getirmektedir:

“Bir gün Karşıyaka'ya gittim. Elli kişi kulağını çekti. Düşün. Ama bu durumdan sıkıldım artık. Ne anlama geliyorsa. ben Allah mıyım, sizin şansınızı döndüreceğim, bana batıl inanç gibi geliyor.” (Meryem, 57 yaşında)

“Bazen evde kalanlar kısmeti açılsın diye bizi görünce saçlarını çekiyorlar. Ben de çok beklersin diyorum.” (Elif, 59 yaşında)

Afro-Türklerle karşı toplum içinde var olan bir diğer batıl inanç ise, salyası akan küçük bir çocuğu siyah biri öptüğünde ağzının akmacağına dair olan inanıştır. Bu hususta Afro-Türklerin düşünceleri ve farklı tepkileri şu şekildedir:

“Salyası akıyor diye gelip ‘Çocuğumun ağzından öper misin?’ diyor. ‘Niye öpeyim ben senin çocuğunun ağzını?’. Neymiş siyah biri öperse geçermiş.” (Betül, 53 yaşında)

“Eskiden yeni doğan çocukların ağzını öptürürlerdi. Bir Arap öptüğünde ağzının suyu akmazmış. Kaç kişinin, tanımadığım kişilerin çocuklarını bile öpmüşümdür. Bunu ben duydum, bir gün sordum. ‘Tamam, öptürüyorsunuz da neden öptürüyorsunuz’ dedim. ‘Teyzecim, kusura bakma. Bir Arap öptüğü zaman çocuğun ağzının suyu akmazmış’ dediler. ‘Tamam, getirin öpeyim çocuğum’ dedim. Hiç öyle tiksime huyum yoktur. Çocukları da çok severim.” (Emine, 77 yaşında)

İlk kimden ve ne zaman öğrendik bilmiyorum ama çocukken yoldan geçen bir siyah kedi görünce uğursuzluk getirmesin diye saçımızı üç kere çekerdik. Siyah kediyi uğursuz sayardık. Bu uğursuz sayma/sayıma durumunu kimi zaman ten renginden dolayı Afro-Türklerin de yaşadığını öğrendim:

“Bazı insanlar bizi görünce uğursuzluk saydığı kulağını çekip tahtaya vuruyor.” (Betül, 53 yaşında)

Ayrıca toplum içinde Afro-Türklerle karşı farklı birçok ön yargılar da bulunmaktadır. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre etnik kimlik ve ten renginden dolayı kadın katılımcılar “tatlı, çekici, güzel” bulunurken; erkek katılımcılar zaman zaman cinsel içerikli sorulara maruz kalabilmektedir.

“Yeni bir erkek ortamına girdiğimde bir süre sonra merak ediyorlar. Fiziksel özelliğime dair sorular soruyorlar.” (Yalçın, 24 yaşında)

Büşra, ailesinin yaramazlık yapan çocuğa siyahları göstererek “seni ona veririm” dendiğini ve zihinlerde korkulması gereken bir figür olmalarına dair ön yargı oluşturulduğunu anlatmaktadır:

“Bir çocuğa ‘Aaa!, baksana abla’ya’ demek var, ‘Bak ağlarsan seni bu ablaya veririm’ demek var. Aileler böyle korkutuyor çocukları. Şimdi sen bu cümleyi söylersen o çocuğun ister istemez kafasında kötü bir algı yaratıyor. Ne diyor çocuk ‘susmazsam, beni bu esmer kadına verecek’. Bir ön yargı oluşuyor.” (Büşra, 23 yaşında)

Kübra, insanların ten rengi ve yoksulluk arasında bağlantı kurduğundan ve Afrika’nın ve Afrikalılar’ın fakir olması gerektiğine dair toplum içinde var olduğunu düşündüğü algıdan bahsetmektedir:

“Şimdi de televizyonlarda genelde Afrika’nın kırsalları gösteriyorlar, bundan önceki evimde bir abla ‘Aaa!, ben çok üzülüyorum, hep açlar, hep çadırdalar’ deyince ben de ‘Ama hepsi öyle değil’ dedim. ‘Ama televizyonda öyle gösteriyorlar’ diyor. ‘Biraz araştırın’ dedim. Mesela bir kere ona fotoğraf gösterdim, ‘Bil bakalım, burası neresi?’ dedim. Baktı baktı, ‘İstanbul mu, Amerika mı?’ diyor. ‘Hayır, Etiyopya’ dedim, şaşırdı. Kafalarındaki oturmuş imajı yıkamıyorsun. İnkâr etmiyorum, beyaz insan sayesinde gelişmemiş ama iyi yönleri de yok değil.” (Kübra, 51 yaşında)

SONUÇ

Çocukluğumuzda çoğumuz Yeşilçam filmlerinde farklı konuşma tarzları ile evde hizmet gören “Arap Bacı”, “Kalfa” figürü izlemiştir. Karagöz oyununda Hacivat’ın kölesi, Çelebi’nin lalası, masal ve halk hikâyelerinde ya Arap-zenci korkutucu bir deve ya da Hızır gibi yardıma koşan Arap figürüne hep yer verilmiştir. Kimi zaman “Yağmur yağıyor, seller akıyor, Arap kızı camdan bakıyor” gibi Arap kızının içeriye mi bakıyor, yoksa dışarıya mı? sorusunun cevabını bilemediğimiz ama sözlerini hepimiz bildiği ve her yağmur yağdığında söylediğimiz tekerlemelerle Afro-Türkler aslında toplum içinde ve hayatımızda hep var olmuşlardır. Ama Türkiye toplumunda kaç kişi “bunlar da kimdir?”, “kim bu Arap kızı?” diye merak etmiştir. Bu tez çalışmasını Türkiye’de azınlık halinde yaşayan etnik gruplar arasında suskun ve yokmuşçasına (Toledano,2010) en az bilinen ve varlıkları resmi kaynaklarda çoğu zaman göz ardı edilen grup olan Afro-Türklerin bu topraklarda varlığının ve bilinirliğinin artmasına katkı sağlamak düşüncesi ile gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekân kullanımı ve geliştikleri stratejiler sorunsalı ile başladığım ve on ay süreyle İzmir şehir merkezinde yaşayan otuz üç Afro-Türk’ün hayatına misafir olarak derinlemesine mülakat ve katılımcı gözlem yöntemleri ile gerçekleştirdim. Bu kapsamda Afro-Türklerin gündelik hayatta kentsel mekân kullanım pratikleri, sosyal ilişkileri, toplumsal statüleri, sosyo-ekonomik durumları ve kamusal birçok alanda yer alma biçimleri, örgütlenme çabaları, kamu kurumları ile kurdukları ilişkileri, aile, akraba ilişkileri ve dayanışma bağları ile karşılaştıkları ayrımcı tutumlara karşı geliştirdikleri stratejileri ele aldım.

Afro-Türklerin büyük çoğunluğu Osmanlı Döneminde Kuzey Afrika, Kızıldeniz, Basra Körfezi-Irak ticaret yolları üzerinden Vaday, Burun ve Bagirmi, Kordofan, Darfur, Sudan, Zanzibar ve Etiyopya gibi Orta ve Doğu Afrika ile Sahra-altı bölgelerden köle ticareti ile bu topraklara getirilenlerin torunlarıdır (Toledano, 1994). Afro-Türklerin atalarının içinde hac, eğitim, diplomasi gibi farklı nedenlerle bu topraklara gelen özgür insanlar da bulunmaktadır (Şaul,2015). Osmanlı İmparatorluğu’nun her döneminde köleler var olsa da köle ihtiyacı, özellikle 19.yüzyılın ortalarından itibaren savaş yoluyla köle edinimi yerine Kafkasya ve Afrika’dan köle ticaretinden karşılanmıştır (Şen, 2007, s.73). Tanzimat Dönemi ve sonrasında köle ticaretinin yasaklanmasına dair çıkarılan birtakım yasal düzenlemeler ile teoride kalkan kölelik benzeri uygulamalar Türkiye Cumhuriyeti’nde de “besleme” almak, “evlat edinme, evlatlık” uygulaması olarak şekil değiştirerek varlığını bir süre daha devam

ettirmiştir (Şen, 2007, s.187). Kölelik ve benzeri uygulamaların tamamen kaldırılması ancak 1964 yılında çıkarılan “Kölelik, Köle Ticareti, Köleliğe Benzer Uygulama ve Geleneklerin Ortadan Kaldırılması Kanunu” ile mümkün olmuştur (Olpak, 2013, s.125). Afro-Türkler Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra çıkarılan 1926 tarihli Medeni Kanunu ile bu ülkenin birer vatandaşı kabul edilmişlerdir (Olpak, 2013, s.214).

Kölelik geçmişi, içinde birçok trajedileri barındırdığı için sadece köle olarak getirilenlerin değil, sonraki nesillerin kimlik, aile geçmişlerinden bahsetme, gelenek ve göreneklerinin nesiller arası aktarımı noktasında da büyük etkileri olmuştur. Bu hususta Olpak (2013, s.127)’ın birinci kuşak tüm eziyetleri ile köleliği yaşayanlar, ikinci kuşak utanarak geçmişlerini reddedenler, ancak üçüncü kuşak her iki kuşaktan farklı düşünerek sorgulayıcı bir tavır ile kökenlerini araştırma yoluna gittiğine dair ifadeleri kölelik geçmişinin nesiller arasında yarattığı travmaları gözler önüne sermektedir.

Ataları Afrika’dan getirilen ve Türkiye Cumhuriyeti’nin birer bireyi olan Afro-Türkler günümüzde Batı Anadolu’da başta İzmir olmak üzere Aydın Muğla, Manisa, Marmara Bölgesinde Balıkesir, Kocaeli, Karadeniz Bölgesinde Samsun, Akdeniz Bölgesinde Adana, Antalya’nın çeşitli semt, köy ve beldelerinde yaşamaktadır (Tarih Vakfı, 2008).

Saha çalışmasından elde ettiğim veriler arttıkça toplum içinde “görünür olmadıklarına” dair genel kanı olan Afro-Türklerin sosyal ve aile hayatlarında kurdukları güçlü, sağlam ilişkilerini ve kamusal birçok alanda aktif olarak yer aldıklarını gördükçe sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal platformlarda yer alma biçimleri ve toplumsal ilişkileri üzerinde daha detaylı ve özenle durmak gerektiğini anladım.

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği kurulduğu günden beri kuruluş amaçları doğrultusunda yerel ve merkezi kamu kurumları ve ulusal ve uluslararası kurumlar ile ilişkiler kurmakta ve çeşitli faaliyetleri kendi bünyelerinde gerçekleştirmekte veya haklarında yapılan projelere ve akademik çalışmalara destek olmaktadır. Bu bağlamda derneğin gösterdiği yoğun çaba toplum içinde Afro-Türklerin bilinirliğini ve görünürlüğü artmasında etkisi büyüktür. Ayrıca dernek geleneklerin yaşatılması, Afro-Türkler arası dayanışma ve iletişimin sağlanması ve “Afro-Türk” kimliğinin benimsenmesi noktasında Afro-Türkler ile kurduğu etkileşim ve iletişim ağlarını geliştirilmeye çalışmaktadır.

Afro-Türklerin dernek algısına bakıldığında birçok farklı tutum sergilenmektedir. Katılımcılardan bazılarının dernek üyeliği olduğu ve aktif olarak proje ve faaliyetlerde görev

aldığı ve elinden geldiğince etkinlikleri kaçırmadığı, bazılarının ise varlığından tesadüfen haberdar olduğu dernekle yeni iletişime geçtikleri ve daha hiçbir etkinliğe katılmadıkları görülmüştür. Afro-Türkler arasında dernek tarafından kullanıma sokulan “Afro-Türk” tanımlamasının kendi kökenleri ile bağlantı kurma noktasında katkı sağladığı fikri hâkimdir. Derneğin gösterdiği yoğun çabalar memnuniyetle karşılanmakla birlikte bazı alanlarda yetersiz kalındığı düşünülmektedir. Dernek sayesinde bilinirlikleri artan Afro-Türkler toplum içinde merak edilmekte ve kabul görmeye başlamaktadır. Bütün bu olumlu gelişmelerin yanı sıra dernek İzmir şehir merkezinde yaşayan Afro-Türlere ulaşma ve iletişim kurma noktasında sıkıntı yaşamakta ve dernek faaliyetlerine yeterince ilgi gösterilmemektedir.

Afro-Türklerin okul ve eğitimsel deneyimlerin neler olduğuna geçmeden önce eğitim seviyeleri incelendiğinde ilkokul ile üniversite arası çeşitlilik göze çarpmaktadır. Görüşme yapılan elli yaş üstü yirmi dört katılımcının sekizi üniversite, ikisi lise, üçü ortaokul, onu ilkokul mezunu ve biri okur-yazar değildir. Elli yaş altı görüşülen dokuz katılımcıdan biri ortaokul, dördü lise, dördü üniversite mezunudur. Bu veriler neticesinde İzmir şehir merkezinde yaşayan Afro-Türklerin eğitim seviyeleri kendi yaş grupları ile kıyaslandığında düşük değildir. İlkokul mezunu katılımcıların profilleri, köyden kente göç edenler, İzmir şehir merkezinde doğanlar ve çocukken evlatlık verildiği aile tarafından okula gönderilmeyip sonrasında kendi imkânları ile ilkokulu bitiren kişilerden oluşmaktadır. İlkokul mezunu katılımcıların neredeyse tamamı özellikle çalışma yaşamına erken yaşta dâhil olarak TEKELE, TARİŞ gibi fabrikalardan emekli olmuşlardır. Geriye kalan diğer katılımcılar kentte yaşamının avantajından yararlanarak en az ortaokul bitirdikten sonra birçok farklı iş kolunda çalışmaya devam etmekte veya emeklidir.

Afro-Türklerin okul ve eğitimsel deneyimleri incelendiğinde İzmir’de dağınık halde yaşamaları nedeniyle genellikle okullarda siyah ten rengine sahip tek öğrencidirler. Okul ve eğitim hayatlarına dair farklı anlatılar ve tecrübeler vardır. Bazıları eğitim hayatları boyunca olumsuz herhangi bir olayla karşılaşmadıkları belirtirken bunun nedenini yaşadıkları ve bilinir oldukları yerlerde ve birlikte büyüdüğü arkadaşları ile aynı okula gitmeleri olarak açıklamaktadır.

Okul, Afro-Türklerin renkten dolayı olumsuz anlamda farklı olduklarının öğrenildiği ve öğretildiği ilk yerdir. Okulda ten renginden dolayı maruz kalınan tutum ve davranışlar psikolojik olarak yıpratıcı olmakta ve eğitimsel başarının düşmesi, okula gitmek istememe veya eğitim hayatını yarıda bırakma gibi sonuçlar doğurmaktadır. Farklı olmanın kimi zaman

eğitim hayatında pozitif yansımaları ve avantajları da bulunmaktadır. Bazen olumsuz bir anlam içermediği düşünülen bazen de rahatsız edici olan lakap takma veya farklı isimle çağırma pratiği okullarda da karşımıza çıkmaktadır. Eğitim hayatının bir döneminde yaşadıkları olumsuz tecrübelerden dolayı Afro-Türkler benzer olaylarla ya kendisinin tekrardan ya da aile bireylerinden birinin karşılaşmasından korkmaktadır. Okulda renk farkını kabul edilebilir hale getirmek için daima performans göstermek veya rengin olumlu yönlerini ortaya çıkarmak zorunda kalınmaktadır. Kimi zaman okullarda problem yaşanmamasının dikkat çekici tavır ve davranışlar sergilenmemesine bağlanmaktadır. Afro-Türkler öğretmen veya idari kadro tarafından olumsuz herhangi bir muamele maruz kalmamaktadır. Yalnızca okul kaydı sırasında sorunla karşılaşan bir kişi bulunmaktadır. Afro-Türkler aile bireylerinden birinin eğitim sürecinde yaşadığı problemlere ebeveynler olarak anında müdahale etmektedir.

Afro-Türkler okul ve eğitim hayatında yaşanan sorunlara karşı en önemli mücadele aracının eğitim müfredatında yapılacak değişikliklerle oluşacak farkındalık sayesinde çocukluktan itibaren toplum içinde Afro-Türklerin varlığının öğretilmesi ile bilinirliklerinin ve görünürlüklerinin artması olduğunu düşünmektedirler.

Afro-Türkler kamu hizmetine girme ve faydalanma, kamu görevi yerine getirme ve kamu görevlileri üzerinden kamu kurumları ile ilişki kurmaktadır. Afro-Türklerin belediye, vergi dairesi, hastane, banka gibi kurumlarda kamu hizmetinden faydalanırken ten renginden dolayı kurum çalışanlarından ayrımcı bir tutum ve muamele gördüklerine dair deneyimleri bulunmamaktadır. Sadece yabancı zannedilme ve merak edilerek soru sorulma pratiği kamu kurumlarında da karşılına çıkmaktadır. Kurumlarda çalışanlar veya çevredeki diğer kişiler tarafından bu merak edilme hali Afro-Türkler arasında bazen sempatiyle karşılanmakta ve aralarında güzel bir iletişim ağı kurulmasına yardımcı olmakta, bazen rahatsız edici olduğundan anlık tepkiler verilmektedir. Çeşitli devlet kurumlarında bir kamu hizmeti ifa eden Afro-Türkler ne çalışma arkadaşları ile ne de hizmet almaya gelen kişiler ile bu zamana kadar olumsuz herhangi bir olay yaşamamışlardır. Türkiye'nin birçok şehrinde askerlik görevini ifade eden Afro-Türk erkeklerin yabancı zannedilme, şaşırilma, merak edilerek soru sorulma pratiği dışında komutanları ve diğer asker arkadaşları ile ten renginden dolayı herhangi bir olumsuz deneyim yaşadıkları tespit edilmemiştir. Afro-Türklerin askerlik öncesi ten renginin üst rütbelerde görev almaya engel olabileceğine dair korku yaşadıkları görülmektedir. Bazı Afro-Türkler askerlikte kimi zaman karşılaştıkları pozitif ayrımcılığı kendilerini diğerlerinden farklı hissettirdiği için rahatsız edici bulmaktadır. Afro-Türklerin kamu hizmetine girme ve devlet memuru olmada ten rengi engel olarak önlerine

çıkmasının tek istisnası, polis olmak istendiğinde iki farklı tutumla karşılaşmalarıdır. Görüşmelerde teninden dolayı polis olamadığını söyleyenler ile birlikte eskiden beri İzmir’de polislik yapan siyahların olduğunu anlatanlar vardır.

Siyasal katılım araçlarının kullanımı ile siyasal ve sosyo-kültürel platformlarda yer alma düzeylerine ve biçimlerine bakıldığında Afro-Türklerin örgütlenme süreçlerine katılım oranlarının düşük olmadığı görülmektedir. Bazen yönetimde yer almak, bazen sosyalleşmek maksadı ile kamusal alanda faaliyet gösteren çeşitli sendika, dernek, siyasi parti, meslek odası, futbol kulübü, kültür-sanat-sportif faaliyetler içeren kulüplerine ve başka birçok sivil toplum kuruluşlarına üye oldukları ve faaliyetlerde aktif olarak yer aldıkları görülmektedir. Görüşme yapılan otuz üç katılımcıdan on birinin herhangi bir kuruluşa üyeliği bulunmazken, geriye kalan yirmi iki katılımcının bir kuruluşa üyeliği veya birden çok kuruluşa üyeliği vardır. Afro-Türklerin kamusal alanlarda sivil toplum kuruluşları, sendika, kulüp gibi kuruluşlarda yer almaları kendilerine sağladığı bireysel fayda dışında toplum içinde bilinirliklerini artırma ve farkındalık yaratma açısından önemlidir. Ayrıca ülke siyasetinde son zamanlarda görülen “Afro-Türk” kimliğinin temsiliyetleri toplum içinde Afro-Türklerin bilinirlikleri ve görünürlüklerinin artmasına yardımcı olmaktadır.

Gündelik hayat deneyimlerine ve kentsel mekan kullanımına bakıldığında Afro-Türklerin neredeyse tamamı siyahların toplum içinde çok fazla bilinmemesinden dolayı her gün farklı insanlarla karşılaştıkları çarşı, sokak, meydan gibi kentsel mekanlarda ve otobüs, metro gibi toplu taşıma araçlarında hayatları boyunca en az bir kere ten renginden dolayı olumsuz bir deneyim yaşadığı görülmüştür. Kimi zaman işaret etme, fısıldaşma, jest ve mimikler ile bakışa maruz kalma düzeyinde olan olumsuz deneyimler, kimi zaman imalara ve laf atma yani sözlü tacize kadar varmaktadır. Bu laf atma pratikleri genellikle “Arap, kara, karabiber, zenci” gibi ifadeler ile arkalarından ünlü sporcu, futbolcu, sanatçı ve artist isimleri ile seslenme şeklindedir. Afro-Türkler genellikle toplum içinde yabancı zannedilme, kendine inandırılma ve meraklı sorulara maruz kalma durumlarını yaşamaktadır. Ten renginden dolayı Afro-Türklerin maruz kaldığı tutum ve davranışlar köyde, yaşadıkları çevrelerde, İzmir merkezde ve Anadolu’nun başka şehirlerinde farklılık göstermektedir. Köylerde veya yaşadıkları çevrede Afro-Türkler bilinir oldukları nedeniyle rahatsız edici bir durumla karşılaşmalarına rağmen, İzmir merkezde veya özellikle de Anadolu’nun başka şehirlerine gittiklerinde sıklıkla olumsuz olaylarla karşılaştıkları ve yadırgandıkları görülmektedir. Afro-Türk erkekler ten renklerinden dolayı “suç” ile ilişkilendirilerek kentsel mekânlarda sıklıkla polis kontrolüne ve aramasına maruz kalmaktadır. Melez Afro-Türkler görece daha açık

renklerinden dolayı çoğunlukla Suriyeli, çingene gibi farklı azınlık gruplarına benzetilmektedir. Ayrıca Afro-Türkler toplum içinde cinsiyetçi göndermelerle kategorize edilmektedir.

Afro-Türklerin büyük bir kısmı yaşadıkları olumsuz olayların eskiye nazaran son zamanlarda azalmasının nedenini derneğin kendilerini topluma tanıtmaya noktasında yaptığı çeşitli faaliyetler sayesinde bilinirliklerinin artması ve kamusal birçok alanda Afrika'dan gelen iş adamı, öğrenci ve akademisyen sayısı artması ile toplumsal hayatta siyah renge alışıldığı olarak düşünülmektedir.

Edebiyatta, yazılı ve görsel medyada, sinemada Afro-Türk kimliğinin çeşitli temsiller üzerinden yansıtılmasının Afro-Türklerin yaşamlarına olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Olumsuz etkisi, gündelik hayatta “Arap, gündüz feneri, çikolata” “Kunte Kinte” gibi lakap takılma ve ünlü kişilerin isimleri ile çağırılma pratikleri ve bu ifadelerin toplum diline yerleşmesidir. Olumlu etkisi ise, derneğin çeşitli faaliyetlerin de katkısı ile son zamanlarda Afro-Türklerin toplum içinde bilinirliklerinin artması ve toplumda var olan olumsuz imajlarının silinmeye başlanmasıdır.

Afro-Türklerin gündelik hayatta yaşadıkları ten rengi ayrımına karşı geliştirdiği birtakım stratejiler mevcuttur. Kentsel mekân ve toplu taşıma araçlarında sergilenen olumsuz bazı tutum ve davranış karşısında bazen tepkisiz kalındığı, bu duruma alışıldığı için bir kabullenme halinde olduğu ve görmezden gelindiği görülürken, bazen toplum içinde görünmez olma ve kimliği reddetme çabası içine girildiği, bazen anlık tepkiler verildiği, bazen de toplumda seslerini duyurmak için çeşitli platformlarda bireysel mücadele verildiği tespit edilmiştir. Ayrıca toplum içinde yabancı zannedilme halini bazen kendilerinin devam ettirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Saha çalışmasında şahit olduğum kadınların saçlarını Afrika saç örgüsü yaptırmaları, erkeklerin Dana Bayramı etkinliklerine Afrika stili kıyafetlerle gelmesi toplum içerisinde Afro-Türk kimliğinin ve varlığının ön plana çıkarılması noktasında birer stratejidir. Afro-Türk sanatçı Esmeray'ın 1975 yılında çıkardığı 13,5 (Arap Kızı) şarkısı farkındalık yaratma noktasında etkili bir strateji yöntemi olmuştur. Kurumsal düzeyde geliştirilen stratejiler ise dernek tarafından yaygın söylemi ve kullanımı olan ten rengi ile ilgili olumsuz çağrışımlar içeren tekerlemeler, ifade ve tanımların kullanılmamasına dair yapılan farkındalık mücadeleleridir.

Yerleşim yerlerine bakıldığında Afro-Türkler belli bölgelerde yoğunlaşmakla birlikte İzmir'in neredeyse tüm ilçelerinin semt ve mahallelerinde yaşamaktadırlar. Katılımcıların anlatılarından ikamet edilen semt ve mahalleyi belirleyen ögenin sosyo-ekonomik durum olduğu görülmüştür.

Afro-Türklerin komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerine bakıldığında ise gündelik hayatta kentsel mekân kullanımı sırasında yaşadıkları olumsuz deneyimlere benzer durumlarla yakın çevre ile kurdukları komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinde karşılaşmamaktadırlar. Afro-Türklerin komşuluk ilişkilerinde ayrımcı tutumlara maruz kalmamalarının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler: aynı muhitte birden fazla Afro-Türk ailenin yaşamasından veya uzun yıllar aynı yerde ikamet etmelerinden dolayı çevre tarafından bilinir olmaları ve yaşanan muhitin veya İzmir insanının farklı olana saygı duyduğu düşüncesi olarak sıralanabilir. Afro-Türkler mahallede zor zamanda akıl danışılan veya düğün, ölüm, sünnet gibi etkinliklerinde yardımı istenen kişi konumundadır. Ev kiralarken veya bir muhite ilk defa taşındıklarında herhangi bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Sadece iki katılımcı ev kiralarken yabancı zannedildiklerinden dolayı ev sahiplerinin ilk başta evlerinin kiraya vermek istemediklerinden bahsetmiştir. Afro-Türkler sosyal ilişki kurma süreçlerinde herhangi bir sorunla karşılaşmadıkları ve arkadaşlıklarında köken ve ten renginin önemli bir konumda olmadığı görülmüştür. Arkadaş çevrelerinin taktıkları lakaplar Afro-Türkleri rahatsız etmemekte aksine bunun ayırıcı özellikleri olduğunu ve insanların kendilerini böyle tanıdıklarını düşünmektedirler.

Afro-Türklerin iş ve çalışma yaşamı deneyimlerine bakıldığında meslek ve eğitimlerine göre emek piyasasının her kademesinde yer aldıkları görülmektedir. Afro-Türkler arasında memur, terzi, işçi, eczacı, emekli, öğretmen, itfaiyeci, muhasebeci, avukat, mühendis, oto boyamacı, özel şirketlerde çalışan kişiler bulunmakta ve birçoğunun iş ve çalışma yaşamında köken ve ten renginden kaynaklı olumsuz bir deneyimi olmadığı görülmüştür. Çalışma yaşamında ten renginden dolayı yaşanan zorlukların nedeni, renk ile yapılan işin bağdaşmadığına dair toplumda var olan ön yargıdır. Bazı sektörlerde özellikle farklı ten rengine sahip olmanın kişilere avantaj sağladığı tespit edilmiştir. Meslek ve iş başvurularında ten rengi kimi zaman işe alım nedeni iken, kimi zamanda reddedilme gerekçesidir.

Boş zaman değerlendirme biçimlerine bakıldığında Afro-Türklerin boş zaman değerlendirme tercih yelpazesinin çok geniş olduğu ve büyük şehirde yaşamının getirdiği

avantaj ile birçok kurs, seminer, etkinlik, faaliyete katıldıkları görülmüştür. Sosyal, kültürel ve sanatsal platformlarda yer almak hem sosyalleşmelerini sağlamakta hem de kamusal birçok alanda Afro-Türklerin bilinirliklerini ve görünürlüklerini arttırmaktadır.

Afro-Türklerin kendini tanımlama biçimlerine bakıldığında “Türk”, “Müslüman”, “Arap”, “Afrikalı ya Afro-Türk” şeklinde dört kimlik kategorisinin benimsendiği gözlemlenmiştir. Afro-Türkler tanımlarında bazen tek bir kimliği ön plana çıkarırken bazen birden fazla kimliği kullanmayı tercih etmektedirler. Derneğin önemli katkısı ile “Afro-Türk” kimliği toplulukta kabul görmeye başlansa da hala özellikle aile bireylerinden veya diğer Afro-Türklerden bahsedildiğinde “Arap” ya da “zenci” ifadelerinin kullanılması geçerliliği korumaktadır.

Geçmişe dair anlatılara bakıldığında nesiller arası bilgi aktarımının fazla olmamasından, Müslüman toplum içinde değerlendirilerek resmi kaynaklarda Afro-Türklerle ayrı olarak yer verilmemesinden ve eskiye dair bilgiye ulaşmanın zor olmasından dolayı geçmişlerini öğrenme noktasında sıkıntılar yaşanmaktadır. Aile geçmişini araştırmada bazı Afro-Türkler bireysel çaba harcayarak her türlü bilgiye ulaşma yollarını denemekteyken, bazıları hiçbir şey yapmamaktadır. Son zamanlarda hizmete açılan Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü’nün alt-üst soy sorgulama sistemi çoğu duyuma dayalı geçmişleri ile ilgili bilgi edinme noktasında başvurdıkları önemli bir araçtır. Katılımcıların anlatılarından atalarının farklı zamanlarda Sudan, Suudi Arabistan, Libya, Mısır’dan Türkiye’ye ya direkt ya da Yunanistan’ın çeşitli yerlerinden ve özellikle de Girit Adası üzerinden geldiği anlaşılmaktadır.

Evlilik tercihlerine bakıldığında beyaz tenlilerle yapılan karma evlilik ile kendi içlerinde evlilik neredeyse aynı oranda görülmektedir. Geçmişten bugüne devam eden beyaz tenlilerle karma evlilik Afro-Türkler arasında olağan karşılanmaktadır. Ten renginin evlilik tercihi etkisi değerlendirildiğinde evlenilecek kişinin renginin önemli olmadığını belirtenler çoğunluk olmakla birlikte atalarından miras kalan tek şeyin bu olduğunu düşündüklerinden kendi renginden biriyle evlenmeyi tercih edenler de vardır. Afro-Türkler kendilerinin veya aile bireylerinden birinin beyaz tenlilerle karma evliliklerde çoğunlukla olumsuz herhangi bir tutum ve davranışa maruz kalmamaktadırlar. Ancak evlilik sürecinin başında ten renginden dolayı bir sorunla karşılaşılmasının nedeni gelecek nesillerinin koyu ten rengi sahip olacağı korkusundan aileler tarafından istenmemesi olmaktadır. Toplumda siyah tene karşı var olan

olumsuz bakış açısı kimi zaman evlilik öncesi olumsuz bir tavırla karşılaşılacağına dair bireylerde çekince yaratmaktadır.

Aile, akraba ilişkileri ve dayanışmaya bakıldığında Afro-Türklerin İzmir şehir merkezinde dağınık halde yaşamalarına ve fiziki mekân uzaklıklarına rağmen şehirde yaşayanların birbiriyle ve köyde yaşayanlarla arasında güçlü ve sağlam bir bağ olduğu ve sık sık birbirlerini ziyaret ettikleri görülmektedir. Beyaz tenlilerle yapılan karma evlilikler bu baği zayıflatmamaktadır. Aile ve akrabalık ilişkileri yaşanılacak muhitin seçimini de etkilemektedir. Afro-Türkler diğer siyahlarla ten rengi üzerinden bir bağ kurarak kendilerine yakın hissettiklerinden yolda, sokakta veya toplum taşımada bir siyahla karşılaştıklarında mutlaka selam vermekte veya sohbet etmektedirler.

Toplumda Afro-Türkleri ile ilgili siyah tenin şans getirdiğine, kısmet açtığına veya uğursuzluk getirdiğine ve salyası akan küçük çocuğı bir siyah öptüğünde ağzının akmayacağına dair birtakım batıl inançlar bulunmaktadır. Katılımcıların anlatılarından batıl inançlar yüzünden çocuğunun ağzını öptürmek isteyenlerin veya gündelik hayatta Afro-Türklerle karşılaştığında ya saçını ya da kulağını çekenlerin olduğu ve bu durumların kimi zaman rahatsız edici boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Son olarak bütün anlatılar değerlendirildiğinde toplumsal hayatın her alanında aktif olarak yer alan Afro-Türkler bugün ten renginden dolayı kimi zaman ciddi boyutlara ulaşan sorunlarla baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Gündelik hayatta karşılaştıkları olumsuz deneyimlerin ve toplumun Afro-Türk algısının ve bakış açısının değişmesi için Afro-Türklerin görünürlüğünün ve bilinirliğinin artırılması şarttır. Afro-Türlere eğitim müfredatında daha çok yer verilmesi, derneğin ulusal ve uluslararası alanlarda kurduğu ilişki ağlarını geliştirerek çeşitli platformlarda haklarını korumaya ve tanınırlıklarının artırılmasına yönelik daha çok ortak projeler yürütmesi birer çözüm olabilir. Ayrıca Afro-Türklerin ulusal düzeyde sosyal, kültürel ve siyasi platformlarda daha çok yer alması, televizyon gibi kitle iletişim araçlarında ve yazılı ve görsel medyada “Afro-Türk” kimliğinin temsillerinin daha çok olması, haklarında yapılacak belgeseller, programlar, araştırmalar ve akademik çalışmalar toplum içinde farkındalık oluşturmaları ve görünürlüklerinin artması için önemli kazanımlar sağlar.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aksoy, E. (2019). *Afro-Türkler Etnik Köken ve Kimlik*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Andrews, P.A. (1992). *Türkiye’de Etnik Gruplar*. M.Küçükşoğlu (çev.). İstanbul: Tümm zamanlar Yayıncılık.

Bernard, H.R. (1995). *Research Methods in Anthropology Qualitative and Quantitative Approaches*. The United States of America: Altamira Press.

Beyru, R. (2000). *19.Yüzyılda İzmir’de Yaşam*. İzmir: Literatür Yayınları.

Boratav, N.P. (1982). Türk Folklorunda Zenciler. *Folklor ve Edebiyat* içinde. İstanbul: Adam Yayınları

Boratav, N.P. (1984). *100 Soruda Türk-Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Ege, A.Ş. (2002). *Eski İzmir’den Anılar*. E. Serçe (hızl.). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayını.

Erdem, Y. H. (2013). *Osmanlı’da Köleliğin Sonu 1800-1909*. B.Tırnakçı (çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Garnett, L. M. J. (2009). *Türkiye’nin Kadınları ve Folklorik Özellikleri*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Gençoğlu, H. (2020). *Türk Arşiv Kaynaklarında Türkiye-Afrika*. Ankara: SR Yayınevi.

Güntekin, R.N. (2018[1950]). *Miskinler Tekkesi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lewis, B. (2017). *Orta Doğu’da Irk Kavramı ve Kölelik*. Ö. Balkılıç (çev.). Ankara: Akılçelen Kitaplar

Olpak, M. (2006). *Kenya-Girit-İstanbul Kıyısından İnsan Köle Biyografileri*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.

Özbay, F. (1999). *Türkiye’de Evlatlık Kurumu: Köle mi Evlat mı?*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Şaul, M. (2015). Geçmişten Bugüne Siyah Afrika’dan Türkiye’ye Göçler: Kölelikten Küresel Girişimciliğe. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (drl). *Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler* içinde. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 77-117.

Şen, Ö. (2007). *Osmanlı’da Köle Olmak: Esaretten Özgürlüğe Geçiş Süreci*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Tezcan, M. (1993). *Boş Zaman Sosyolojisi*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaa

Toledano, E.R. (1994). *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890*. Y.H. Erdem (çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toledano, E.R. (2010). *Suskun ve Yokmuşçasına İslam Ortadoğusu’nda Kölelik Bağları*. Y.H.Erdem (çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Uşaklıgil, H.Z. (2016[1950]). *İzmir Hikayeleri*, İstanbul: Özgür Yayınları.

Üzel, M. (2019). *Arapsaçı*. Ankara: Kişisel Yayınlar.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Zilfi, M. C. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Kölelik ve Kadınlar (1700-1840)*. E. Kılıç (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Sürelî Yayınlar

Akyılmaz, G. (2004). Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı’nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt:9. Sayı: 1-2 (213), S.213-238.

Altuntaş, D. (2011). Dana Bayramı ve Renklerin Kardeşliği. *Ege Üniversitesi Egeden Dergisi*. Sayı:9. s.42-45.

Dinçer, F. (2017). Afro-Türkler ve Yeniden Canlandırılan Dana Bayramı Üzerine Bir Sosyo-Kültürel Analiz. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 5. Sayı: 2. s.123-142.

Durugönül, E. (2003). The Invisibility of Turks of African Origin and the Construction of Turkish Cultural Identity: The Need for a New Historiography. *Journal of Black Studies*. Cilt: 33. Sayı:3. s. 281-294.

Durugönül, E. (2013). Antalya’da Afrika Kökenli Türkler Üzerine Çalışmanın Sorunları. *International Journal of Human Sciences*. Cilt:10. Sayı:1. s. 1401-1411.

Ekin, Ü. (2010). 17.Yüzyılın Sonlarında Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırma Dergisi*. Cilt:29. Sayı:47. s.23-37.

Güneş, G. (1999). Kölelikten Özgürlüğe İzmir’de Zenciler ve Zenci Folklorü. *Toplumsal Tarih Dergisi*. Cilt: 11, Sayı:62. s.4-10.

Kayar, A. (2017). Köklerini Araştıran Mustafa Olpak. *Ayda Bir Ayvalık Dergisi*. Sayı:29. s.12-15.

Kayhan B. (2013). Tarihin Anadolu Topraklarına Hediye Ettiği Renkli Bir Kültür Afro-Türkler. *T.C. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Artı 90 Dergisi*. Sayı:6. s.16-19.

Konak Belediyesi (2019). Bir İzmir Kültürü Dana Bayramı Özel Sayısı.

Martal, A. (1994). 19. yy’da Kölelik ve Köle Ticareti. *Tarih ve Toplum Dergisi*. Cilt:21. Sayı: 121. s.13-22.

Martal, A. (2000), Afrika’dan İzmir’e: İzmir’de Bir Köle Misafirhanesi, *Kebikeç Dergi*. Sayı:10. s.171-186.

Olpak, M. (2013), Kronik: Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle, Türkiye Cumhuriyeti'nde Evlatlık: Afro-Türkler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:68. Sayı:1. s.123-141.

Önen, E. (2011). Köle Kırması'ndan İzmir'e Afro-Türkler. *Ege Üniversitesi Ege'den Dergisi*. Sayı:9. s.34-41.

Parlatır, İ. (1987). Osmanlı Sosyal Hayatından Köleliğin Kaldırılışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt:31. Sayı: 1-2, s. 417-420.

Yaraş, E. (2019). Ünite 12 Nitel Araştırma Yöntemleri. *Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi*. s.250-273.

Tezler ve Çalışmalar

Akkaş H. (2017). *Afrika Kökenli Türkler'in Eğitim Deneyimleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Akpınar, M. (2016). *Afro-Türklerde Kimlik: Temsiliyet, Gelenek ve Kolektif Bellek*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Cici, E. (2011). *İzmir'in Üç Köyünde Yaşayan Afrika Kökenli Türklerde Evlilik ve Kimlik Algısı*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi. <http://www.afroturc.org/tez/tezciit.pdf> (20 Eylül 2020).

Dalkılıç, T. (2018). *Osmanlı'da Ev İçi hizmeti Köleliğinin Türk Film ve Televizyon Yapımlarındaki Yansıması: Kültürel, Çalışmalar Yaklaşımı Çerçevesinde Arap Bacı Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi SBE.

Körükmez, L. (2014). *Ten Rengi Ayrımcılığı: İzmir Merkez ve İlçelerde Yaşayan AfroTürkler Üzerine Bir Araştırma. (Final Raporu)*. İzmir: Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği.

Tarih Vakfı (2008). *Sessiz Bir Geçmişten Sesler: Afrika Kökenli "Türk" Olmanın Dünü ve Bugünü*. İstanbul: Tarih Vakfı.

Vurucu, İ. & Çamiçi İ. (2013). *İzmir'de Yaşayan Afro-Türkler*. İzmir: Altın Nokta Grafik

Yılmaz, T. O. (2018). *Tarihin Türkiye'ye Emaneti Afro-Türkler ve Kültür Diplomasisine Katkıları*. İstanbul: Afrika Araştırmaları Derneği.

İnternet Kaynakları

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Resmi İnternet Sayfası. <http://www.afroturc.org> (20 Ağustos 2020).

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Resmi Facebook Sayfası. <https://tr-tr.facebook.com/AFROT%C3%9CRKLER-AFROTURKISH-131765950191183> (20 Ağustos 2020).

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Resmi İntagram Sayfası. <https://www.instagram.com/afroturkdernegi/> (20 Ağustos 2020).

Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Resmi İntagram Sayfası. <https://twitter.com/afroturkstr> (20 Ağustos 2020).

Afro-Türkler Tanınmak İstiyor. (2012) <https://www.milliyet.com.tr/gundem/afro-turkler-taninmak-istiyor-1589935> (10 Kasım 2020).

Atasoy, İ. (2017). *Etimoloji: İlmin 'Âb-ı Hayât'ı*. <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/irfan-atasoy/596312.aspx> (10 Kasım 2020)

Bir Polonyalı Şaşkına Çeviren "Afro-Türk" Esmeray'ın Anlatılmamış Hikayesi. (2016) <https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/muzik/bir-polonyalinin-sozleriyle-afro-turk-esmerayin-anlatilmamis-hikayesi?page=6> (10 Kasım 2020).

Bu yıl Kutlanamayan 'Dana Bayramı'na' Özel Klip Hazırlandı. (2020) <https://www.izgazete.net/m/genel/bu-yil-kutlanamayan-dana-bayramina-ozel-klip-hazirlandi-h48623.html> (15 Kasım 2020).

Deniz, A. (2009). *Schwarze Türken und die nationale Identität in der Türkei*. <http://www.best.uni-mainz.de/modules/AMS/article.php?storyid=58> (15 Temmuz 2020).

Karadoğan, U. C. (2015). *Osmanlı Devleti'nden Miras, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kimliksizleri: Afrika Kökenli Türkler*. <https://www.beyaztarih.com/osmanli-tarihi/osmanli->

devletinden-miras-turkiye-cumhuriyetinin-kimliksizleri-afrika-kokenli-turkler (15 Temmuz 2020).

Köle

Kavramı.

www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d92618e65f400.87449976 (01 Aralık 2020).

Kölelik

Kavramı.

www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d92618790c591.81778470 (01 Aralık 2020).

Ürük, Y. *İzmir'deki Arap Varlığı.* (2020).
<http://kentyasam.com/2020/06/20/izmirdeki-arap-varligi/> (10 Kasım 2020).

Belgesel ve Televizyon Yapımları

Büyükbeşe, G. (Yönetmen). (2006). *Arap Kızı Camdan Bakıyor* [Belgesel]. Ankara : TRT.

Büyükbeşe, G. (Yönetmen). (2010). *Siyahım, Afrikalıyım, Türküm* [Belgesel]. Ankara: TRT.

Erkır, U. (Yönetmen). (1988). *Uğurlugiller* [Televizyon dizisi]. Ankara: TRT.

Haley, A. (Yönetmen). (1981). *Kökler* [Televizyon dizisi]. Ankara: TRT.

EKLER

EK 1. MÜLAKAT FORMU

- **Kişisel Bilgiler**

1. Cinsiyetiniz nedir?
2. Yaşınız nedir?
3. Kökeniniz nedir? Anne..., Baba...
4. Medeni Haliniz Nedir? Evli...Bekar...Ayrı/boşanmış...Dul/Eşi Vefat etmiş...
5. Eşinizin etnik kimliği nedir?
6. Kaç yıllık evlisiniz?
7. Eğitim Durumunuz nedir? Okur-yazar değil..., Okur-yazar ama diploma yok..., İlkokul mezunu..., Ortaokul/İlköğretim mezunu..., Lise ve dengi okul mezunu..., Üniversite ve dengi okul mezunu...
8. Mesleğiniz nedir? Ev hanımı..., İşsiz..., Emekli..., Esnaf..., Memur..., Serbest meslek..., Diğer....

- **Sosyal, Siyasal, Ekonomik ve Kültürel Durum**

1. Kendinizi nasıl adlandırıyorsunuz/tanımlıyorsunuz, biraz bahseder misiniz?
2. Gündelik hayatta ten renginden dolayı ayrımcılığa maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?
3. Yaşadığınız ev kendiniz mi? Değilse ev kiralarken herhangi bir sorunla karşılaştınız mı?
4. Kaç yıldır aynı yerde yaşıyorsunuz? İlk taşındığınızda ve sonrasında özellikle mahalle içi sorunlar yaşadınız mı?

5. Yaşadığınız yerden dışarı çıktığınızda olumsuz bakış, tavır vs. ile karşılaşılıyor musunuz?
6. Hastane, vergi dairesi,nüfus müdürlüğü, belediye gibi kamu kurumlarına gittiğinizde zorluk yaşıyor musunuz?
7. Kendiniz veya ailenizden biri özel sektör veya kamu sektöründe iş müracaatlarında ya da çalışırken herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?
8. Okulda öğrenciyken Afro Türk olmanızdan kaynaklı herhangi bir farklı muameleyle karşılaştınız mı?
9. Kendi ailenizin geçmişini araştırıyor musunuz?
10. Kendiniz veya ailenizden biri ten renginden dolayı evlenme sürecinde herhangi bir sorun yaşadı mı? veya size yansıyan olumsuz bir davranış oldu mu?
11. Diğer Afro-Türkler ve Türkiye’de bulunan Afrika kökenlilerle ilişki içinde misiniz?
12. Afrikalı Kültür ve Dayanışma Derneği hakkında bilginiz var mı? Derneğin yaptığı etkinliklerden haberdar mısınız ya da katılıyor musunuz?
13. Herhangi bir dernek, sivil toplum kuruluşu, meslek odası, spor kulübü, siyasi parti, sendika üyeliğiniz var mı?
14. Boş zamanlarınızda katıldığınız herhangi bir kurs, seminer, etkinlik var mı?

EK 2. SAHA ÇALIŞMASINDAN FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: 1975 Yılına Mehmet Şen ve Babamın (Bahattin Yıldız) Fotoğrafı

Kaynak: Kim tarafından çekildiği bilinmiyor.

Fotoğraf 2: Orhan Çetinbilek Tarafından Hediye Edilen Adıma İmzalı Kitap

Kaynak: Sümeyra Yıldız Arşivi

Fotoğraf 3: Afro-Türk Derneği'nin Tabelası (27 Mart 2019)

Kaynak: Sümeyra Yıldız Arşivi

Fotoğraf 4: Afrika Kıtası Simgeli Dana Bayramı Magnetleri (2018 ve 2019)

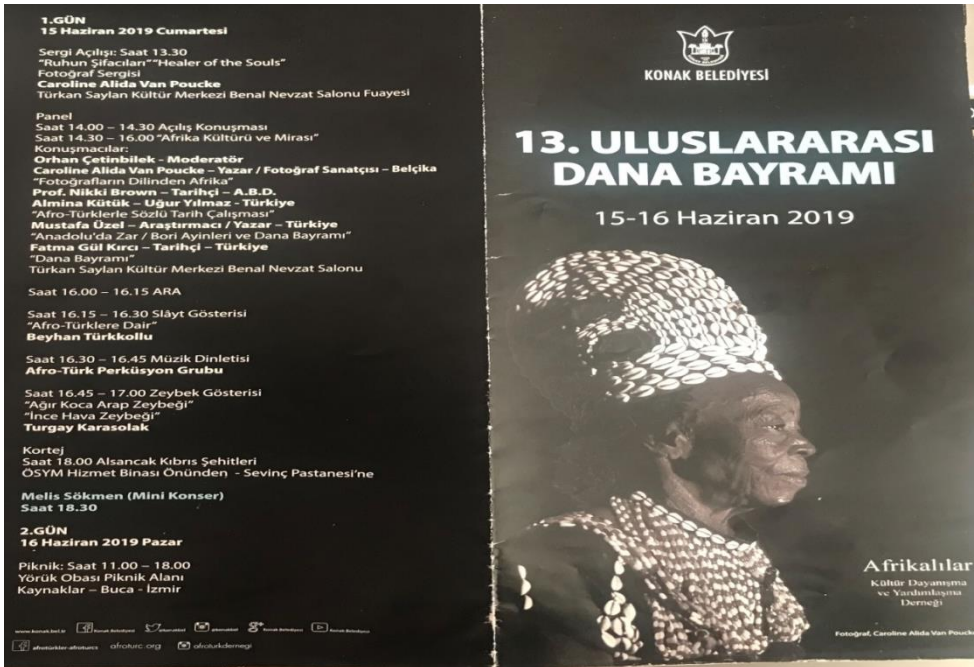
Kaynak: Sümeyra Yıldız Arşivi

Fotoğraf 5: Dana Bayramı Panelinin Yapıldığı Sahne, Temsili Dana Maketi ve Masklar

Kaynak: Sümeyra Yıldız Arşivi

Fotoğraf 6: 13. Ulusal Dana Bayramı Broşürü (15 Haziran 2019)

Kaynak: Sümeyra Yıldız Arşivi

EK 3.KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ

Tablo 2: Eğitim ve İş Durumu

İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek
Mehmet	66	İlkokul	Emekli İnşaatçı
Fatih	63	İlkokul	Emekli Tornacı
Betül	53	Üniversite	Turizmci
Nur	29	Üniversite	Öğretmen
Bilal	62	Lise	Kaynakçı
Meryem	57	Lise	Ev hanımı
Hüseyin	59	Üniversite	İtfaiyeci
Kübra	51	Üniversite	Özel bir şirkette çalışıyor
Tarık	61	İlkokul	Emekli Tornacı
Ümit	30	Üniversite	Özel bir şirkette çalışıyor
Zeynep	53	Lise okuyor	Terzi
Ayşe	73	Okur-yazar değil	Ev hanımı
Eyüp	56	Üniversite	Avukat
Yakup	67	Üniversite	Eczacı
Elif	59	İlkokul	Ev hanımı
Ömer	70	Üniversite	Emekli Makine Mühendisi- Eski Atlet
Emine	77	İlkokul	Ev hanımı

Büşra	23	Üniversite	Moda tasarımcı
Melike	64	İlkokul	Emekli Sekreter
Furkan	30	Lise terk	Tesisatçı
Nihal	28	Lise	Eski manken
Yalçın	24	Lise	Oto boyamacı
Cengiz	35	Üniversite terk	Makine Teknikeri
Ali	34	Lise	Marketçi
İbrahim	50	Üniversite	Devlet memuru
Halil	60	Ortaokul	Şoför
Esra	33	Üniversite	Finansçı-Çalışmıyor
Gülây	60	Üniversite	Emekli Ziraat Mühendisi
Firdevs	60	İlkokul	Emekli
Sibel	63	İlkokul	Emekli
Aysun	67	İlkokul	Ev hanımı
Aydın	73	Lise terk	Kamuda çalışıyor
Erkan	62	İlkokul	Tornacı- Eski Atlet

Kaynak: Sümeyra Yıldız tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 3: Medeni Durumu

İsim	Medeni Hali	Kökeni	Eşinin Etnik Kökeni	Annenin Etnik Kökeni	Babanın Etnik Kökeni
Mehmet	Evli	Sudan	Türk	Türk	Afrika
Fatih	Eşi vefat etmiş	Sudan	Afrika	Afrika	Afrika
Betül	Bekar	-	-	Melez	Afrika
Nur	Evli	Libya	Balkan Göçmeni	Afrika	Afrika
Bilal	Evli	Libya	Afrika	Afrika	Libya
Meryem	Evli	Libya	Afrika	Türk	Afrika
Hüseyin	Eşi vefat etmiş	Libya	Afrika	Afrika	Afrika
Kübra	Bekar	Sudan	-	Afrika	Türk
Tarık	Evli	Sudan	Afrika	Afrika	Afrika
Ümit	Bekar	Sudan	-	Afrika	Afrika
Zeynep	Bekar	Bilmiyor	-	Türk	Afrika
Ayşe	Eşi vefat etmiş	Sudan	Afrika	Afrika	Afrika
Eyüp	Bekar	Sudan- Libya	-	Melez	Melez
Yakup	Evli	Sudan	Türk	Balkan Göçmeni	Afrika
Elif	Eşinden ayrılmış	Sudan	Afrika	Türk	Afrika

Ömer	Evli	Sudan	Türk	Türk	Afrika
Emine	Eşi vefat etmiş	Sudan	Afrika	Afrika	Afrika
Büşra	Evli	Sudan	Melez	Afrika	Afrika
Melike	Eşi vefat etmiş	Sudan	Afrika	Afrika	Afrika
Furkan	Evli	Sudan	Afrika	Afrika	Türk
Nihal	Evli	Sudan	Türk	Afrika	Afrika
Yalçın	Bekar	Bilmiyor	-	Türk	Afrika
Cengiz	Evli	Sudan	Türk	Afrika	Afrika
Ali	Bekar	Sudan	-	Afrika	Afrika
İbrahim	Evli	Libya	Türk	Afrika	Afrika
Halil	Evli	Sudan	Türk	Afrika	Afrika
Esra	Bekar	Sudan	-	Balkan Göçmeni	Afrika
Gülay	Eşinden ayrılmış	Sudan	Türk	Afrika	Türk
Firdevs	Eşinden ayrılmış	Sudan	Türk	Afrika	Afrika
Sibel	Eşinden ayrılmış	Sudan	Türk	Afrika	Afrika
Aysun	Evli	Sudan	Afrika	Balkan Göçmeni	Afrika
Aydın	Evli	Sudan	Afrika	Türk	Afrika
Erkan	Evli	Sudan	Türk	Afrika	Afrika

Kaynak: Sümeyra Yıldız tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 4: İkamet Bilgileri

İsim	Semt	İlçe	Evin Durumu	Kaç Yıllık İkamet
Mehmet	Peker	Karabağlar	Kendi	-
Fatih	Evka 1	Buca	Kendi	32
Betül	Eşrefpaşa	Konak	Kira	16
Nur	Eserkent	Karabağlar	Kira	6
Bilal	Eserkent	Karabağlar	Kira	5
Meryem	Eserkent	Karabağlar	Kira	5
Hüseyin	Evka 4	Bornova	Kira	20
Kübra	Eşrefpaşa	Konak	Kira	49
Tarık	-	Karabağlar	Kendi	32
Ümit	Evka 1	Buca	Kendi	30
Zeynep	Göztepe	Konak	Kendi	45
Ayşe	Güzelyalı	Konak	Kira	13
Eyüp	Üçkuyular	Karabağlar	Kira	5
Yakup	Evka 1	Buca	Kendi	-
Elif	Evka 3	Karşıyaka	Kira	1
Ömer	Evka 3	Bornova	Kendi	15
Emine	Şirinyer	Buca	Kendi	57
Büşra	Kooperatif Evleri	Buca	Kira	3

Melike	Şirinyer	Buca	Kira	12
Furkan	Kooperatif Evleri	Buca	Kira	3
Nihal	Şirinyer	Buca	Kendi	2
Yalçın	Mehtap Mahallesi	Konak	Kendi	20
Cengiz	Yaylacık	Buca	Kendi	8
Ali	Torbalı	Torbalı	Kira	34
İbrahim	Bahçelievler	Karabağlar	Kira	6
Halil	-	Karabağlar	Kendi	20
Esra	Şirinyer	Buca	Kendi	23
Gülay	Bostanlı	Karşıyaka	Kendi	42
Firdevs	Gültepe	Konak	Kendi	60
Sibel	Gültepe	Konak	Kendi	60
Aysun	Evka 3	Bornova	Kendi	20
Aydın	Evka 3	Bornova	Kendi	20
Erkan	Peker	Karabağlar	Kendi	-

Kaynak: Sümeyra Yıldız tarafından düzenlenmiştir.